

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO  
STRATEGINIO VALDYMO IR POLITIKOS FAKULTETO  
POLITIKOS MOKSLŲ KATEDRA

**Vidmantas Žebrauskas**  
ES politikos ir administravimo studijų programa

**ES PLĖTROS IŠŠŪKIAI  
GEROVĖS VALSTYBEI**

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas –  
doc. Š.Liekis

Vilnius 2005

# Turinys

ĮVADAS.....	3
1. GEROVĖS VALSTYBĖS SAMPRATA REŽIMŲ IR STRATIFIKACIJOS KONTEKSTE.....	8
1.1 Gerovės valstybės režimų tipai.....	8
1.2. Gerovės valstybės dekomodifikacija.....	11
1.3. Gerovės valstybė kaip stratifikacijos sistema.....	15
2. GEROVĖS VALSTYBĖ EUROPOS SAJUNGOJE.....	18
2.1. Socialinė politika Europos Sąjungoje.....	18
2.1.1. Socialinės politikos raida ir socialinės teisės Europos Sąjungoje.....	18
2.1.2. Socialinės apsaugos principai.....	23
2.1.3. Socialinės politikos išlaidos ir jų mažinimas.....	26
3. ES PLĖTRA Į VIDURIO RYTŲ EUROPAŲ – IŠŠŪKIS GEROVĖS VALSTYBEI.....	31
3.1. Plėtros įtaka ES gerovės valstybei.....	31
3.2. Ekonominė migracija, jos pasekmės ir harmonizavimas.....	34
4. LIETUVOS GEROVĖS VALSTYBĖS MODELIO BEIEŠKANT .....	39
4.1. Lietuvos padėtis ES gerovės valstybių kontekste.....	39
4.2. Lietuvos socialinės politikos modelis.....	43
4.3. Tyrimas apie gerovės valstybę.....	47
IŠVADOS.....	52
REKOMENDACIJOS.....	53
PABAIGA.....	54
SANTRAUKA.....	55
SUMMARY.....	56
LITERATŪRA .....	57
PRIEDAI.....	63

## Įvadas

Žmogaus socialinė raida – praplečia žmogaus pasirinkimo galimybes. Galima rinktis iš daugybės raidos alternatyvų, kurios laikui bėgant kinta. Tačiau bet kuriame visuomenės gyvenimo lygyje žmogus privalo turėti galimybę pasirinkti tris svarbiausius dalykus – ilgai ir sveikai gyventi, įgyti žinių bei apsirūpinti ištekliais, reikiama normaliam gyvenimo lygiui pasiekti. Nesant šių pagrindinių dalykų, daugelio kitų pasirinkimo galimybių dažniausiai nebūna.<sup>1</sup>

Žmonijos svajonės apie geresnį gyvenimą, gerovės valstybę yra labai senos. Dar senovės Graikijos mąstytojai Platonas ir Aristotelis bandė sukurti idealios valstybės modelį. Anglų humanistas Tomas Moras 16a. parašė „Utopiją“. Pagaliau K. Marksas su savo komunizmo idėja užvaldė daugybę žmonių, kurie patikėjo, kad komunizmas tai ir yra tas kelias, kuriuo reikia eiti tam, kad būtų galima įveikti skurdą, nepriteklių, antisanitarines gyvenimo sąlygas, ligas ir kuris garantuos žmonijai sotų gyvenimą ir gerą gerbūvį.

Vakarų Europos valstybės, siekdamos gerovės, pasuko integracijos keliu. Vienyti Europą ėmėsi nukentėjusios tautos. Karų virtinė, ypač du pasauliniai karai, privertė Vakarų Europos valstybes ieškoti kitokio sambūvio būdų. 1946m Vinstonas Čerčilis Ciuriche pareiškė: “Jei Europos šalims pavyktų susivienyti, bendromis 300 ar 400 mln. gyventojų pastangomis jos suklestėtų, patirtų šlovę, laimę, kurios neribotų jokios sienos. Reikia siekti, kad Europos šeima ar bent jau didžioji Europos šeimos dalis pasikeistų ir susisietų tokiais saitais, kad galėtų taikiai, saugiai ir laisvai gyventi ir tobulėti“.<sup>2</sup>

Europoje susiformavo industrinis kapitalizmas, kuris sukūrė konkurencingą rinką, o XX a. ir gerovės valstybę.<sup>3</sup> Gerovės valstybės gyvavimas, nežiūrint dviejų pasaulinių karų ir dviejų pasaulinių krizių per paskutinį šimtmetį, leidžia daryti išvadą, kad gerovės valstybės pagrindas yra nepakeičiamas fenomenas.<sup>4</sup> Daugelis Europos Sąjungos valstybių narių turi panašią gerovės valstybę, neturinčią panašaus analogo pasaulyje. Daugelis metų bendros ekonomikos ir institucinės struktūros padarė šias gerovės valstybes labai panašias viena į kitą, nežiūrint tam tikrų skirtumų.<sup>5</sup>

Gerovės valstybės koncepciją, kaip ir demokratijos koncepciją, įvairios teorijos aiškina skirtingai. Tame įvairume ir slypi jų patrauklumas.<sup>6</sup>

---

<sup>1</sup> A.Guogis. Socialinės politikos modeliai. – Vilnius: Eugrimas, 2000. P.5.

<sup>2</sup> Europos istorija.- Vilnius: Alma litera, 2001. P.363.

<sup>3</sup> G.Bonoli, V.George, P.Taylor-Gooby. European welfare futures. Towards a theory of retrenchment. – Cambridge: Polity Press, 2000. P.8.

<sup>4</sup> V.Georgi. Struggle about the Future Welfare State // <http://www.issa.int/pdf/helsinki2000/topic1/2georgi.pdf#search=struggle%20about%20the%20future%20Welfare%20State%20Something> ; prisijungimo laikas: 2005-06-29.

<sup>5</sup> J.A.Herce, S.Sosvilla-Rivero, J.J.de Lucio. Growth and the Welfare State in the EU // <ftp://printed.fedea.es/pub/Papers/1998/DT98-12.pdf> ; prisijungimo laikas: 2005-06-29. P.2.

<sup>6</sup> A.Guogis. Socialinės politikos modeliai. – Vilnius: Eugrimas, 2000. P.14.

Vakarų šalių mokslininkai išskiria įvairius gerovės valstybės modelius, tačiau dažniausiai yra išskiriami šie gerovės valstybės modeliai: tai liberalusis, kuris pirmenybę teikia rinkai, socialdemokratinis, kuris pirmenybę teikia valstybei ir konservatyvusis, kuris svarbiausiu dalyku laiko įsipareigojimą išsaugant tradicinę šeimą.<sup>7</sup>

Nežiūrint gerovės valstybių modelių skirtingumo, daugelio ES valstybių senbuvių piliečiai mėgaujasi oriu gyvenimu, kuris nepriklauso nuo asmens socialinės padėties.<sup>8</sup> ES senosios narės į šį tikslą eina jau beveik pusšimtį metų, išnaudodamos ūkinės, socialinės ir kultūrinės modernizacijos rezultatus. Lietuvos politinėms jėgoms, žadančioms socialiai teisingesnį gyvenimą, tenka ieškoti savo kelio, nes gerovės valstybės sukūrimo sėkmė sąlygota ne tik politinės valios, bet ir visuomenės išteklių bei kultūrinių ypatumų.<sup>9</sup>

Gerovės valstybę yra tyrinėję nemažas skaičius mokslininkų. Pirmasis gerovės valstybių klasifikaciją pateikė R. Titmuss'as. Jis išskyrė tris gerovės modelius. Pirmasis- likutinis arba marginalinis, kuriame pagrindiniai gerovės teikėjai ir užtikrintojai yra rinka. Antrasis – gamybos rezultatų arba socialinės politikos modelis, kuriame socialiniai poreikiai tenkinami atsižvelgiant į darbo nuopelnus. Ir trečiasis – institucinis-perpaskirstymo, kuriame socialinės paslaugos teikiamos atsižvelgiant į jų reikalingumą asmeniui.

Vienas žymiausių gerovės valstybės tyrinėtojų yra G. Esping-Andersen'as, kuris R. Titmuss'o modelius pritaikė politologijos mokslui ir juos pavadino liberaliuoju, kur vyrauja rinka, konservatyviuoju korporatyviniu, kur akcentuojama tradicinės šeimos išsaugojimas ir socialdemokratinį, kur akcentuojama socialinė lygybė.

G.Bonoli teigia, kad gerovės valstybės tyrimo objektas yra nepakankamai aiškiai apibrėžtas.<sup>10</sup> Jis teigia, kad analizėse dažnai dėmesys sutelkiamas tiksliai į pajamų perpaskirstymo programas ir socialines paslaugas, toks siauras gerovės valstybės apibrėžimas nėra pakankamas.<sup>11</sup>

G.Hampden-Thomson'as nagrinėja dekomodifikaciją bei jos pasireiškimą įvairiuose gerovės valstybės modeliuose. Jis teigia, kad didžiausias dekomodifikacijos laipsnis yra socialdemokratinuose režimuose ir tai rodo ypatingai aukštas procentas moterų dalyvavimo darbinėje veikloje.<sup>12</sup>

---

<sup>7</sup> D.Bernotas, A.Guogis. Socialinės politikos modeliai: dekomodifikacijos ir savarankiškai dirbančiųjų problemos. – Vilnius: LTU Leidybos centras, 2003. P.9-10.

<sup>8</sup> A.Maslauskaitė. Lytis, globa ir kultūriniai gerovės kapitalizmo barjerai Lietuvoje // <http://www.gap.lt/lgk>; prisijungimo laikas 2005-08-23.

<sup>9</sup> Ten pat.

<sup>10</sup> G. Bonoli. Too wide and too narrow at the same time: the „welfare state“ as a dependent variable in policy analysis // [http://www.dass.stir.ac.uk/sections/ccrsw/documents/G.Bonoli\\_000.pdf](http://www.dass.stir.ac.uk/sections/ccrsw/documents/G.Bonoli_000.pdf); prisijungimo laikas: 2005-06-29. P.1.

<sup>11</sup> Ten pat. P.2.

<sup>12</sup> G.Hampden-Thomson. Social Policy, Family Structure and Children's Educational Achievement: A Comparative Study. A Thesis in educational theory and policy // [http://etda.libraries.psu.edu/theses/approved/WorldWideFiles/ETD-609/Dissertation\\_revised-july22.pdf](http://etda.libraries.psu.edu/theses/approved/WorldWideFiles/ETD-609/Dissertation_revised-july22.pdf); prisijungimo laikas: 2005-07-25. P.53.

A.Guogis bei D.Bernotas savo darbuose pagrindinį dėmesį skiria socialinei valstybės politikai bei dekomodifikacijai. A.Guogis teigia, kad socialinėje politikoje dekomodifikacija yra žmogaus išsivadavimas iš rinkos priklausomybės.<sup>13</sup>

R.Lazutka nagrinėja gyventojų pajamų nelygybę, jos kitimo tendencijas Lietuvoje ir teigia, kad nors iki šiol nėra vieningo paaiškinimo, koks pajamų diferenciacijos lygis maksimizuoja socialinę gerovę, tačiau neabejojama, kad pastaroji priklauso ne tik nuo visuomenėje turimų išteklių, bet ir nuo jų pasiskirstymo.<sup>14</sup>

Kadangi gerovės valstybės sąvoka yra labai plati, tai savo darbe pagrindinį dėmesį sukonzentruoju į gerovės valstybės socialinę politiką.

Šiame darbe bus bandoma analizuoti gerovės valstybių modelius Europos Sąjungoje, kokią įtaką gerovės valstybei turėjo ES plėtra į Vidurio ir Rytų Europą, bei Lietuvos pastangas kuriant savo gerovės valstybės modelį.

Darbe vartojami reikšminiai terminai:

Gerovės valstybė – tai valstybė, kuri prisiima atsakomybę užtikrinti svarbiausias geroves savo piliečiams.<sup>15</sup>

Dekomodifikacija – sąvoka nurodanti laipsnį, kuriuo gerovės valstybė sumažina žmonių priklausomybę nuo rinkos ir suteikia jiems teisę rinktis būti už darbo rinkos ir turėti galimybę pragyventi.<sup>16</sup>

Stratifikacija – visuomenės susiskaidymą į socialinius sluoksnius pagal išsilavinimą, profesiją, darbo užmokestį ir pan. ( vad. stratus ).<sup>17</sup>

Darbo aktualumas:

Besivienijanti Europa, ES plėtra į Vidurio ir Rytų Europą skatina naujai pažvelgti į gerovės valstybės modelį, ir ar gerovės valstybės modelis Vakarų Europoje ir Vidurio Rytų Europoje suprantamas vienodai ar skirtingai, ar Lietuva sugebės rasti savo vietą ES šalių tarpe.

---

<sup>13</sup> A.Guogis. Dekomodifikacijos reikšmė socialinėje apsaugoje // <http://images.katalogas.lt/maleidykla/fil24/F-40.pdf> ; prisijungimo laikas: 2005-07-09. P.41.

<sup>14</sup> R.Lazutka. Gyventojų pajamų nelygybė // <http://images.katalogas.lt/maleidykla/fil32/F-22.pdf> ; prisijungimo laikas 2005-07-09. P.28.

<sup>15</sup> G.Esping-Andersen. The three worlds of welfare capitalism. – Great Britain: Polity Press, 1990. P.19.

<sup>16</sup> G.Hampden-Thomson. Social Policy, Family Structure and Children's Educational Achievement: A Comparative Study. A Thesis in educational theory and policy // [http://etda.libraries.psu.edu/theses/approved/WorldWideFiles/ETD-609/Dissertation\\_revised-july22.pdf](http://etda.libraries.psu.edu/theses/approved/WorldWideFiles/ETD-609/Dissertation_revised-july22.pdf) ; prisijungimo laikas: 2005-07-25. P.51.

<sup>17</sup> Tarptautinių žodžių žodynas. – Vilnius: Vyriausioji Enciklopedijų redakcija, 1985. P.467.

Darbo problema:

ES plečiantis į Vidurio ir Rytų Europą, jau pasirašytos stojimo sutartys su Rumunija ir Bulgarija<sup>18</sup>, Turkijos noras įstoti į ES<sup>19</sup> verčia iš naujo apmąstyti apie gerovės valstybės modelį - modelį, kurį sukūrė Vakarų Europa per daugelį metų. Ar pavyks naujai įstojusioms valstybėms, turinčioms žymiai mažesnį BVP, pasiekti ES vidurkį, ar jos taip ir liks tik ES periferija.

Darbo tikslai:

- Išanalizuoti gerovės valstybių modelius Europos Sąjungoje.
- Įvertinti Vidurio ir Rytų Europos šalių siekį kuriant gerovės valstybę.
- Įvertinti Lietuvos pastangas beieškant gerovės valstybės modelio.

Darbo uždaviniai:

- Išanalizuoti gerovės valstybių modelių įvairovę bei jų poveikį stratifikacijai bei dekomodifikacijai.
- Išnagrinėti Europos Sąjungos valstybių socialinės politikos ypatumus.
- Nustatyti ES plėtros į labiau atsilikusias valstybes padarinius gerovės valstybei Vakarų Europoje.
- Ištirti Lietuvos pastangas kuriant Vakarų Europos valstybių standartus atitinkančią gerovės valstybę.

Siekiant darbe numatytų tikslų, analizuojama užsienio ir lietuvių literatūra gerovės valstybės klausimais, o paskutinėje dalyje mėginama išsiaiškinti Marijampolės miesto mokytojų, į Airiją išvykusių lietuvių bei airių požiūrį į gerovės valstybę. Taip pat siekiama sužinoti Marijampolės mokytojų požiūrį į Lietuvos vyriausybės pastangas gerinant socialinę žmonių padėtį, bei euro įvedimą.

---

<sup>18</sup> Pagrindinės Europos integracijos datos // [http://europa.eu.int/abc/12lessons/key\\_dates\\_lt.htm](http://europa.eu.int/abc/12lessons/key_dates_lt.htm); prisijungimo laikas 2005-11-04.

<sup>19</sup> Integracijos žinios. Turkija jau valosi kojas į kilimėlį prie ES durų. 2005-11-04. Nr.4. // <http://iz.euro.lt/index.php?1677055792> ; prisijungimo laikas 2004-11-04.

Darbo struktūra:

Gerovės valstybių modeliai gvildenami 1 skyriuje. Socialinės politikos įgyvendinimas ES nagrinėjamas 2 skyriuje. ES plėtra ir jos įtaka gerovės valstybei tiriama 3 skyriuje. Lietuvos pastangos kuriant savo gerovės valstybę analizuojama 4 skyriuje.

Tyrimo metodas

Darbe yra panaudotas autoriaus atliktas tyrimas apie gyventojų požiūrį į gerovės valstybę. Tyrimas buvo atliktas apklausiant respondentus anketų pagalba. Buvo apklausta trys socialinės grupės: tai Marijampolės miesto mokytojai, Lietuvos piliečiai emigravę į Airiją bei Airijos piliečiai. Buvo apklausti dviejų Marijampolės miesto mokyklų mokytojai. Emigravę į Airiją Lietuvos Respublikos piliečiai buvo apklausti panaudojant „Sniego gniūžtės principą“. Iš Airijos piliečių apklausoje dalyvavo Millstreet miesto gyventojai. Tyrimo metu buvo bandoma pagrįsti ar paneigti darbe išsakytas mintis apie pastangas kuriant gerovės valstybę Lietuvoje. Tačiau šis tyrimas nepretenduoja į reprezentacinį. Jis daugiau aprašomojo pobūdžio, pateikiantis pagrindines tendencijas.

# 1. GEROVĖS VALSTYBĖS SAMPRATA REŽIMŲ IR STRATIFIKACIJOS KONTEKSTE

## 1.1. Gerovės valstybės režimų tipai

Vakarų šalių moksle išskiriami dvi skirtingos gerovės valstybių tipologijos. Pirmajam požiūriui būdingas toks analitinių modelių konstravimo būdas, kai išskiriami galutiniai idealūs tipai, kurių gryno pavidalo niekur pasaulyje nėra. Antrojo požiūrio laikosi autoriai, kurie tiria konkrečią valstybę arba valstybių grupę, apibūdina jai arba joms būdingas savybes, konstruoja iš šių savybių modelius, o paskui juos grupuoja ir lygina.<sup>20</sup>

Pirmasis pasaulyje gerovės valstybių klasifikacijos sistemas, nurodydamas konkrečių šalių, pateikė anglų politologas Richard'as Titmuss'as.<sup>21</sup> Jis išskyrė tokius modelius, pirmasis – likutinis arba marginalinis gerovės modelis, kuriame pagrindiniai gerovės teikėjai ir užtikrintojai yra rinka ir šeima. Valstybė paramą suteikia tik kraštutiniu atveju, kai rinka ir šeima to suteikti negali; antrasis – gamybos rezultatų arba socialinės politikos modelis, kuriame socialiniai poreikiai tenkinami atsižvelgiant į darbo nuopelnus, darbo atlikimą ir produktyvumą; trečiasis – institucinis-perpaskirstymo modelis, kuriame socialinės paslaugos teikiamos atsižvelgiant į jų reikalingumą asmeniui.<sup>22</sup>

Pagal skirtingas visuomeninio gyvenimo sritis, kuriose dažniausiai gaunama valstybės parama, R. Titmuss'as skiria tris gerovės kategorijas: socialinė, finansinė ir profesinė gerovė. Socialinė gerovė sukuriama socialinės sferos priemonėmis. Tokiems poreikiams priklauso sveikatos apsauga, švietimas, aprūpinimas pensija, draudimas nuo nedarbo ir pan. Finansinė gerovė kuriama pasitelkiant įvairias mokesčių nuolaidas ir finansinio skatinimo sistemą. Profesinė gerovė pasiekama socialinėmis paslaugomis ir išmokomis (pinigine ar turtine verte), suteikiamomis darbo rinkoje.<sup>23</sup> G. Esping-Andersen'as R. Titmuss'o modelius labiau pritaikė politologijos mokslui. Jis juos pavadino liberaliuoju, konservatyviuoju korporatyviniu ir socialdemokratišku.<sup>24</sup>

---

<sup>20</sup> D.Bernotas, A.Guogis. Socialinės politikos modeliai: dekomodifikacijos ir savarankiškai dirbančiųjų problemos. – Vilnius: LTU Leidybos centras, 2003. P.39.

<sup>21</sup> A.Guogis. Socialinės politikos modeliai. – Vilnius: Eugrimas, 2000. P.17.

<sup>22</sup> D.Bernotas, A.Guogis. Socialinės politikos modeliai: dekomodifikacijos ir savarankiškai dirbančiųjų problemos. – Vilnius: LTU Leidybos centras, 2003. P.40.

<sup>23</sup> Ten pat. P.40.

<sup>24</sup> A.Guogis. Socialinės politikos modeliai. – Vilnius: Eugrimas, 2000. P.17.



Liberalusis (likutinis) modelis egzistuoja anglosaksiškose valstybėse. Liberalaus režimo valstybės vadovaujasi pagrindinai laisvos rinkos ekonomikos principais.<sup>25</sup> Vyriausybė vaidina nereikšmingą vaidmenį skirstant gėrybes. Žmogus turi rūpintis savo gerove pats, valdžia jam gali padėti tik išskirtiniais atvejais. Vyrauja klasikinis liberalizmas, kai pasikliaujama rinkos savireguliacija ir ypač pabrėžiamas individualizmas. Socialinės programos yra taikomos tik senyvo amžiaus žmonėms, fiziškai ir psichiškai pažeistiems asmenims – t.y. „užsitarnavusiems vargšams“.<sup>26</sup>

Konservatyvusis korporatyvinis modelis yra būdingas kontinentinei Europai. Vokietija yra konservatyvaus, korporatyvinio gerovės valstybių režimų prototipas pagal G. Esping-Andersen'o klasifikaciją.<sup>27</sup> Nors čia valstybė per įstatymų leidybą pasižymi stipria reguliavimo funkcija, pagrindiniai veikėjai socialinės politikos srityje yra autonomiškos pramonės įmonės ir profsąjungos. Pagal Bismarko sistemą socialinis draudimas skirtas tik dirbantiems, ir būtent – samdomiems. Ši sistema apima išmokas, kurių dydis, o dažnai ir mokėjimo trukmė priklauso nuo darbo stažo ir nuo pajamų dydžio, gauto iki socialinės rizikos atsiradimo. Socialinio draudimo schemas finansuojamos iš darbuotojų ir jų darbdavių įmokų. Faktiškai Vokietijos, kaip ir kitų žemyninės Vakarų Europos šalių „liūto dalį“ socialinėje apsaugoje sudaro socialinis draudimas, t.y. socialinės išmokos siejamos su buvusiais ar esamais darbo rezultatais.<sup>28</sup>

Socialdemokratinis modelis būdingas Skandinavijos valstybėms. Skandinavijos šalis ilgą laiką kūrė socialdemokratai, kurie individo laisvę siejo su plačiomis valstybės ir jos institucijų vykdomomis programomis. Šalyse, kurios priklauso socialdemokratiniam režimui, valstybė vaidina didelį vaidmenį ir demonstruoja didelius finansinius išsipareigojimus šeimos politikoje.<sup>29</sup> Skandinavijoje nėra piliečių, kurie vienaip ar kitaip nebūtų susiję su socialinėmis programomis. Čia nebūtina būti invalidu, senuku ar nėsčiai moteriai, kad gautum pinigines socialines išmokas. Čia užtenka būti piliečiu.<sup>30</sup> Visiško užimtumo politikos vykdymas yra svarbus socialdemokratinio režimo elementas.

Savaime aišku, kad norint apžvelgti ir išsiaiškinti visą socialinės apsaugos įvairovę pasaulyje trijų gerovės valstybių modelių neužtenka. Tuo labiau, kad grynų pavidalų nė vienas iš šių modelių

---

<sup>25</sup> G.Hampden-Thomson. Social Policy, Family Structure and Children's Educational Achievement: A Comparative Study. A Thesis in educational theory and policy // [http://etda.libraries.psu.edu/theses/approved/WorldWideFiles/ETD-609/Dissertation\\_revised-july22.pdf](http://etda.libraries.psu.edu/theses/approved/WorldWideFiles/ETD-609/Dissertation_revised-july22.pdf); prisijungimo laikas: 2005-07-25. P.54.

<sup>26</sup> A.Guogis. Socialinės politikos modeliai. – Vilnius: Eugrimas, 2000. P.18.

<sup>27</sup> From the Conservative Welfare State to "Something Uncertain Else": German Pension Politics in Comparative Perspective (first draft) // <http://www.sace.org/conf2001/papers/lamping-rueb.pdf>; prisijungimo laikas: 2005-07-22. P.20.

<sup>28</sup> A.Guogis. Socialinės politikos modeliai. – Vilnius: Eugrimas, 2000. P.20.

<sup>29</sup> G.Hampden-Thomson. Social Policy, Family Structure and Children's Educational Achievement: A Comparative Study. A Thesis in educational theory and policy // [http://etda.libraries.psu.edu/theses/approved/WorldWideFiles/ETD-609/Dissertation\\_revised-july22.pdf](http://etda.libraries.psu.edu/theses/approved/WorldWideFiles/ETD-609/Dissertation_revised-july22.pdf); prisijungimo laikas: 2005-07-25. P.53.

<sup>30</sup> A.Guogis. Socialinės politikos modeliai. – Vilnius: Eugrimas, 2000. P.19.

neegzistuoja.<sup>31</sup> J. Palme'as toliau kūrė gerovės valstybių modelius. Jis išskiria jau keturis socialinės apsaugos režimus: bazinės apsaugos, pajamų apsaugos, likutinį ir institucinį. J. Palme'o išskirtieji modeliai taip pat turi panašumų su R. Titmuss'o ir G. Esping-Andersen'o modeliais.<sup>32</sup>

Suomių tyrinėtoja Tiina Mäkinen skiria ne tris ir ne keturis, o penkis gerovės valstybių modelius. Pirmasis yra bazinės apsaugos modelis. Jam priskiriama Jungtinė Karalystė. Antrasis – taikymo modelis. Šis modelis atitinka Robin'o Hudo strategiją: atimti iš turtingo ir atiduoti vargšui. T.Mäkinen tipiška tokio modelio atstove laiko Australiją. Trečiasis gerovės valstybės modelis – korporatyvinis, atspindintis biblinį Mato principą: atiduoti tam, kuris ir taip jau turi dideles pajamas. Šiam modeliui priklauso Belgija, Prancūzija, Vokietija, Liuksemburgas ir Olandija. Ketvirtajam – Viduržemio modeliui – priklauso Italija, Ispanija ir kitos Pietų Europos šalys. Paskutinis, bet ne blogiausias, yra visaapimantis gerovės valstybės modelis. Juo yra „taikoma“ ne tik į neturtinguosius, bet taip pat ir į vidutinę klasę bei uždirbančius dideles pajamas. Šiam modeliui priklauso Šiaurės Europos šalys.<sup>33</sup>

Kitas suomių mokslininkas J. Pakaslahti atsižvelgdamas į Europos integracijos procesą apibrėžė keturis socialinės politikos modelius, egzistuojančius Europos Sąjungos šalyse: pirmasis – Šiaurės šalių modelis (universalusis); antrasis – angliškas-amerikietiškas modelis (likutinis/liberalusis); trečiasis – Vidurio Europos modelis (Bismarko); ketvirtasis – Pietų Europos modelis. Pagal J. Pakaslahti, šiems modeliams susiformuoti įtakos turėjo Europos integracijos plėtra bei politikos ir ideologijos kaita Europos Sąjungoje.<sup>34</sup>

Teoriniai gerovės valstybių modeliai padeda geriau suprasti konkrečių šalių socialinės apsaugos sistemų struktūrą, išryškina profesinių arba individualių sistemų svarbą konkrečiose šalyse ir atsakomybės hierarchiją už adekvacias pajamas socialinės rizikos atveju.<sup>35</sup>

Anot Esping-Andersen'o, „jeigu pagrindiniai gerovės valstybių apibrėžimo kriterijai susiję su socialinių teisių kokybe, socialine stratifikacija ir santykiu tarp valstybės, rinkos ir šeimos, tai, akivaizdu, kad pasaulis susideda iš ryškių režimų grupių.“<sup>36</sup>

---

<sup>31</sup> D.Bernotas, A.Guogis. Socialinės politikos modeliai: dekomodifikacijos ir savarankiškai dirbančiųjų problemos. – Vilnius: LTU Leidybos centras, 2003. P.40.

<sup>32</sup> D.Bernotas, A.Guogis. Socialinės politikos modeliai: dekomodifikacijos ir savarankiškai dirbančiųjų problemos. – Vilnius: LTU Leidybos centras, 2003. P.41.

<sup>33</sup> A.Guogis. Socialinės politikos modeliai. – Vilnius: Eugrimas, 2000. P.26.

<sup>34</sup> D.Bernotas, A.Guogis. Socialinės politikos modeliai: dekomodifikacijos ir savarankiškai dirbančiųjų problemos. – Vilnius: LTU Leidybos centras, 2003. P.41.

<sup>35</sup> Ten pat. P.43.

<sup>36</sup> G.Esping-Andersen. The three worlds of welfare capitalism. – Great Britain: Polity Press, 1990. P.29

## 1.2. Gerovės valstybės dekomodifikacija

Dekomodifikacija apibrėžia laipsnį, kuriuo asmuo yra išvaduojamas nuo poreikio dirbti, išlaikant pagrindinius gyvenimo standartus.<sup>37</sup> Dekomodifikacijos sąvoka yra sukurta Polanyi (1944) ir nurodo, kaip ir kiek gerovės valstybė sumažina darbininkų priklausomybę nuo rinkos ir suteikia jiems teisę rinktis būti už darbo rinkos ir vis dar turėti galimybę pragyventi.<sup>38</sup> Į dekomodifikaciją galima žvelgti keliais aspektais – filosofiniu, ekonominiu ar politologiniu. Bet pagal visus juos socialinėje politikoje dekomodifikacija yra žmogaus išsivadavimas iš priklausomybės nuo rinkos.<sup>39</sup> Dekomodifikacijos laipsnis yra įvertinamas daugeliu indikatorių iš kurių vienas svarbiausių yra senatvės pensijų sistema.<sup>40</sup> Turint omenyje šį apibrėžimą, žmogus gali reikalauti sveikatos draudimo, kad jam būtų garantuota pašalpos, prilygstančios normaliam uždarbiui ir teisė nedirbti, minimaliai įrodant sveikatos pablogėjimą, tam laikotarpiui, kurį žmogus mano esant būtina. Šiomis sąlygomis dažniausiai džiaugiasi akademikai, civiliai tarnautojai ir aukštesnio rango tarnautojai. Panašūs reikalavimai keliami ir pensijoms, motinystės, tėvystės atostogoms, akademinėms atostogoms ir bedarbystės draudimui.<sup>41</sup> Į žmogų tiek darbo rinkoje, tiek už jos ribų tokiu atveju žiūrima ne kaip į prekę rinkoje, o kaip į asmenį, siekiantį saviraiškos.<sup>42</sup> Vien tik esant socialinei pagalbai ar draudimui, nebūtinai atsiras žymi dekomodifikacija, jeigu jos realiai neišlaisvins individų priklausomybės nuo rinkos.

Dekomodifikacijos sąvoka simbolizuoja idėją, kad šiuolaikinių gerovės valstybių socialinė politika aprūpina pajamų lygio palaikymą, kuris leidžia individams pasirinkti nedirbti, tuo būdu sumažinant būtinumą parduoti jų darbo jėgą už bet kokią kainą tam kad išgyventi.<sup>43</sup>

Kai kurios valstybės jau pajudėjo link šio dekomodifikacijos lygio, bet tai jos padarė neseniai ir, daugeliu atvejų, su mokesčių lengvatom. Beveik visose valstybėse pašalpos buvo beveik prilygintas normaliam darbo užmokesčiui XXa. 7 dešimtmečio pabaigoje ir 8 dešimtmečio pradžioje. Tačiau kai kuriose šalyse ligos atveju vis dar reikalaujama skubaus medicininio pažymėjimo, kitose – reikia laukti iki 2 savaičių, dar kitose – laukimo laikotarpis yra labai trumpas.

---

<sup>37</sup> O.Jürgens. Social security and social justice // [http://epunet.essex.ac.uk/papers/Juergens\\_pap.pdf](http://epunet.essex.ac.uk/papers/Juergens_pap.pdf); prisijungimo laikas: 2005-08-03. P. 5.

<sup>38</sup> G.Hampden-Thomson. Social Policy, Family Structure and Children's Educational Achievement: A Comparative Study. A Thesis in educational theory and policy // [http://etda.libraries.psu.edu/theses/approved/WorldWideFiles/ETD-609/Dissertation\\_revised-july22.pdf](http://etda.libraries.psu.edu/theses/approved/WorldWideFiles/ETD-609/Dissertation_revised-july22.pdf); prisijungimo laikas: 2005-07-25. P.51.

<sup>39</sup> A.Guogis. Dekomodifikacijos reikšmė socialinėje apsaugoje // <http://images.katalogas.lt/maleidykla/fil24/F-40.pdf>; prisijungimo laikas: 2005-07-09. P.41.

<sup>40</sup> O.Jürgens. Social security and social justice // [http://epunet.essex.ac.uk/papers/Juergens\\_pap.pdf](http://epunet.essex.ac.uk/papers/Juergens_pap.pdf); prisijungimo laikas: 2005-08-03. P.5.

<sup>41</sup> G.Esping-Andersen. The three worlds of welfare capitalism. – Great Britain: Polity Press, 1990. P.23.

<sup>42</sup> A.Guogis. Dekomodifikacijos reikšmė socialinėje apsaugoje // <http://images.katalogas.lt/maleidykla/fil24/F-40.pdf>; prisijungimo laikas: 2005-07-09. P.42.

<sup>43</sup> R.A.Van Voorbis. Different types of welfare states? A methodological deconstruction of comparative research // [http://findarticles.com/p/articles/mi\\_m0CYZ/is\\_4\\_29/ai\\_95445127/print](http://findarticles.com/p/articles/mi_m0CYZ/is_4_29/ai_95445127/print); prisijungimo laikas: 2005-09-14. P. 2.

Labai dideliu dekomodifikacijos laipsniu pasižymi vadinamoji daniška (skandinaviška) socialinės apsaugos sistema, kai piniginės išmokos – pensijos ir pašalpos – socialinės rizikos atveju yra išmokamos ne iš atskiro socialinio draudimo biudžeto, į kurį darbuotojai moka specialias tik tam skirtas išmokas, o iš bendrųjų mokesčių būdu suformuoto nacionalinio biudžeto.<sup>44</sup> Moterų dalyvavimas darbinėje veikloje yra ypatingai aukštas, tai svarbus dekomodifikacijos aspektas socialdemokratinuose režimuose.<sup>45</sup> Tuo tarpu liberaliame gerovės valstybės modelyje, kur vyrauja rinka, dekomodifikacijos laipsnis yra santykinai mažas.<sup>46</sup>

Dekomodifikacijos lygis gali priklausyti ne tik nuo išlaidų socialinei apsaugai dydžio, bet ir nuo įstatymų pobūdžio. Dekomodifikacijos lygį parodo kelios dimensijos. Pirmoji būtų gyventojų „galimybė gauti išmokas („prieinamumas prie išmokų“). Didesnė dekomodifikacija būna tuo atveju, jeigu „prieinamumas prie išmokų“ lengvas ir teisės į adekvatų pragyvenimo lygį garantuojamos neatsižvelgiant į buvusio darbo rezultatus (darbo stažą ir pajamų dydį). „Išėjimas iš sistemos“ taip pat lemia dekomodifikacijos lygį. Jeigu teisė į socialines programas suteikiama tik ribotam laikui, dekomodifikacijos laipsnis yra mažesnis.<sup>47</sup>

Kita dimensija aiškinanti dekomodifikacijos problemą yra pajamų atstatymo normos problema. Jeigu išmokos yra gerokai mažesnės už asmens gautą vidutinį atlyginimą ar pragyvenimo šalyje minimumą, kuris yra adekvatus ir visuomenėje pripažįstamas kaip normalus pragyvenimo lygis, socialiai pageidautina, kad išmokos gavėjas grįžtų į darbą kuo greičiau.<sup>48</sup>

Trečia, ypatingos reikšmės turi socialinių teisių spektras. Beveik visos išsivysčiusios kapitalistinės šalys pripažįsta socialines teises svarbiausių socialinių rizikų atvejais: nedarbo, invalidumo, ligos ir senatvės. Tačiau tikrai aukštą ir pažangų lygį rodytų tie atvejai, kai socialinės išmokos piliečiams būtų mokamos ir ne rizikos atvejais, jei lėšų pragyvenimui nėra. Prie tokio modelio labiausiai priartėjo Šiaurės Europos šalys ir Olandija.<sup>49</sup>

Dekomodifikacijos lygį empiriškai galima apibrėžti indeksu, kuris rodo laipsnį, kurį dekomodifikacija siūlo trims skirtingoms socialinio draudimo programoms – senatvės pensijai, ligos ir nedarbo.<sup>50</sup> Skaitinės reikšmės parodo dekomodifikacijos dydžių išsidėstymą. Pagal tai galima nustatyti, ar vidutinis asmuo lengvai gali palikti rinką: pirma, tinkamumo gauti išmokas apribojimais,

---

<sup>44</sup> A.Guogis. Dekomodifikacijos reikšmė socialinėje apsaugoje // <http://images.katalogas.lt/maleidykla/fil24/F-40.pdf> ; prisijungimo laikas: 2005-07-09. P.42.

<sup>45</sup> G.Hampden-Thomson. Social Policy, Family Structure and Children's Educational Achievement: A Comparative Study. A Thesis in educational theory and policy // [http://etda.libraries.psu.edu/theses/approved/WorldWideFiles/ETD-609/Dissertation\\_revised-july22.pdf](http://etda.libraries.psu.edu/theses/approved/WorldWideFiles/ETD-609/Dissertation_revised-july22.pdf) ; prisijungimo laikas: 2005-07-25. P.53.

<sup>46</sup> O.Jürgens. Social security and social justice // [http://epunet.essex.ac.uk/papers/Juergens\\_pap.pdf](http://epunet.essex.ac.uk/papers/Juergens_pap.pdf); prisijungimo laikas: 2005-08-03. P.5.

<sup>47</sup> A.Guogis. Dekomodifikacijos reikšmė socialinėje apsaugoje // <http://images.katalogas.lt/maleidykla/fil24/F-40.pdf> ; prisijungimo laikas: 2005-07-09. P.42.

<sup>48</sup> Ten pat. P.42.

<sup>49</sup> Ten pat. P.42.

<sup>50</sup> R.A.Van Voorbis. Different types of welfare states? A methodological deconstruction of comparative research // [http://findarticles.com/p/articles/mi\\_m0CYZ/is\\_4\\_29/ai\\_95445127/print](http://findarticles.com/p/articles/mi_m0CYZ/is_4_29/ai_95445127/print); prisijungimo laikas: 2005-09-14. P. 2.

tokie kaip darbo stažas, įmokos ar lėšų testavimas; antra, laukimo periodas (laukimo dienos) piniginiams išmokoms gauti ir ilgiausia teisės gauti išmokas trukmė; trečia, laipsnis, pagal kurį išmokos atitinka vidutinį atlyginimą.<sup>51</sup> Dekomodifikacija vertinama pagal tai, kiek gyventojų apima socialinės apsaugos programos. Ar bet kuris asmuo gali turėti teisę į išmoką? Socialinės apsaugos programa gali pasiūlyti dideles išmokas ir liberalias sąlygas, bet jeigu ji apima tik mažai klientų, tai pasižymi ribotu dekomodifikacijos laipsniu.<sup>52</sup> Atsižvelgiant į dekomodifikacijos laipsnį, kuris rodo priklausomybės nuo rinkos panaikinimą, liberalus režimas turi minimalų laipsnį, konservatyvusis režimas aprūpina aukštesniu lygiu šeimos maitintoją, o socialdemokratinis režimas aprūpina maksimaliu lygiu.<sup>53</sup>

Dekomodifikuotos teisės yra skirtingai plėtojamos šiuolaikinėse gerovės valstybėse. Gerovės valstybėse, kuriose vyrauja socialinė pagalba, teisės nėra taip labai priskiriamos darbo atlikimui, kaip įrodomam poreikiui. Tačiau poreikių testai ir tipiška menkos pašalpos sumažina dekomodifikuojantį poveikį. Tokiu būdu tautose, kur šis modelis vyrauja ( ypač anglosaksų valstybėse ), yra noras stiprinti rinką, o tie, kam nepasiseka rinkoje yra padrašinami pasiremti privataus sektoriaus gerove.<sup>54</sup>

„Antras vyraujantis modelis palaiko privalomą valstybės socialinį draudimą su gana stipriomis teisėmis. Bet ir vėl tai negali automatiškai apsaugoti realios dekomodifikacijos. Vokietija buvo socialinio draudimo pionierė, bet per daugiau nei šimtą metų ji beveik neįnešė nieko naujo į dekomodifikaciją per savo socialines programas. Pašalpos labiausiai priklausė nuo indėlių, o tokiu būdu, ir nuo darbo bei įsidarbinimo. Kitaip tariant nepakanka vien tik socialinės teisės egzistavimo, bet reikia atitinkamų taisyklių ir būtinų sąlygų, kurios padiktuotų mastą iki kurio gerovės programos pasiūlo realias alternatyvas rinkos priklausomybei.“<sup>55</sup>

„Trečiasis vyraujantis gerovės modelis - kai piliečių pašalpa iš pirmo žvilgsnio atrodo labiausiai dekomodifikuojanti. Ji pasiūlo pagrindinę lygią pašalpą visiems, nepriklausomai nuo ankstesnių uždarbių, indėlių ar darbo atlikimo. Tai, iš tiesų, gali būti solidari sistema, bet nebūtinai dekomodifikuojanti, kadangi tikrai retai tokios schemos gali pasiūlyti tokio standarto pašalpas, kokiu jie aprūpina gavėjus, suteikdami jiems pasirinkimą dirbti“.<sup>56</sup>

---

<sup>51</sup> A. Guogis. Dekomodifikacijos reikšmė socialinėje apsaugoje // <http://images.katalogas.lt/maleidykla/fil24/F-40.pdf> ; prisijungimo laikas: 2005-07-09. P.42.

<sup>52</sup> Ten pat. P.42.

<sup>53</sup> K.Lomax, B.Gran. Two worlds of retirement income. A comparative analysis of retirement outcomes using the Luxembourg income study // <http://www.lisproject.org/publications/liswps/353.pdf>; prisijungimo laikas: 2005-09-14. P. 7.

<sup>54</sup> G.Esping-Andersen. The three worlds of welfare capitalism. – Great Britain: Polity Press, 1990. P.22.

<sup>55</sup> Ten pat. P.22.

<sup>56</sup> Ten pat. P.23.

Lentelė. Dekomodifikacijos laipsnis 1980 metais<sup>57</sup>

Šalis	Dekomodifikacijos laipsnis
Airija	23,3
Jungtinė Karalystė	23,4
Italija	24,1
Prancūzija	27,5
Vokietija	27,7
Suomija	29,2
Austrija	31,1
Belgija	32,4
Olandija	32,4
Danija	38,1
Norvegija	38,3
Švedija	39,1

Šioje lentelėje yra pateikta valstybių trijų socialinių programų suminiai rezultatai. Mažiausi indeksai yra anglosaksiškų šalių, didžiausi – Skandinavijos. Tarp šių dviejų poliarinių taškų yra išsidėsčiusios kontinentinės Europos šalys, kai kurios iš jų (ypač Belgija ir Olandija) artėja prie Skandinavijos. Šie rodikliai patvirtina tą faktą, kad pirmoji valstybių grupė – anglosaksiškos šalys – priklauso liberaliam marginaliniam gerovės valstybių tipui. Antroji šalių grupė apima daugiausia ne angliškai kalbančias kontinentinės Europos valstybes ir priskiriama korporatyviniam tipui. Trečiajai šalių grupei priklauso Austrija, Beneliukso valstybės ir Šiaurės Europos šalys, kurios priskiriamos universaliam, socialdemokratiniam instituciniam gerovės valstybių tipui.<sup>58</sup>

Dekomodifikacija gali tarnauti ir kaip išlaisvinantis reiškinys, suteikiantis nepriklausomybę nuo pasikliovimo šeima. Pavyzdžiui moterų dekomodifikacija tarnauja, kaip silpninanti šeimos ekonominę svarbą moteriai, kartu silpninanti vyrų, kaip šeimos išlaikytojų, statusą.<sup>59</sup>

Taigi, dekomodifikacija yra toks reiškinys, kai visa visuomenė prisiima atsakomybę už kiekvieną visuomenės narį, ir nebūtinai tik jo ekonominės nesėkmės atveju. Dekomodifikacija liečia valstybinio įsikišimo sritis, tokias kaip mokslas, kultūra, švietimas, sveikatos ir socialinė apsauga. Dekomodifikacija tampa ypač reikšminga socialinėje apsaugoje, t.y. nuo paties žmogaus

<sup>57</sup> A.Guogis. Dekomodifikacijos reikšmė socialinėje apsaugoje // <http://images.katalogas.lt/maleidykla/fil24/F-40.pdf>; prisijungimo laikas: 2005-07-09. P.43.

<sup>58</sup> Ten pat. P.43.

<sup>59</sup> K.Lomax, B.Gran. Two worlds of retirement income. A comparative analysis of retirement outcomes using the Luxembourg income study // <http://www.lisproject.org/publications/liswps/353.pdf>; prisijungimo laikas: 2005-09-14. P. 7.

nepriklausančios socialinės rizikos pasireiškimo metu. Ji žmogui reiškia ne tik teisę į privačią nuosavybę ir demokratiją, bet ir socialinės pilietybės teises.<sup>60</sup>

### 1.3. Gerovės valstybė kaip stratifikacijos sistema

„Stratifikacija ( sociologijoje ) – visuomenės susiskaidymas į socialinius sluoksnius ( vad. stratus ) pagal išsilavinimą, profesiją, darbo užmokestį ir pan.“<sup>61</sup> Gerovės valstybė gali garantuoti paslaugų ir pajamų apsaugą, bet ji visada buvo ir yra socialinės stratifikacijos sistema. Gerovės valstybės yra pagrindinės institucijos, formuojant klasių ir socialinę tvarką. Organizaciniai gerovės valstybės bruožai padeda apibrėžti socialinio solidarumo, klasių pasidalinimo ir statuso diferencijavimo centrą.<sup>62</sup> Socialinei stratifikacijai poveikį daro taip pat ir gerovės valstybės struktūra bei dekomodifikacija.<sup>63</sup>

Sociologija žiūri į socialinę stratifikaciją gana skirtingai. Struktūrinės – funkcionalios analizės šalininkai teigia, kadangi socialinė stratifikacija egzistuoja visose visuomenėse, todėl hierarchija turi būti naudinga, padedanti stabilizuoti visuomenių egzistavimą.<sup>64</sup> Konflikto teoretikai mano, kad daugelyje stratifikuotų visuomenių yra resursų nepakankamumas ir socialinio mobilumo stoka. Šie mokslininkai daro išvadą, kad remiantis K. Markso teorijomis, stratifikacija reiškia, kad darbininkų klasė negali progresuoti socioekonomiškai, tuo tarpu kai turtingieji gali toliau karta iš kartos išnaudoti proletariatą.<sup>65</sup>

Yra keturi pagrindiniai su socialine stratifikacija susiję principai.<sup>66</sup> Pirmasis – stratifikacija yra visuomenės, o ne individo bruožas. Nei vienas asmuo nesukuria stratifikacijos, nepaisant to, kad ji mus visus formuoja. Antrasis – socialinė stratifikacija išliko per kartas. Daugumoje visuomenių vaikai priklausys tai pačiai klasei, kasta ar socialinei stratai, kaip ir jų tėvai. Kaip bebūtų, tačiau vakarų visuomenėse tai pradėjo keistis dėl didesnio socialinio mobilumo. Trečiasis - stratifikacija, kaip universali sąvoka, yra ypač kintanti pagal tai, kaip ji sugrupuoja žmones. Daugelyje kultūrų yra pabrėžiama ekonominė padėtis (turtas), bet kai kuriose - religinė ar socialinė padėtis yra svarbesnės.

---

<sup>60</sup> A. Guogis. Dekomodifikacijos reikšmė socialinėje apsaugoje // <http://images.katalogas.lt/maleidykla/fil24/F-40.pdf> ; prisijungimo laikas: 2005-07-09. P.44.

<sup>61</sup> Tarptautinių žodžių žodynas. – Vilnius: Vyriausioji Enciklopedijų redakcija, 1985. P.467.

<sup>62</sup> G.Esping-Andersen. The three worlds of welfare capitalism. – Great Britain: Polity Press, 1990. P.55.

<sup>63</sup> O.Jürgens. Social security and social justice // [http://epunet.essex.ac.uk/papers/Juergens\\_pap.pdf](http://epunet.essex.ac.uk/papers/Juergens_pap.pdf); prisijungimo laikas: 2005-08-03. P.5.

<sup>64</sup> Critical overview // [http://en.wikipedia.org/wiki/Social\\_stratification](http://en.wikipedia.org/wiki/Social_stratification) ; prisijungimo laikas: 2005-07-25.

<sup>65</sup> Ten pat.

<sup>66</sup> Social stratification // [http://en.wikipedia.org/wiki/Social\\_stratification](http://en.wikipedia.org/wiki/Social_stratification) ; prisijungimo laikas: 2005-07-25.

Ketvirtasis – stratifikacija yra įsitikinimų formavimo priemonė. Stratifikacija ne tik sugrupuoja žmones, bet ir suteikia jiems teisėtumą reikalauti teisių.<sup>67</sup>

Pripažįstama, kad gerovės valstybė yra stratifikacijos veikėjas, tačiau paprastai tai suvokiama per siaurai. Tai yra aspektas, į kurį dažnai nekreipiamas pakankamai dėmesio tiek teoriškai, tiek empiriškai. Teoriniame lygmenyje vyrauja du požiūriai. Pirmas – būdingas neomarksizmui ir teigia, kad net pažengusi gerovės valstybė tik atgamina ( o galbūt netgi maitina ) egzistuojančią klasinę visuomenę. Antras požiūris remiasi T. H. Marshall'o mintimis. Jis gerovės reformas suvokia kaip svarbiausią indėlį, mažinant klasinius skirtumus. Tokiu būdu gerovė pašalina esmines klasių kovos priežastis, įjungia darbininkų klasę ir demokratizuoja liaudies priėjimą prie valstybės arba ji pakeičia klasinį konfliktą į varžymąsi dėl statuso.<sup>68</sup>

Vis didesnį vaidmenį stratifikacijos srityje vaidina įvairios problemos dėl socialinių, politinių ir institucinių pokyčių šiuolaikinėse visuomenėse. Per daug visuomenės narių yra arba blogai sugrupuoti, arba lieka iš viso nesugrupuoti. Be to daugelis stratifikacijos ir nelygybės dimensijų lieka neištirtos.<sup>69</sup>

Visose visuomenėse visų vertingų prekių kiekis yra paskirstomas netolygiai, labiausiai privilegijuoti asmenys ir šeimos džiaugiasi neproporcinga pajamų, galios ir kitų vertingų resursų dalimi. Terminas stratifikacijos sistema nurodo visą eilę sudėtingų socialinių institucijų, kurios sukelia šio tipo nelygybę. Pagrindiniai tokių sistemų komponentai yra: pirma, instituciniai procesai, kurie apibrėžia tam tikrus prekių tipus, kaip vertingus ir pageidaujamus; antra, išdėstymo taisyklės, kurios paskirsto šias prekes pagal įvairias pozicijas darbo pasidalijime ( pvz. gydytojas, fermeris, namų šeimininkė ), trečia, mobilumo mechanizmai, kurie sujungia asmenis su pozicijomis ir tuo būdu sukelia nevienodą vertingų resursų kontrolę. Iš to seka išvada, kad nelygybę sukuria dviejų rūšių besiderinantys procesai: pirmiausia, socialinės padėties visuomenėje yra priderinamos prie nevienodos vertės „atpildo paketų“, o visuomenės nariai tuomet yra išdėstomi pagal taip apibrėžtas ir atlygintas padėtis.<sup>70</sup>

Pastaruoju metu daugelis lyginamųjų tyrimų pagrindinį dėmesį sutelkė į gerovės valstybių mokesčių ir išlaidų politiką. Liuksemburgo pajamų tyrimas pateikė nemažai analizių apie gerovės valstybių sugebėjimą sumažinti ar panaikinti skurdą tarp pagrindinių socialinių grupių. Hedstrom'as, Ringen'as, Torrey'us ir kiti mokslininkai atrado stebinančius tarptautinius skirtumus: skurstančių pagyvenusių žmonių procentinis santykis svyruoja nuo 29 proc. Jungtinėje Karalystėje iki 11 proc. Vokietijoje ir mažiau nei 1 proc. Švedijoje. Analogiški neatitikimai buvo atskleisti, atsižvelgiant į

<sup>67</sup> Social stratification // [http://en.wikipedia.org/wiki/Social\\_stratification](http://en.wikipedia.org/wiki/Social_stratification) ; prisijungimo laikas: 2005-07-25.

<sup>68</sup> G.Esping-Andersen. The three worlds of welfare capitalism. – Great Britain: Polity Press, 1990. P.55.

<sup>69</sup> Comparing Social Stratification Schemes: CAMSIS, CSP-CH, Goldthorpe, ISCO-88, Treiman, and Wright // [http://www.sidos.ch/publications/e\\_mb\\_dj\\_comparing.pdf](http://www.sidos.ch/publications/e_mb_dj_comparing.pdf) ; prisijungimo laikas: 2005-05-10. P.46.

<sup>70</sup> D.B.Gursky. Social stratification // [http://inequality.cornell.edu/publications/working\\_papers/Grusky2.pdf](http://inequality.cornell.edu/publications/working_papers/Grusky2.pdf); prisijungimo laikas: 2005-09-18. P.1.



šeimas su vaikais. Kadangi pagyvenusieji ir šeimos su vaikais yra ypatingai priklausomi nuo perkėlimo pajamų, šie tyrimai galėjo tiesiogiai identifikuoti skirtingų gerovės sistemų įtaką stratifikacijai.<sup>71</sup>

Yra taip pat esminiai skirtumai tarp įvairių sektorių darbo jėgos išsidėstyme, darbo patyrimo ir darbo užmokestyje. Centrinė regionų darbuotojai gauna didesnę, labiau pastovų metinį atlyginimą nei periferijos darbininkai. Jų tarpe yra, vidutiniškai, daugiau mokytų, su geresniu išsilavinimu asmenų ir aukštesniu profesiniu statusu, ir jie yra dažniau vyrai nei moterys ar spalvotieji. Taip pat centrinių regionų darbuotojai dirba aukštesnėse, labiau prestižinėse specialybėse, yra užimti visą darbo dieną, dirba daugiau valandų per savaitę ir priklauso profsąjungoms.<sup>72</sup>

Bet kuriuo, atveju skurdas ir pajamų paskirstymas yra tik vienas gerovės valstybės stratifikacijos aspektas. Siekiant įgyvendinti pilnai moterų ir vyrų teisių lygybę, tyrinėtojai atkreipia dėmesį į egzistuojančią lyčių stratifikaciją. M. Leon<sup>3</sup> tyrinėjama lyčių stratifikaciją Ispanijos socialinės apsaugos sistemoje, išskyrė tokias problemas: pirma- nelygus darbo užmokestis darbo rinkos stratifikacijoje; antra- neigiamas klientelizmo poveikis moterims; trečia- ribotos motinystės ir šeimos pašalpų galimybės; ketvirta - nepakankamos pašalpos susijusios su ne darbo rinkos santykiais.<sup>73</sup>

Kitaip tariant, gerovės valstybės gali būti vienodai didelės ar visapusiškos, bet su visiškai skirtingais poveikiais socialinei struktūrai. Viena gali plėtoti hierarchiją ir statusą, kita – dualizmą, o trečia – universalizmą. Kiekvienu atveju bus gaunamas unikali nuosava visuomenės socialinio solidarumo struktūra.<sup>74</sup>

---

<sup>71</sup> G.Esping-Andersen. The three worlds of welfare capitalism. – Great Britain: Polity Press, 1990. P.57.

<sup>72</sup> Stratification in a dual economy // <http://ssr.1.uchicago.edu/PRELIMS/strat.html>; prisijungimo laikas: 2005-07-28.

<sup>73</sup> M.de Leon. The future of social protection. Towards an integration of gender as a fundamental dimension of variation in welfare state reform. The case of Spain // <http://www.lse.ac.uk/collections/EPIC/documents/ICLeon.pdf>; Prisijungimo laikas: 2005-08-18. P.8-9.

<sup>74</sup> G.Esping-Andersen. The three worlds of welfare capitalism. – Great Britain: Polity Press, 1990. P.58.

## 2.GEROVĖS VALSTYBĖ EUROPOS SAJUNGOJE

### 2.1.Socialinė politika ES

#### 2.1.1.Socialinės politikos raida ir socialinės teisės ES

Pagrindinės Europos socialinės politikos užduotys yra apibūdintos ES sutarties 136 straipsnyje: „Bendrija ir valstybės narės, atsižvelgdamos į pagrindines socialines teises, nustatytas 1961m. spalio 18d. Turine pasirašytoje Europos socialinėje chartijoje ir 1989m. Bendrijos darbuotojų pagrindinių socialinių teisių chartijoje, mano, jog tikslinga didinti užimtumą, skatinti kurti geresnes gyvenimo bei darbo sąlygas, kad, palaikant jų gerėjimą, būtų galima siekti jų suderinimo, deramą socialinę apsaugą, administracijos ir darbuotojų dialogą, žmonių išteklių plėtotę, siekiant nuolatinio didelio užimtumo ir kovojant su socialine atskirtimi.“<sup>75</sup>

Europos Bendrija buvo įkurta dėl politinių ir ekonominių priežasčių. Pagrindinis politinis tikslas buvo išsaugoti taiką Europoje, o svarbiausias ekonominis siekis – sukurti laisvą Europos rinką. „1957m. kovo 25d. buvo pasirašytos Romos sutartys, kuriomis įkurtos Europos ekonominė bendrija (EEB) ir Europos atominės energetikos bendrija (Euratomas). EAPB įsteigusios šešios valstybės EEB pagrindu norėjo sukurti muitų sąjungą. Suformuluotas ir kitas tikslas – sukurti bendrąją rinką, kurioje laisvai judėtų žmonės, paslaugos ir kapitalas.“<sup>76</sup> Taigi, nebuvo aiškių socialinių tikslų. Nuo aštunto praėjusio amžiaus dešimtmečio Bendrijos socialinė politika ėmė akcentuoti „gyvenimo ir darbo sąlygų“ gerinimą Bendrijoje, o „darbininko“ sąvoka išsiplėtė ir apėmė tuos, kurie nebuvo darbo jėgos dalis. Kai tik buvo sutarta, kad Bendrija turi socialinius tikslus, skirtingus nuo ekonominių tikslų, tapo įmanoma išplėsti Bendrijos vaidmenį socialinėje politikoje.<sup>77</sup> Nuo 1974m., kai buvo priimta pirmoji „socialinių veikslių programa“, prasidėjo tikroji ES socialinė politika, kuri iki tol apsiribojo Europos socialinio fondo veikla. Nuo aštuntojo dešimtmečio vidurio socialinė politika daugiausia dėmesio skyrė konkrečioms veikslių programoms, tokioms kaip darbininkų sveikata ir sauga darbe bei lygių galimybių moterims užtikrinimas, taip pat remtinių grupių integravimas į darbo santykius. Tik nedaugelis šių socialinės politikos veiklos sričių turėjo konkretų teisinį pagrindą. Socialinės politikos programos rėmėsi bendrosios kompetencijos nuostatomis (EB sutarties 100 ir 235 straipsniai) ir reikalavo vienbalsio Europos Sąjungos Tarybos pritarimo. Tačiau nuo 1974 m. buvo iš esmės pripažinta, kad EB yra kompetentinga reglamentuoti

<sup>75</sup> Europos Bendrijos Steigimo Sutartis // <http://www.3.lrs.lt/c-bin/eu/preps2?Condition1=9224&Condition2=>; prisijungimo laikas: 2005-06-19. P. 65.

<sup>76</sup> V.Veidenfeldas, V.Veselsas. Europa nuo A iki Z. Europos integracijos vadovas. – Vilnius: Gironda, 1999. P.9-10.

<sup>77</sup> The welfare state. International aspects of social policy. The social policy of the European Union // <http://www.2rgu.ac.uk/publicpolicy/introduction/equalities.htm>; prisijungimo laikas: 2005-06-25. P.5-6.

socialinės politikos sritis.<sup>78</sup> Socialinių reikalų svarba atsispindėjo Suvestiniame Europos akte 1986m., ypač 130 straipsnyje apie ekonominę ir socialinę sanglaudą, Pagrindinių darbininkų teisių chartijoje 1989 m. ir vėliau – Socialiniame 1992 m. ES Sutarties skyriuje.<sup>79</sup>

Taigi ES socialinė politika, iki paskutinio XX a. dešimtmečio pradžios, padarė tik mažą progresą.<sup>80</sup> Ilgą laiką pagrindiniu ES rūpesčiu buvo ekonominiai klausimai, tai bendra rinka bei valiutų sąjunga. Rinkos liberalizavimas buvo pagrindas atsirasti eurui. Nors kritikai teigė, kad socialinė dimensija turi būti vystoma paraleliai, bet konkrečių pasiekimų šioje srityje buvo mažai.<sup>81</sup> Tačiau dabar, kai sukurta jau vieninga rinka bei valiutų sąjunga, socialiniai klausimai, kurie anksčiau likdavo antrame plane, tapo centrine veikimo sritimi.<sup>82</sup>

Viskas pasikeitė su Lisabonos Strategija. 2000 m. kovą Lisabonoje vykusiame Viršūnių susitikime ES vyriausybės vadovai viešai paskelbė tikslą paversti ES „konkurencingiausia ir dinamiškiausia žinių ekonomika pasaulyje, užtikrinančia darnų ekonomikos augimą, daugiau ir geresnių darbo vietų bei didesnę socialinę sanglaudą“.<sup>83</sup>

Istorinė ir institucinė ES socialinių teisių kilmė labai skiriasi nuo valstybės patyrimo. ES nėra valstybė, turinti persikirstomąją socialinę politiką, sąlygojamą adekvataus biudžeto ir administravimo. Socialinė politika ES liko valstybių narių kompetencijoje.<sup>84</sup>

Už socialinę politiką ES labiausiai yra atsakingos valstybės narės. Vadovaujantis subsidiarumo principu, ES sprendžia tik klausimus, kurių įgyvendinimui ES sprendimas turės didesnės reikšmės.<sup>85</sup>

Išlaidos socialinei apsaugai ES valstybėse priklauso nuo šalies pasirinkto (arba susiklosčiusio) gerovės valstybės modelio. Skandinavijos šalys plačiau naudoja universalias, nuo gavėjo gaunamų pajamų nepriklausančias, vienodo dydžio socialines išmokas ir taip pasiekia mažiausią nelygybę.<sup>86</sup> Kontinentinei Europai priklausančios šalys socialinėje politikoje daugiau remiasi socialiniu

---

<sup>78</sup> V.Veidenfeldas, V.Veselsas. Europa nuo A iki Z. Europos integracijos vadovas. – Vilnius: Gironda, 1999. P.158-159.

<sup>79</sup> Citizenship and welfare state reform in Europe. / edited by Bussemaker // A.K. Kolb. European social rights towards national welfare states. Additional, substitute, illusory?.- London and New York: Routledge, 1999. P.168.

<sup>80</sup> A.B.Atkinson. EUROMOD and the development of EU social policy // <http://www.diw.de/deutsch/produkte/publikationen/diskussionspapiere/docs/papers/dp467.pdf>; prisijungimo laikas: 2005-10-06. P.2.

<sup>81</sup>Ten pat. P.2.

<sup>82</sup> V.A.Schmidt. Social Europe: identity, citizenship, and the welfare state // <http://www.bu.edu/ir/courses/500/Schmidt%20IR%20551.pdf>; prisijungimo laikas: 2005-08-26.

<sup>83</sup> Lisabonos strategija: daugiau ir geresnių darbų konkurencingesnėje Europoje // <http://www.elections2004.eu.int/highlights/lt/1001.html>; prisijungimo laikas: 2005-09-17.

<sup>84</sup> Citizenship and welfare state reform in Europe. / edited by J. Bussemaker // A.K. Kolb. European social rights towards national welfare states. Additional, substitute, illusory?.- London and New York: Routledge, 1999. P.168.

<sup>85</sup> European employment and social policy: a policy for people. // [http://europa.eu.int/comm/publications/booklets/move/24/txt\\_en.pdf](http://europa.eu.int/comm/publications/booklets/move/24/txt_en.pdf); prisijungimo laikas: 2005-10-06. P.4.

<sup>86</sup> R.Lazutka. Gyventojų pajamų nelygybė // <http://images.katalogas.lt/maleidykla/fil32/F-22.pdf> ; prisijungimo laikas 2005-07-09. P.27.

draudimu ir jose pajamų nelygybė didesnė. Tuo tarpu anglosaksiškose ES valstybėse socialinės gerovės sistemos nelygybę sumažina mažiausiai.<sup>87</sup>

Kaip Bendrosios rinkos rezultatas, labiausiai išplėtos ES socialinės kompetencijos yra susijusios su laisvu darbuotojų judėjimu. Valstybės narės su tuo sutiko dėl pagrindinio tikslo – darbo mobilumo. Socialinės teisės, kurias įgyvendina Bendrija, visiems veikėjams sukuria galimybes plėtoti jų pačių nuosavas strategijas. Pavyzdžiui, valstybės, kurios išlaiko savo svarbiausias socialines kompetencijas, taip pat turi įgyvendinti ES reglamentus savo pačių gerovės valstybėje, remdamiesi savo tradicijomis, prioritetais ir veikėjais. Logiška, kad valstybės įgyvendins ES taisykles pagal savo interesus. Todėl ES socialinė politika yra ne tik socialinis reguliavimas, bet ir politikos priemonių adaptavimo ir interpretavimo procesas, kurį atlieka įvairūs nacionaliniai ir instituciniai veikėjai.<sup>88</sup>

Dėl socialinės politikos įgyvendinimo bei jos ateities kyla nemažai nesutarimų tarp ES valstybių narių. Didžioji Britanija su savo Europos partneriais seniai nesutaria dėl ES socialinių veiksmų orientacijos. Be to, Didžioji Britanija atsisakė įgyvendinti kai kurias socialines normas, nors tai buvo nurodyta Maastrichto sutarties Socialiniame protokole ir visos kitos valstybės narės tai darė. Nacionaliniai nesutarimai apima kelias socialinių veiksmų programas. Pavyzdžiui, Vokietija ir Didžioji Britanija nepriėmė dviejų socialinių programų biudžeto – vieno, palaikančio pensininkus, o kito, pasisakančio prieš skurdą ir socialinę atskirtį. Nors 1997 m. Amsterdamo sutartis ir išklė visą eilę naujų uždavinių Europos socialinei politikai, kaip pavyzdžiui, ES dabar gali imtis veiksmų, kovojant su diskriminacija arba padedant atskirtiems žmonėms surasti kelią į visuomenę,<sup>89</sup> ir politikos tiksluose pasisakoma prieš socialinę atskirtį, ši problema išlieka. Viena vertus, Didžioji Britanija turi skirtingą viziją apie skurdą ir socialinę pagalbą nei Komisija bei kitos ES valstybės narės. Kita vertus, Vokietijos federalinė sistema savo žemėms suteikia autonomiją socialinės pagalbos srityje, o pastarosios nenori, kad jų vaidmenį susilpnintų Europos socialinės programos. Naujų Europos socialinių teisių pasiekimui priešinasi daugelis veikėjų dėl strateginių priežasčių, kurios nesusiję su pagrindiniais ES socialinės politikos tikslais. Be to, Europos socialinių teisių kūrimą įtakoja vis didėjantys nacionalinių gerovės valstybių apribojimai, kurie daro poveikį vyraujančios gerovės valstybių paradigmos ekonominėms ir sociokultūrinėms vertybėms.<sup>90</sup>

Europos socialinės teisės gali būti skirstomos į dvi analitines kategorijas: socialines teises, įtvirtintas Bendrijos įstatymuose ir jurisprudencijoje ir susijusias su Bendros rinkos kūrimu, ir labiau

<sup>87</sup> R.Lazutka. Gyventojų pajamų nelygybė // <http://images.katalogas.lt/maleidykla/fil32/F-22.pdf> ; prisijungimo laikas 2005-07-09. P.28.

<sup>88</sup> Citizenship and welfare state reform in Europe. / edited by J. Bussemaker // A.K. Kolb. European social rights towards national welfare states. Additional, substitute, illusory?.- London and New York: Routledge, 1999. P.168-169.

<sup>89</sup> European employment and social policy: a policy for people. // [http://europa.eu.int/comm/publications/booklets/move/24/txt\\_en.pdf](http://europa.eu.int/comm/publications/booklets/move/24/txt_en.pdf); prisijungimo laikas: 2005-10-06. P.7.

<sup>90</sup> Citizenship and welfare state reform in Europe. / edited by J. Bussemaker // A.K. Kolb. European social rights towards national welfare states. Additional, substitute, illusory?.- London and New York: Routledge, 1999. P.169-170.

neapibrėžtas teises, kurias apima įvairių struktūrinių fondų programos. Šis požiūris buvo pritaikytas remiantis Jallade'o pateikta gerovės valstybės samprata. Anot šio mokslininko, „gerovės valstybę suskaldė du pagrindiniai tikslai: viena vertus, darbininkų teisės ir, kita vertus, nelygybės mažinimas per programas, kovojančias prieš socialinę atskirtį, nedarbą ir skurdą.“<sup>91</sup> Be to, tai atitinka Majone'o reguliuojančių ir perskirstančių politikų išskyrimą Europos politinėje sistemoje. Reguluojančias politikas skatina efektyvumo kriterijus, ir jos turi tik netiesiogines perskirstomasias pasekmes. Čia „perskirstomosios“ – tai politinės vertybės, skirtos pateisinti resursų paskirstymą kai kurioms visuomenės grupėms. Tuo tarpu, reguliuojančios politikos yra tipiškai ES socialiniai veiksmai, susiję su Bendrosios rinkos funkcionavimu, t.y. šios socialinės teisės siekia įgyvendinti laisvą darbuotojų ir paslaugų judėjimą bei sukurti darbo rinką europiniu lygiu. Bendrijos perskirstomoji politika bando sumažinti nelygybę tarp skirtingų šalių ir regionų ir pasiekti socialinę sanglaudą ES.<sup>92</sup>

Darbuotojų teisės apima 4 sritis:

- Teisės, tiesiogiai susiję su laisvo darbuotojų judėjimo įgyvendinimu. Šios teisės apima nacionalinių socialinės apsaugos sistemų koordinavimą ir nediskriminavimo profesiniam mobilumui principo įgyvendinimą. (ES sutarties 39 str.);<sup>93</sup>
- Teisės, kurios garantuoja sveikatą ir saugą darbo vietoje (ES sutarties 136, 138 str.);<sup>94</sup>
- Moterų ir vyrų darbo sąlygų lygybė (ES sutarties 141 str.);<sup>95</sup>
- Socialinis dialogas ( tarp socialinių partnerių ) (ES sutarties 139 str).<sup>96</sup>

Palyginus su nacionalinėmis socialinėmis teisėmis, Europos teisių apimtis yra gana ribota. Daugelis esminių sričių nepateko į Bendrijos kompetenciją, t.y. atlyginimai, profsajungų teisės, streikų ir lokautų situacijos; kitos sritys reikalauja vieningumo sprendimų priėmimo (pvz., socialinė apsauga ), kas yra didelė kliūtis socialinių įstatymų progresui. Tačiau darbuotojų teisės yra vienintelės tokios Europos socialinės teisės, kadangi jos suteikia darbuotojams ir jų šeimoms teisę į socialines pašalpas bet kurioje ES valstybėje narėje. Kaip rezultatas, ES socialinės teisės susiję su vidaus rinkos ir laisvo darbuotojų judėjimo įgyvendinimu. Darbuotojai negalėtų judėti, jeigu jie negautų socialinės apsaugos pašalpų kitose ES šalyse. Tai garantuoja Bendrijos įstatymai ir ETT. Pagal ES sutarties 39 str. nediskriminavimo principą, ES darbuotojui – migrantui ir jo šeimai, nepriklausomai nuo jų tautybės, suteikiamas tas pats aprūpinimas kaip ir vietiniam darbuotojui.<sup>97</sup>

---

<sup>91</sup> Citizenship and welfare state reform in Europe. / edited by J. Bussemaker // A.K. Kolb. European social rights towards national welfare states. Additional, substitute, illusory?.- London and New York: Routledge, 1999. P.171.

<sup>92</sup> Ten pat. P.171.

<sup>93</sup> Europos Bendrijos Steigimo Sutartis // <http://www.3.lrs.lt/c-bin/eu/preps2?Condition1=9224&Condition2=>; prisijungimo laikas: 2005-06-19. P. 22.

<sup>94</sup> Ten pat. P. 65.

<sup>95</sup> Ten pat. P. 68.

<sup>96</sup> Ten pat. P. 67.

<sup>97</sup> Citizenship and welfare state reform in Europe. / edited by J. Bussemaker // A.K. Kolb. European social rights towards national welfare states. Additional, substitute, illusory?.- London and New York: Routledge, 1999. P.171-172.

ES nustatė darbuotojų teises, kur teigiama, kad iki 15 m. jaunuoliams draudžiama dirbti, o iki 18 m draudžiama dirbti visą darbo dieną; suaugę darbuotojai turi turėti 11 valandų poilsį tarp darbo dienų; darbuotojai turi teisę į kontraktą, kuris apibrėžtų jų darbo užmokestį; specialios sveikatos ir saugumo priemonės turi būti numatytos nėščioms ar kūdikius maitinančioms moterims.<sup>98</sup>

Trečioji sritis ES socialiniuose įstatymuose yra lyčių lygybė darbo sąlygose. ES sutarties 141 straipsnyje pabrėžiami lygūs atlyginimai vyrams ir moterims.<sup>99</sup> Tai buvo įvesta dar Romos sutartyje. Apsaugą ir pašalpas moteriškosios lyties darbuotojoms pagerino papildomi reglamentai ir įvairios specialiosios pagalbos programos.<sup>100</sup> Lygios galimybės yra puoselėjamos ES sutartyje, kaip pagrindinis ES rūpestis.<sup>101</sup> Darbo ir šeimyninio gyvenimo suderinimas yra esminis dalykas užbaigiant moterų įsijungimą į darbo rinką lygiomis teisėmis su vyrais.<sup>102</sup>

Sąvoka „socialinis dialogas“, kuri pirmą kartą buvo pateikta Suvestiniame Europos akte (118b str.) ir vėliau tikslinama Maastrichto sutarties socialinio protokolo 3 str., iš esmės reiškia, kad socialinio dialogo šalys turėtų bendradarbiauti, baigiant kurti bendrąją rinką ir suteikti jai socialinį vaidmenį. Bendrąją prasmę socialinį dialogą galima vertinti kaip bandymą sukurti tam tikrą „socialinę partnerystę“ Europos mastu.<sup>103</sup> Socialinis dialogas – ketvirtoji pagrindinė darbo įstatymų sritis. Ji reikalauja, kad Europos Komisija, prieš pateikdama pasiūlymus socialinės politikos srityje, konsultuotųsi su pripažintais Europos socialiniais partneriais. Pastarieji gali nuspręsti vesti derybas dėl tam tikro klausimo arba paprašyti, kad tas klausimas būtų perduotas Tarybai dėl jo, kaip ES sprendimo, priėmimo. Tai atveria galimybę socialiniams partneriams dalyvauti ES įstatymų leidimo procese, taip išplečiant jų įtaką darbo įstatymų priėmimo srityje.<sup>104</sup>

Kitas socialinių teisių paketas, kurį siūlo ES yra gana miglotas ir neturi teisinių šaknų ES įstatymų leidyboje. Šios teisės yra susijusios su įvairiomis ES struktūrinių fondų socialinėmis programomis. Yra trys struktūriniai fondai: Europos Regioninės Plėtros fondas, Europos žemės ūkio orientavimo ir garantijų fondas ir Europos Socialinis fondas. Jie apima įvairias programas, bandančias spręsti socialines problemas. Šie fondai ir programos bando užkirsti kelią nedarbo, nelygybės, skurdo ir socialinės atskirties priežastims ir pasekmėms. Jie taip pat siekia plėtoti

---

<sup>98</sup> European employment and social policy: a policy for people. //

[http://europa.eu.int/comm/publications/booklets/move/24/txt\\_en.pdf](http://europa.eu.int/comm/publications/booklets/move/24/txt_en.pdf); prisijungimo laikas: 2005-10-06. P.18.

<sup>99</sup> Europos Bendrijos Steigimo Sutartis // <http://www.3.lrs.lt/c-bin/eu/preps2?Condition1=9224&Condition2=>; prisijungimo laikas: 2005-06-19. P. 68.

<sup>100</sup> Citizenship and welfare state reform in Europe. / edited by J. Bussemaker // A.K. Kolb. European social rights towards national welfare states. Additional, substitute, illusory?.- London and New York: Routledge, 1999. P.173.

<sup>101</sup> European employment and social policy: a policy for people. //

[http://europa.eu.int/comm/publications/booklets/move/24/txt\\_en.pdf](http://europa.eu.int/comm/publications/booklets/move/24/txt_en.pdf); prisijungimo laikas: 2005-10-06. P.24.

<sup>102</sup> M.de Leon. The future of social protection. Towards an integration of gender as a fundamental dimension of variation in welfare state reform. The case of Spain // <http://www.lse.ac.uk/collections/EPIC/documents/ICLeon.pdf>; Prisijungimo laikas: 2005-08-18. P.4.

<sup>103</sup> V.Veidenfeldas, V.Veselsas. Europa nuo A iki Z. Europos integracijos vadovas. – Vilnius: Gironda, 1999. P.160-161.

<sup>104</sup> Citizenship and welfare state reform in Europe. / edited by J. Bussemaker // A.K. Kolb. European social rights towards national welfare states. Additional, substitute, illusory?.- London and New York: Routledge, 1999. P.174.

ekonominę ir socialinę sanglaudą tarp skirtingų ES regionų ( ES sutarties 2 str. ir 130A str.) „Pagal 1993 m. liepos mėn. priimtos bendrosios direktyvos, reglamentuojančios struktūrinius fondus, sąlygas ESF privalo visų pirma skirti finansavimą 3-iojo ( kova su ilgalaikiu nedarbu ir jaunimo integracijos skatinimas ) bei 4-ojo ( dirbančiųjų prisitaikymas pramonės modernizavimo procese ) tikslų priemonėms įgyvendinti, taip pat veiklai pagal 2-ąjį tikslą ( tradicinių pramonės regionų atgaivinimas ) finansuoti. Šias pastangas papildė vadinamosios „Bendrijos iniciatyvos“, skirtos tam tikriems projektams ar asmenų grupėms.“<sup>105</sup>

## 2.1.2. Socialinės apsaugos principai

„Gerovė susijusi su spektru paslaugų, kurios teikiamos tam, kad apsaugoti žmones daugelyje sąlygų, įskaitant vaikystę, ligą ir senatvę. „Gerovės valstybės“ idėja yra to pavyzdys. Tai yra tolygu terminui „socialinė apsauga“ Europos Sąjungoje.“<sup>106</sup>

„Gerovės valstybės tradicija, nustatydamą socialinių teisių nacionalinius standartus, kiekvienam piliečiui siekia garantuoti socialiai priimtina gyvenimo stilių su minimaliu nesaugumu. Jos tikslas yra pagerinti socialinę integraciją ir progresą link lygios ir saugesnės visuomenės, garantuojant socialinės apsaugos pašalpas, jeigu patenkinami specifiniai demografiniai ar sveikatos kriterijai.“<sup>107</sup>

Tam tikrais atžvilgiais visos socialinės apsaugos schemos yra paremtos poreikiais, kadangi jos ir išsiplėtojo, kaip atsakas į piliečių (grupių ) poreikius. Egzistuoja trys tokio atsako principai: poreikis, teisingumas (bešališkumas) ir lygybė. Pirmuoju atsako tipu siekiama palengvinti skurdą. Remiantis poreikio principu, šis atsakas perskirsto išteklius blogiausiai gyvenantiems. Socialinės apsaugos praktikoje, įvertinant „tikrą poreikį“, panaudojamas tam tikras priemonių testas. Antruoju atsako tipu siekiama išlaikyti gyvenimo standartus. Čia poreikis iškyla kai pasiektam gyvenimo standartui iškyla grėsmė. Šis atsako tipas perskirsto išteklius tiems, kuriems to reikia, remiantis teisingumo (bešališkumo) principu: tie, kurie pasiekė daugiau, gauna daugiau, tam, kad būtų išlaikyti pradiniai statuso skirtumai. Socialinės apsaugos praktikoje šiam atsako tipui būdinga tai, kad indėliai ir išmokos susiję su atlyginimais. Trečiojo atsako tipo atveju poreikis suvokiamas ne tiek kaip minimalūs ar diferencijuoti gyvenimo standartai, bet kaip platesnės sąlygos piliečiams, kaip bendra gerovė. Tikslas čia yra ne išvaduoti piliečius nuo poreikių, bet pagerinti jų gerovę apskritai. Čia

<sup>105</sup> V.Veidenfeldas, V.Veselsas. Europa nuo A iki Z. Europos integracijos vadovas. – Vilnius: Gironda, 1999. P.160.

<sup>106</sup> Social Policy. Welfare // <http://www.2rgu.ac.uk/publicpolicy/introduction/equalities.htm>; prisijungimo laikas: 2005-06-25. P.2.

<sup>107</sup> M.Kraus. Social Security Strategies and Redistributive Effects in European Social Transfer Systems // <ftp://ftp.zew.de/pub/zew-docs/dp/dp0040.pdf>; prisijungimo laikas: 2005-07-28. P.3.

ištekliai perskirstomi, remiantis lygybės principu, kadangi visi piliečiai turi teisę į bendrą gerovės standartą. Šio atsako tipiškas instrumentas socialinėje apsaugoje – universali pašalpa.<sup>108</sup>

Lyginamojoje socialinėje politikoje bendrieji principai yra vadinami skirtingai, t.y. atrankos principas (poreikis), atitikimo, ekvivalentiškumo arba socialinio draudimo principas (teisingumas/bešališkumas) ir universalumo principas (lygybė). Gerovės režimų lygmenyje poreikio principas laikomas vyraujančia įtaka politikos kryptčiai liberalinėse gerovės valstybėse, teisingumo (bešališkumo) principas vyrauja konservatyviose gerovės valstybėse, lygybės principas – socialdemokratinėse gerovės valstybėse.<sup>109</sup> Pavyzdžiui, Jungtinė Karalystė, Vokietija, Nyderlandai, Danija, Švedija ir Suomija rodo žymų socialinės apsaugos tradicijų pakitimą ir Europos kontekste įtraukia šalis, kuriose šie trys principai buvo labiausiai išreikšti, t.y. Vokietija ir Nyderlandai ( savitarpiškumas ), Skandinavija ( universalizmas ), o Jungtinė Karalystė ( poreikis ).<sup>110</sup>

Socialinės apsaugos srityje pasireiškia trys tipiškai ryšiai tarp poreikio suvokimo, perskirstomųjų principų ir priemonių. Poreikio principas yra svarbiausias socialinės pagalbos programose. Pastarosios paprastai finansuojamos iš mokesčių, kontroliuojant valstybei ar vietinei valdžiai, ir nukreiptos į skurdo sumažinimą. Socialinės pagalbos schemas teikia pašalpas tik iki prasimaitinimo lygio, ir teisė jas gauti priklauso nuo priemonių testo. Priemonių testai gali būti apribojami iki pretendento arba gali būti išplėsti iki jo ar jos sutuoktinio, kitų šeimos narių ar netgi giminių, negyvenančių kartu su juo/ ja, pajamų (ar šaltinių). Kitame spektro gale, sąlygiškumo požiūriu, yra pašalpų programos, kurios apima lygybės ar universalizmo principą. Universalios pašalpos – tai standartinės pašalpos, suteikiančios pagrindinę apsaugą. Universalių pašalpų apimtis gali skirtis: kai kurios pašalpos skiriamos visiems tam tikro amžiaus gyventojams (pvz. universali pensija), kitos – tam tikroms grupėms (pvz. neįgalųjų pašalpos) arba grupės dalims (universali pašalpa, skirta tik pirmajam vaikui). Pašalpos finansuojamos iš mokesčių ir jos yra valstybės atsakomybėje.<sup>111</sup>

Teisingumo (bešališkumo) principas labiausiai vyrauja socialinio draudimo programose. Pajamų palaikymo schemoms būdinga rizika, susijusi su darbo rinka, tinkamumu, valstybės reguliavimu ir finansavimu ( dažniausiai iš indėlių, o ne iš mokesčių ). Darbdaviai ir profsąjungos

---

<sup>108</sup> European Social Security and Global Politics. / edited by D.Pieters // J.Clasen and W. Van Oorschot. Classic Principles and Designs in European Social Security. – The Hague – London – New York: Kluwer Law International, 2003. P.227.

<sup>109</sup> Ten pat. P.228.

<sup>110</sup> J.Clasen, W. van Oorschot. Changing principles in European social security // <http://www.dass.stir.ac.uk/staft/documents/EJocSec2002.pdf>; prisijungimo laikas: 2005-07-28. P.4.

<sup>111</sup> European Social Security and Global Politics. / edited by D.Pieters // J.Clasen and W. Van Oorschot. Classic Principles and Designs in European Social Security. – The Hague – London – New York: Kluwer Law International, 2003. P.228.



dažnai įtraukiami į politikos formavimą ir administravimą, ir finansuojama paprastai iš darbdavių ir dirbančiųjų indėlių.<sup>112</sup>

Kaip bebūtų, tačiau trys aukščiau paminėti kriterijai tikrose socialinio draudimo programose atskleidžia žymius nukrypimus. Pavyzdžiui, Vokietija ir Prancūzija yra laikomos stipraus socialinio draudimo šalimis indėlių finansavimo prasme. Tačiau abiejose šalyse svarbesnės socialinio draudimo programos yra papildomos mokesčių subsidijomis, siekiančiomis 20% visų įplaukų Prancūzijoje ir panašaus pensijos pajamų procento Vokietijoje. Tuo tarpu, 80% Danijoje ir daugiau nei 90% Švedijos bedarbių draudimo yra finansuojama iš mokesčių.<sup>113</sup>

Be to, skiriasi laipsnis, kuriuo apibrėžiama socialinio draudimo pašalpų lygis ir trukmė pagal indėlius. Vokietija priklauso grupei, kur pašalpos ( viešojo pensija, nedarbo draudimas ir draudimas ligos atveju) yra glaudžiai susijusios su gaunamu uždarbiu. Tokiu būdu, jos tarsi pakeičia atlyginimą. Tikslas yra išlaikyti įprastus gyvenimo standartus. Nedarbo ir ligos draudimas Šiaurės šalyse ( ir tam tikra prasme taip pat ir viešosios pensijos draudimas Danijoje ) suformuoja antrąją programos tipą. Nors ir iš principo pakeisdamos uždarbį, universalios pagrindinės pašalpos neuždirbantiesiems ir pašalpų galimas dydis turi tendenciją sulaužyti tarpusavio sąveikos principą, kuris reikalauja atitikimo tarp indėlių ir pašalpos. Kartais šio neatitikimo laipsnis yra žymus. Pavyzdžiui, Danijos nedarbo draudimas teikia uždarbio pakeitimą 90%, bet efektyviai išmoka pašalpas tik tiems darbuotojams, kurie uždirba daugiau nei vidutiniškai. Taip yra todėl, kad tarp pašalpos „grindų“ ir „lubų“ yra labai mažas „koridorius“. Tokiu būdu, Danijos nedarbo draudimas priartėja prie trečiosios grupės Europoje, t.y. socialinio draudimo Jungtinėje Karalystėje ir Airijoje, kur pašalpos tradiciškai išmokamos tik tam, kad būtų padengti prasimaitinimo poreikiai.<sup>114</sup>

Išskiriamos dviejų tipų socialinio draudimo schemas: „bismarkinė“ ir „beveridžo“ schemas. Pirmajai būdingas atitikimas tarp su atlyginimu susijusių indėlių ir su atlyginimu susijusių pašalpų, o antroji išmoka pašalpas pagal su atlyginimu susijusius indėlius. Ideali tipiškos socialinės apsaugos principų klasifikacijos dažnai apima keletą principų vienos programos viduje. Šio darbo priede, 1-oje lentelėje, pateikiami svarbiausi skirtumai tarp aukščiau paminėtų dalykų. Kai kurios programos susideda iš pirminio ir antrinio komponento (pvz., pensijų sistema Šiaurės šalyse), kitos yra „hibridai“ inkorporavimo instrumentų, kurie dažnai susiję su skirtingais principais, prasme, pvz., Vokietijos nedarbo pagalba reikalauja priemonių testo tam, kad būtų patikrintas tinkamumas, t.y. poreikis, bet pašalpų dydžiai yra proporcingi ankstesniam uždarbiui, t.y. atsižvelgiama į atitikimo

<sup>112</sup> European Social Security and Global Politics. / edited by D.Pieters // J.Clasen and W. Van Oorschot. Classic Principles and Designs in European Social Security. – The Hague – London – New York: Kluwer Law International, 2003. P.228-229.

<sup>113</sup> J.Clasen, W. van Oorschot. Changing principles in European social security // <http://www.dass.stir.ac.uk/staft/documents/EJocSec2002.pdf>; prisijungimo laikas: 2005-07-28. P.5.

<sup>114</sup> European Social Security and Global Politics. / edited by D.Pieters // J.Clasen and W. Van Oorschot. Classic Principles and Designs in European Social Security. – The Hague – London – New York: Kluwer Law International, 2003. P.229.

principą.<sup>115</sup> Taigi, tiriant ir vertinant socialinio draudimo programas, svarbu atsižvelgti ne į programos pavadinimą, bet į specifinius ją konkretizuojančius bruožus.<sup>116</sup>

### 2.1.3. Socialinės politikos išlaidos ir jų mažinimas

Augant išlaidoms socialinės apsaugos srityje, kyla klausimas, kaip socialinės apsaugos programos iš tiesų pasiekia savo tikslus, šalinant skurdą, nelygybę ir egzistavimo nesaugumą. Dažnai diskutuojama apie galimą žalingą gerovės valstybių poveikį ūkio produktyviam efektyvumui, tačiau labai svarbus yra pačių socialinės apsaugos sistemų paskirstomasis efektyvumas, kuris glaudžiai susijęs su klausimu, kaip pašalpos paskirstomos skirtingų pajamų grupėms.<sup>117</sup>

Socialinio draudimo stiprybė glūdi tame, kad jis pateisina teisingumo ( bešališkumo ) principą: gauni tai, ką uždirbai, ir uždirbi tai, ką gauni. Savo kilme socialinis draudimas buvo griežtai aktuarinis: pašalpos buvo tiesiogiai susijusios su indėliais. Dabar finansinė struktūra labai pasikeitė. Darbdaviai ir valdžia dažnai labiausiai finansiškai prisideda prie socialinio draudimo. Iš visų socialinės apsaugos finansų darbdaviai dabar padengia 50-60%, o dirbantieji – tik 30%, o likutį padengia bendros valdžios pajamos. Dėl brangaus ankstyvo išėjimo į pensiją ir didėjančio deficito per pastarąjį dešimtmetį valdžios pensijos projektų subsidijavimas žymiai padidėjo.<sup>118</sup>

Pašalpų lygių padidėjimas dėl senėjimo, ankstyvo išėjimo į pensiją ir neapsidraudusių grupių įtraukimo (taip pat dėl „besikeičiančių šeimos modelių, naujų lyties vaidmenų, mažėjančių ekonominio augimo tempų, technologinių pokyčių, besikeičiančių santykių tarp tautų valstybių, kaip Šaltojo karo pabaigos ir politinės-ekonominės integracijos Europoje rezultato“<sup>119</sup>) per pastaruosius dešimtmečius sąlygojo ypatingai aukštus finansinius reikalavimus tarptautiniu mastu. To rezultatas – finansinės pusiausvyros nebuvimas ir didėjantys darbo kaštai. 1993 m. Europos Bendrijos duomenimis, fiksuoti darbo kaštai, kaip viso atlyginimo sąskaitos procentas ( vedusiam darbuotojui, turinčiam du vaikus) siekia apie 50% Belgijoje, Prancūzijoje, Vokietijoje ir Nyderlanduose. Tai prisideda prie Europos nedarbo problemos. Kad padengtų indėlių trūkumus vyriausybės subsidijos išaugo, o tai prisidėjo prie dabartinių biudžeto deficitų. Apskaičiuota, kad apie pusė Italijos

---

<sup>115</sup> J.Clasen, W. van Oorschot. Changing principles in European social security //

<http://www.dass.stir.ac.uk/staft/documents/EJocSec2002.pdf>; prisijungimo laikas: 2005-07-28. P.6.

<sup>116</sup> European Social Security and Global Politics. / edited by D.Pieters // J.Clasen and W. Van Oorschot. Classic Principles and Designs in European Social Security. – The Hague – London – New York: Kluwer Law International, 2003. P.230.

<sup>117</sup> M.Kraus. Social Security Strategies and Redistributive Effects in European Social Transfer Systems // <ftp://ftp.zew.de/pub/zew-docs/dp/dp0040.pdf>; prisijungimo laikas: 2005-07-28. P.1.

<sup>118</sup> Welfare State in Transition. National Adaptation in Global Economies/ edited by G. Esping-Andersen // G. Esping-Andersen. Welfare States without Work: the Impasse of Labour Shedding and Familialism in Continental European Social Policy. – London: SAGE Publications, 2001. P.72.

<sup>119</sup> W.Korpi. Welfare State Regress In Western Europe: Politics, Institutions, Globalization, And Europeanization // <http://www.sofi.su.se/wp/WPO3-5.pdf>; prisijungimo laikas: 2005-07-16. P.7-8.

dabartinės kasmetinės viešosios skolos ( apie 13% BVP ) išleidžiama padengti pajamų trūkumams socialinės apsaugos sistemoje.<sup>120</sup>

Iki 1995m. daugelis valstybių narių susidūrė su aukštu nedarbo lygiu, o taip pat ir su poreikiu restruktūrizuoti darbo santykius. Tokiu atveju gerovės sistemos turi atkreipti dėmesį į vidaus pokyčius ir išorės poveikį. Šie iššūkiai sutapo su mąstymo apie progresyvias socialines politikas pasikeitimu, kai europiečiai pradėjo suvokti, kad pati gerovės valstybė kai kuriais atvejais galėtų prisidėti prie nedarbo problemos, ir kad būtina didinti darbo lygį tam, kad būtų palaikomos dosnios pašalpos.<sup>121</sup>

Kaip pavaizduota 3.2 lentelėje, 9-ajame praėjusio amžiaus dešimtmetyje buvo žymus sulėtėjimas socialinių išlaidų tendencijose, bet, išskyrus Vokietiją ir Belgiją, visos išlaidos kaip dalis BVP 1991 m. buvo didesnės negu 1980 m.<sup>122</sup>:

3.2 Lentelė. Socialinės apsaugos išlaidos % nuo BVP parinktose Europos šalyse, 1980-1991 m.:

	1980 m.	1991 m.
Belgija	28.0	26.7
Prancūzija	25.4	28.7
Vokietija	28.7	26.6
Italija	19.4	24.4
Nyderlandai	30.8	32.4
Danija	28.7	29.8

Keičiasi pokyčiai gimimo procentuose, gyvenimo trukmėje ir migracijos srautuose, o taip pat keičiasi ES valstybių narių gyventojų sudėtis. Viena iš akivaizdžiausių ir svarbiausių tendencijų yra senatvės priklausomumo santykio, kuris siekia istoriškai beprecedentinius lygius, padidėjimas.<sup>123</sup> Didėjanti finansinė našta labiausiai koncentruota trijose programose. Pirmoji apima didėjančias išlaidas dėl aukšto nedarbo lygio. Šiuo metu nedarbo lygis Europoje yra žymiai didesnis negu praėjusiais dešimtmečiais: 1996 m. vidutiniškas nedarbo lygis ES ( apie 11% ) buvo beveik penkis

<sup>120</sup> Welfare State in Transition. National Adaptation in Global Economies/ edited by G. Esping-Andersen // G. Esping-Andersen. Welfare States without Work: the Impasse of Labour Shedding and Familialism in Continental European Social Policy. – London: SAGE Publications, 2001. P.72-73.

<sup>121</sup> J.S.Mosher, D.M.Trubek. Alternative approaches to governance in the EU: EU social policy and the European employment strategy // [http://www.wisc.edu/wage/about/dtrubek/dtpubs/dt\\_abtapproaches.pdf](http://www.wisc.edu/wage/about/dtrubek/dtpubs/dt_abtapproaches.pdf); prisijungimo laikas: 2005-07-28. P.65.

<sup>122</sup> Welfare State in Transition. National Adaptation in Global Economies/ edited by G. Esping-Andersen // G. Esping-Andersen. Welfare States without Work: the Impasse of Labour Shedding and Familialism in Continental European Social Policy. – London: SAGE Publications, 2001. P.73.

<sup>123</sup> D.Franco, L.R.Pench. Reconciling the welfare state with sound public finances and high employment // [http://europa.eu.int/comm/cdp/working-paper/welfare\\_state.pdf](http://europa.eu.int/comm/cdp/working-paper/welfare_state.pdf); prisijungimo laikas: 2005-07-28. P.15.

kartus didesnis negu septintame praėjusio amžiaus dešimtmetyje.<sup>124</sup> Išlaidos „pasyvaus“ nedarbo kompensacijoms aukščiau paminėtose šalyse 1992 m. siekė tarp 1,5% ir 2,0% BVP (išskyrus Italijoje). Didėjanti perkeliamų išmokų bedarbiams našta daro neigiamą poveikį aktyvioms darbo rinkos priemonėms, tokioms kaip mokymas, darbo vietų kūrimas ir mobilumo priemonės. Antroji sritis – sveikatos apsauga, kur augantys kaštai glaudžiai susiję su gyventojų senėjimu. Trečioji – gyventojų senėjimas ir ankstyvas išėjimas į pensiją sukėlė kaštų sprogimą pensijose. Finansiniai pensijų fondų sunkumai yra sąlygojami kai kurių darbo jėgos grupių išnykimo, t.y. kalnakasių ir fizinio darbo darbininkų, o tai reiškia mažiau indėlių ir paprastai ankstyvesnį išėjimą į pensiją. Taigi, Europos gerovės valstybės tapo „pensijinėmis“ valstybėmis ne dėl to, kad labiau senėjama, nei kur kitur, bet dėl jų politikos, palaikančios pasyvų pajamų išlaikymą, ir dėl darbo išteklių sumažinimo. Tokiu būdu, socialinių išlaidų pensininkams proporcija, palyginus su nepensininkais, yra paprastai daug didesnė (vidutiniškai apie 1,5) negu, pavyzdžiui, Skandinavijoje. Italija yra kraštutinis atvejis: joje 1990 m. beveik penkis kartus daugiau buvo išleista pensininkams negu nepensininkams.<sup>125</sup>

IBM priklausanti konsultacijų bendrovė parengė žmoniškųjų išteklių valdymo ataskaitą, kurioje prognozuojama, kad 2005 m. 50-64 metų žmonių grupė ES padidės 25%, o 20-29 metų žmonių grupė sumažės 20%, palyginti su dabar turimais skaičiais. Išankstinis išėjimas į pensiją gali būti žalingas, nes vyresnio amžiaus darbuotojų patirtis ir žinios prarandami, todėl įmonės turi daugiau lėšų skirti mokymui. Be to, ataskaitoje sakoma, kad kasmet ES šalyse 3 milijonai 55-64 metų gyventojų priversti per anksti išeiti į pensiją, nes taip galima išvengti atleidimo iš darbo. Sprendžiant šią problemą, 2001 m. Viršūnių susitikime ES lyderiai susitarė, kad mažiausiai 50% 55-64 metų ES gyventojų turėtų dirbti. Šis siekis buvo pavadintas Stokholmo tikslu. Tačiau tik Švedija, Didžioji Britanija, Danija, Portugalija ir Estija laikosi šio tikslo.<sup>126</sup>

Anksčiau buvo paminėta neigiama įdarbinimo įtaka, pasireiškianti dideliais socialiniais indėliais ir darbo kaštais. Papildomas faktorius susijęs su „baudžiamuoju“ mokesčių traktavimu (ir socialinio perkėlimo poveikiu) žmonių uždarbiui, kuris būdingas kai kurioms Europos mokesčių sistemoms. Tai skatina moteris apskritai nedirbti. Tokiu būdu, šeimoje, turinčioje vieną vaiką, kurioje vyras gauna vidutinį atlyginimą, žmonos sprendimas nedirbti visą darbo dieną (gaunant uždarbį, lygų vyriškam uždarbiui) turėtų neigiamas pasekmes grynosioms pajamoms. Prancūzijoje poveikis nedidelis (elastingumas<sup>127</sup> 0,93), bet kitose šalyse jis gali būti didesnis (0,71 Belgijoje, 0,58 Vokietijoje ir 0,52 Nyderlanduose). Tuo tarpu, Švedija šiuo atžvilgiu yra neutrali. 1993 m.

<sup>124</sup> D.Franco, L.R.Pench. Reconciling the welfare state with sound public finances and high employment // [http://europa.eu.int/comm/cdp/working-paper/welfare\\_state.pdf](http://europa.eu.int/comm/cdp/working-paper/welfare_state.pdf); prisijungimo laikas: 2005-07-28. P.16.

<sup>125</sup> Welfare State in Transition. National Adaptation in Global Economies/ edited by G. Esping-Andersen // G. Esping-Andersen. Welfare States without Work: the Impasse of Labour Shedding and Familialism in Continental European Social Policy. – London: SAGE Publications, 2001. P.74.

<sup>126</sup> Ekonomika // Lietuvos rytas, 2005-07-28. Nr.173.

<sup>127</sup> Elastingumas – dviejų veiksnių tarpusavio priklausomybės pobūdis.

Europos Bendrijos paskaičiavimais, šeimoms, turinčioms tris vaikus „baudžiamasis“ poveikis yra daug stipresnis.<sup>128</sup>

Pastaruoju metu atlikta nemažai tyrimų dėl išlaidų sumažinimo socialinės politikos srityje. Kai kurie jų yra lyginamojo pobūdžio ir paremti išlaidų duomenimis. Šie tyrimai taip pat parodė, kad dideliu mastu Europos gerovės valstybės priešinasi pokyčiams. Analizuojant išlaidų sumažinimą, ypač svarbu trumpalaikiai darbo pajamų nutraukimo atvejai, t.y. pašalpos ligos metu, nelaimingi atsitikimai darbe ir nedarbas. Šios programos yra ypač svarbios vyriausybės biudžeto deficitui ir, be to, vyriausybės sprendimai turės santykinai greitą poveikį jų pakeitimo tempuose bei pagerins galimybes susieti sumažinimą su politiniu sprendimų priėmimu.<sup>129</sup> Kaip bebūtų, tačiau dabartinių socialinės apsaugos politikų tęsimas pareikalautų mokesčių procento padidinimo, kuris neigiamai paveiktų darbo pasiūlą ir nedarbą. Tai taip pat gali turėti neigiamą įtaką Europos ekonomikos ilgalaikiui vykdymui ir gali konfliktuoti su spaudimu dėl mažesnių mokesčių procentų, kylančių iš ekonominės integracijos ir ekonominės veiklos globalizacijos. Todėl Europoje politikai susiduria su išlaidų augimo mažinimo užduotimi, išlaikant pagrindinius socialinės apsaugos sistemų bruožus ir susiduriant su naujais poreikiais, tokiais, kaip ilgalaikė pagyvenusių piliečių priežiūra ir vienišų tėvų šeimos.<sup>130</sup>

Iš pirmo žvilgsnio, išlaidų sumažinimas – tai žmonių gerovės teisių sumažinimo klausimas. Anot Green-Pedersen'o, „išlaidų sumažinimas – tai pokyčiai socialinės apsaugos projektuose, padarantys tą projektą mažiau patraukliu ar dosniu gavėjams.“<sup>131</sup> Daugelis išlaidų sumažinimų turi laipsniškus, o ne greitus poveikius. Kaip pasekmė, daug įstatymų priimtų išlaidų sumažinimų realiai neatsispindi išlaidose. Vienas būdų šioms problemoms spręsti būtų vengti vartoti grynus pakeitimo tarifus. Tačiau tai sukelia kitų problemų. Grynų pakeitimo tarifų plėtrą įtakoja kiti faktoriai, o ne pokyčiai socialinės apsaugos projektuose, t.y. mokesčių sistema, taip pat vidutinių atlyginimų didėjimas, ko negali kontroliuoti valdžia. Be to, grynų pakeitimo tarifai negali užkirsti kelio pokyčiams trukmės ir tinkamumo kriterijuose.<sup>132</sup> Vis dėlto ši priemonė buvo labai paplitusi įvairiose ES šalyse. Labiausiai išlaidos buvo mažinamos tose šalyse, kuriose dominavo pagrindinės apsaugos institucijos. Šioje srityje pirmavo Didžioji Britanija, kuri beveik per pusę sumažino vidutinius grynus pakeitimo tarifus. Airija juos sumažino trečdaliu, Danija – penktadaliu, Nyderlandai – mažiausiai.

---

<sup>128</sup> Welfare State in Transition. National Adaptation in Global Economies/ edited by G. Esping-Andersen // G. Esping-Andersen. Welfare States without Work: the Impasse of Labour Shedding and Familialism in Continental European Social Policy. – London: SAGE Publications, 2001. P.74.

<sup>129</sup> W.Korpi. Welfare State Regress In Western Europe: Politics, Institutions, Globalization, And Europeanization // <http://www.sofi.su.se/wp/WPO3-5.pdf>; prisijungimo laikas: 2005-07-16. P.7-8.

<sup>130</sup> D.Franco, L.R.Pench. Reconciling the welfare state with sound public finances and high employment // [http://europa.eu.int/comm/cdp/working-paper/welfare\\_state.pdf](http://europa.eu.int/comm/cdp/working-paper/welfare_state.pdf); prisijungimo laikas: 2005-07-28. P.25.

<sup>131</sup> C. Green-Pedersen. The Dependent Variable Problem within the Study of Welfare State Retrenchment: Defining the problem and looking for solutions // <http://www.socsci.auc.dk/ccws/Workingpapers/2002-26-TheDependentVariableProblem-cgp.PDF>; prisijungimo laikas: 2005-07-16. P.8.

<sup>132</sup>Ten pat. P.8.

Korporatyvistinėse šalyse išlaidų sumažinimai buvo mažiausi. Nors Austrijoje, Prancūzijoje, Vokietijoje ir Italijoje išlaidos nedarbo draudimo programoms ir buvo sumažintos, ligos ir nelaimingų atsitikimų darbe programoms lėšų nebuvo gailima. Išimtis buvo Belgija, kurioje grynos pašalpos žymiai sumažėjo taip pat ir ligos draudime. Šalyse, kuriose nebuvo pagrindinių apsaugos institucijų, t.y. Švedijoje ir Suomijoje, taip pat buvo sumažintos išlaidos ypač nuo 1990 m.<sup>133</sup>

Kitschelt'as siūlo alternatyvų operacionalizavimą, būtent, indeksą, matuojantį pokyčius socialinėje apsaugoje, atsižvelgiant į pašalpų, tinkamumo kriterijų lygį. Tokiu atveju, išlaidų sumažinimo laipsnis, pasikeitus socialinės apsaugos projektui, matuojamas biudžetiniu poveikiu kaip visos grynujų pinigų sumos, išleistos tam projektui, procentu. Tai apskaičiuojama, remiantis statistine informacija apie tą projektą ir medžiaga iš pasiūlymų skaitymo parlamente.<sup>134</sup>

Pierson'as kreipia dėmesį į „reformas, kurios rodo struktūrinius pokyčius gerovės valstybėje“ ir į tris kriterijus: 1) žymiai padidėjęs pasitikėjimas priemonių testais; 2) atsakomybės perkėlimas privačiam sektoriui; 3) ryškūs pokyčiai pašalpų ir tinkamumo taisyklėse, kurie reiškia tam tikros programos kokybinę reformą. Instituciniai pokyčiai, mažesnis gerovės valstybės finansavimas arba interesų grupių, pasisakančių už gerovę, silpnėjimas gali netiesiogiai vesti prie išlaidų sumažinimo.<sup>135</sup>

---

<sup>133</sup> W.Korpi. Welfare State Regress In Western Europe: Politics, Institutions, Globalization, And Europeanization // <http://www.sofi.su.se/wp/WPO3-5.pdf>; prisijungimo laikas: 2005-07-16. P.11.

<sup>134</sup> C. Green-Pedersen. The Dependent Variable Problem within the Study of Welfare State Retrenchment: Defining the problem and looking for solutions // <http://www.socsci.auc.dk/ccws/Workingpapers/2002-26-TheDependentVariableProblem-cgp.PDF>; prisijungimo laikas: 2005-07-16. P.8-9.

<sup>135</sup>Ten pat. P.9-12.

## 3.ES PLĖTRA Į VIDURIO IR RYTŲ EUROPA – IŠŠŪKIS GEROVĖS VALSTYBEI

### 3.1.Plėtros įtaka ES gerovės valstybei

Europos Sąjunga per visą savo gyvavimo laikotarpį susidūrė su įvairiomis problemomis, tokiomis kaip ekonomikos recesija ar nepakankamai spartus ekonominis vystymasis, nedarbas, senėjantys gyventojai, gimstamumo mažėjimas ir t.t.<sup>136</sup>

Į šias problemas ES bandė atsakyti daugybės iniciatyvų pagalba: vieningos rinkos programa 1993 m.; bendra valiuta 1999 m.; Lisabonos strategija 2000.<sup>137</sup> Nors ir nė viena iš šių iniciatyvų nebuvo priimta vien tik ekonominiu tikslu, buvo tikimasi, kad didesnė integracija ir struktūrinė reforma žymiai pagerins Europos ekonomiką. Deja, paskutinio praėjusio amžiaus dešimtmečio integracijos proceso ir reformos nauda nebuvo didelė. Iš tiesų, Europos augimo prasme, tai buvo pats silpniausias dešimtmetis nuo 1930 m. Nors ir nedarbo lygis sumažėjo, bet tai buvo pasiekta tik produktyvumo išaugimo dėka. Vieninga rinka bei vieninga valiuta nors ir buvo ambicingi projektai, jiems nepavyko išspręsti kai kurių pagrindinių ES problemų: žemo darbo rinkos lankstumo, antrepneriško dinamizmo ir rizikavimo, didelių viešųjų sektorių ir biurokratinio politikos formavimo. Lisabonos strategija apėmė kai kuriuos iš šių dalykų, tačiau vyriausybės nepasiekė didelės pažangos, juos įgyvendinant. Plėtra buvo galimybė paskatinti pokyčius visose šiose srityse. Deja, ES gali ir nepavykti to padaryti, nes dėl politinio susirūpinimo dauguma ES vyriausybių tam tikram laikotarpiui griežtai apribojo imigraciją iš naujų valstybių narių. Be to, ES pastangos, prieš prasidedant plėtrai, vesti derybas dėl institucinės reformos, nepavyko.<sup>138</sup>

Baimė ir skepticizmas Vakaruose ir viltis bei optimizmas Rytuose. Šios frazės apibūdina jausmus ES 15 ir ES 10 valstybių iki plėtros.<sup>139</sup>

ES plėtra į rytus buvo ketinama padidinti Europos klestėjimą. Nors plėtra ir nebuvo pradėta vien tik dėl ekonominių priežasčių, ekonomistai vis dar tvirtina, kad plėtra atneš naudos ES ekonomikai. Kartais diskusijose nepaisoma ekonominės plėtros naudos. Ją dažnai nustelbia baimė, tokia kaip masinės migracijos rizika, atvėrus sienas naujoms valstybėms narėms. Be to padidėja

<sup>136</sup> EU enlargement: opportunities grasped by the east, missed by the west // JPMorgan Chase Bank. – New York: 2004 // [http://www.securitization.net/pdf/JPMorgan/global\\_issues\\_27Apr04.pdf](http://www.securitization.net/pdf/JPMorgan/global_issues_27Apr04.pdf); prisijungimo laikas: 2005-06-29. P.3.

<sup>137</sup> Lisabonos strategija: daugiau ir geresnių darbų konkurencingesnėje Europoje // <http://www.elections2004.eu.int/highlights/lt/1001.html>; prisijungimo laikas: 2005-09-17.

<sup>138</sup> EU enlargement: opportunities grasped by the east, missed by the west // JPMorgan Chase Bank. – New York: 2004 // [http://www.securitization.net/pdf/JPMorgan/global\\_issues\\_27Apr04.pdf](http://www.securitization.net/pdf/JPMorgan/global_issues_27Apr04.pdf); prisijungimo laikas: 2005-06-29. P.3-4.

<sup>139</sup> J.Traser. Who's afraid of EU enlargement? Report on the free movement of workers in EU-25 // [http://www.ecas.org/file\\_uploads/810.pdf](http://www.ecas.org/file_uploads/810.pdf); prisijungimo laikas: 2005-10-21. P.4.

spaudimas kitų valstybių narių darbo rinkoms ir gerovės sistemoms.<sup>140</sup> Tačiau, priešingai optimistiškiems paskaičiavimams dėl vieningos rinkos ir vieningos valiutos, beveik visi ekonominės naudos įvertinimai dėl plėtros Europos Sąjungai yra maži, nes ekonominiu požiūriu naujosios valstybės narės, palyginus su ES senbuvėmis, yra santykinai mažos ir skurdžios.<sup>141</sup>

ES padidėjimas dešimčia naujų valstybių narių iki šiol atliko teigiamą vaidmenį ES ir iškiepjo naują entuziazmą. Nepaisant to, jų įtaka padidėjusiai ES ( ES 25 ) nebuvo dramatiška. Nors ir ES valstybių narių skaičius išaugo 67%, jie apima tik 20% ES 25 gyventojų skaičiaus; 5% jos BVP; 3% jos prekybos; 2% jos tiesioginių užsienio investicijų ir 6% euro zonos BVP.<sup>142</sup> Bendras naujų valstybių narių gyventojų skaičius yra 104 mln. Paskaičiuota, kad iki 2025 m. darbingo amžiaus gyventojų skaičius sumažės nuo 225 mln. iki 223 mln. Gyventojų , kurių amžius yra virš 65 m., skaičius padidės nuo 15% ( 1995 m. ) iki 22% ( 2025 m. ).Naujoms ES valstybėms narėms būdingas dar mažesnis gyventojų skaičiaus didėjimas negu ES senbuvėms.<sup>143</sup>

Europos Komisija išleido ekonominio plėtros poveikio analizę, susijusią su vieninga rinka ir vieninga valiuta. Ši ataskaita pabrėžia, kad ekonominė įtaka jau egzistuojančiai ES bus maža, nes stojančių šalių, kaip visumos, BVP sudaro tik 5% ES BVP. Atsižvelgdama vien tik į vieningos rinkos analizę ir ignoruodama bet kokią vieningos valiutos poveikį, Komisija įvertina, kad dėl plėtros realus BVP lygis ES per dešimtmetį pakils nuo 0,5% iki 0,7%. 0,3% iš šios dalies priskiriama padidėjusiam darbo mobilumui.<sup>144</sup>

Mokslininkai Baldwin'as, Francois'as ir Portes'as pateikė išsamias analizes apie plėtros įtaką ES gerovės valstybei. Šie mokslininkai apsvarstė du scenarijus. Konservatyvusis atvejis apima visų tarifų ir kiekybinių apribojimų prekybai pašalinimo įtaką. Čia buvo apsvarstyti tiek statiški, tiek dinamiški poveikiai. Nors ir buvo įvertinta, kad visi regionai turės naudos iš plėtros, jos įtaka yra maža: realus BVP gali būti tik 0,2% aukštesnis negu kitu atveju. Be to, buvo apsvarstytas ir mažiau konservatyvus atvejis, kuriuo daroma prielaida, kad plėtra veda į žymų draudimo rizikos sumažėjimą stojančiose šalyse. Šiuo mažiau konservatyviu atveju žymias papildomas pajamas gaus stojančios šalys, nauda senbuvėms liks nepasikeitusi. Daug naudos iš prekybos jau realizuota, o ateities ekonominiai plėtros poveikiai jau egzistuojančiai ES, tikimasi, ateis iš padidėjusio mobilumo

---

<sup>140</sup> J.C.Trichet. The European economy – current situation, prospects, challengers // <http://www.bis.org/review/2050602d.pdf>; prisijungimo laikas: 2005-07-28. P.3.

<sup>141</sup> EU enlargement: opportunities grasped by the east, missed by the west // JPMorgan Chase Bank. – New York: 2004 // [http://www.securitization.net/pdf/JPMorgan/global\\_issues\\_27Apr04.pdf](http://www.securitization.net/pdf/JPMorgan/global_issues_27Apr04.pdf); prisijungimo laikas: 2005-06-29. P.3.

<sup>142</sup> Report on Wilton Park Conference 789. The enlarged European Union one year on: political, constitutional and economic challenges // <http://www.wiltonpark.org.uk/documents/conferences/WP789/pdfs/WP789.pdf>; prisijungimo laikas: 2005-08-20. P1.

<sup>143</sup> H.Brücker, B.McCormick. Managing migration in the EU welfare state // [http://www.frd.org/images/customer/copy\\_0\\_presentationen\\_23jun01.pdf](http://www.frd.org/images/customer/copy_0_presentationen_23jun01.pdf); prisijungimo laikas: 2005-07-28.

<sup>144</sup> EU enlargement: opportunities grasped by the east, missed by the west // JPMorgan Chase Bank. – New York: 2004 // [http://www.securitization.net/pdf/JPMorgan/global\\_issues\\_27Apr04.pdf](http://www.securitization.net/pdf/JPMorgan/global_issues_27Apr04.pdf); prisijungimo laikas: 2005-06-29. P.5.



faktoriaus – darbo ir kapitalo mobilumo. Toliau pateiktoje lentelėje atsispindi ES prekybos situacija su dar tuomet stojančiomis šalimis<sup>145</sup>:

Lentelė. ES prekyba su stojančiomis šalimis (dabar – jau valstybėmis narėmis ) 2002 m., vidutiniškai bilijonais eurų

	Eksportas	Importas	Prekybos balansas
Kipras	2,9	0,7	2,2
Čekijos Respublika	29,1	27,5	1,6
Estija	3,5	3,0	0,5
Vengrija	25,0	25,3	-0,3
Latvija	2,6	1,9	0,6
Lietuva	4,0	2,7	1,3
Malta	2,7	1,1	1,6
Lenkija	37,4	28,3	9,1
Slovakijos Respublika	8,8	9,7	-1,0
Slovėnija	8,7	6,8	1,8
Bendras ekstra – ES;	997	989	8,0
Stojančios šalys kaip viso ekstra ES %	12,5	10,8	

Kas dėl migracijos, valstybės narės ėmėsi daugybės apribojimų, pradėdant nuo pramonės sektoriaus ar darbo tipo iki susitarimų dėl kvotų, darbo leidimų, suteikiamų tik tada, kai į darbo vietą neatsiranda vietinio darbuotojo.<sup>146</sup> Valstybėms narėms pačioms yra palikta teisė individualiai nuspręsti dėl pereinamojo laikotarpio trukmės, kuris yra numatytas pagal formulę „2+3+2“.<sup>147</sup> Kai kurios ES senbuvės, kaip Vokietija ir Austrija, įvedė apribojimus migracijos srautams iš naujų valstybių narių iki septynerių metų. Potencialūs migracijos srautai yra dideli dėl ES senbuvėlių ir naujųjų valstybių narių pajamų skirtumų. Pastarieji yra didesni negu skirtumai, kurie egzistavo, stojant Ispanijai, Portugalijai ir Graikijai.<sup>148</sup> „Svečiai –darbuotojai ir pabėgėliai nuo skurdo iš rytų ir pietryčių Europos jau būriais važiuoja į Vakarų Europą, sugundyti ypatingai didelių atlyginimų skirtumų arba priversti migruoti dėl katastrofiškų sąlygų, esančių jų tėvynėje. Didelėse ES

<sup>145</sup> EU enlargement: opportunities grasped by the east, missed by the west // JPMorgan Chase Bank. – New York: 2004 // [http://www.securitization.net/pdf/JPMorgan/global\\_issues\\_27Apr04.pdf](http://www.securitization.net/pdf/JPMorgan/global_issues_27Apr04.pdf); prisijungimo laikas: 2005-06-29. P.5-6.

<sup>146</sup> J.Traser. Who’s afraid of EU enlargement? Report on the free movement of workers in EU-25 // [http://www.ecas.org/file\\_uploads/810.pdf](http://www.ecas.org/file_uploads/810.pdf); prisijungimo laikas: 2005-10-21. P.6.

<sup>147</sup>Ten pat. P.7.

<sup>148</sup> EU enlargement: opportunities grasped by the east, missed by the west // JPMorgan Chase Bank. – New York: 2004 // [http://www.securitization.net/pdf/JPMorgan/global\\_issues\\_27Apr04.pdf](http://www.securitization.net/pdf/JPMorgan/global_issues_27Apr04.pdf); prisijungimo laikas: 2005-06-29. P.6.

valstybėse narėse, tokiose kaip Vokietija ir Prancūzija, gyventojų iš užsienio skaičius sudaro daugiau negu 6%, ir visi paskaičiavimai rodo, kad per ateinančius metus jis dar didės.<sup>149</sup> Ypatingai didelio mobilumo tikimasi iš Rytų Europos, nes šių šalių pragyvenimo lygis ilgai nepriartės prie vakarietiškojo. Atlyginimai rytų Europoje sudaro nuo dešimtadalio iki penktadalio vakarų Vokietijos atlyginimo arba nuo ketvirtadalio iki pusės Vokietijos gerovės išmokų.<sup>150</sup>

### 3.2. Ekonominė migracija, jos pasekmės ir harmonizavimas

Galvojimas, kad mums reikalingas ilgas pereinamas laikotarpis praėjus 14 metų po Berlyno sienos griūties, rodo solidarumo stoką. Šie žodžiai, kuriuos pasakė 2004 m. Jan Figel'is, Slovakijos komisaras, parodo naujai įstojusių valstybių ir ES 15 valstybių skirtingą požiūrį į plėtrą.<sup>151</sup>

Svarbiausias makroekonominis įvykis, susijęs su ES plėtra, yra laisvo judėjimo teisės suteikimas darbuotojams iš naujų valstybių narių. Ši laisvė yra svarbus žingsnis piniginės integracijos link.

ES migracijos politiką formuoja du prieštaringi požiūriai. Vienas jų yra tas, kad nors ir nedidelė imigracija yra būtina, pageidautina ir neišvengiama, tuo pačiu tie naujieji „nenorimi“ imigrantai gali sukelti grėsmę gerovės valstybės ištekliams ir gerovės valstybės solidarumui – kodėl „mes“ turėtume „juos“ aprūpinti? Kitas požiūris apie imigracijos poveikį Europos gerovės valstybėms yra visiškai priešingas pirmajam požiūriui: imigracija gali turėti teigiamą ekonominį ir socialinį poveikį, kadangi senėjančių gyventojų ES valstybėse narėse demografiniai pokyčiai, kartu su darbo rinkos trūkumu, reikalauja naujų „teigiamų“ darbo migracijos politikų, norint išlaikyti Europos gerovės valstybes ir socialinius modelius. Europos valstybėms reikia naujų teigiamų migracijos politikų, konkuruojant globalioje rinkoje dėl kvalifikuotų darbuotojų migrantų. Iš šios perspektyvos imigracija yra potenciali vertybė, kuri gali padaryti teigiamą įnašą ir padėti sustiprinti vertinamus Europos socialinius modelius.<sup>152</sup>

Potenciali ekonominė įtaka ES valstybės gerovei dėl padidėjusio darbo mobilumo priklauso nuo masto, iki kurio darbuotojai iš rytų nusprendžia persikelti į vakarus. Akademine analizė rodo, kad yra nemažai lemiamų faktorių, įtakančių santykinę darbo galimybes įvairiose šalyse ir perkamąją galią, kurią turi tų šalių gyventojai. Atsižvelgiant į platų indikatorių spektrą, apimančių

<sup>149</sup> H.W.Sinn. EU Enlargement and the Future of the Welfare State // CESifo Working Paper Series. – Munich: 2000 // [http://www.cesifo.de/pls/guestci/download/CESifo%20Working%20Papers%202000/CESifo%20Working%20Papers%20June%202000/cesifo\\_wp307.pdf](http://www.cesifo.de/pls/guestci/download/CESifo%20Working%20Papers%202000/CESifo%20Working%20Papers%20June%202000/cesifo_wp307.pdf); prisijungimo laikas: 2005-07-18. P.4.

<sup>150</sup> Ten pat. P.4.

<sup>151</sup> J.Traser. Who's afraid of EU enlargement? Report on the free movement of workers in EU-25 // [http://www.ecas.org/file\\_uploads/810.pdf](http://www.ecas.org/file_uploads/810.pdf); prisijungimo laikas: 2005-10-21. P.32.

<sup>152</sup> A.Geddes. Immigration and European welfare states // <http://www.shef.ac.uk/escus/geddes.pdf>; prisijungimo laikas: 2005-07-28. P.2-4.

uždarbi, nedarbo lygį, pašalpų sistemas ir kalbą, aišku, kad yra žymūs paskatinimai darbuotojams judėti link vakarų. Turėdami gerą išsilavinimą ir įgūdžius, darbuotojai iš naujų valstybių narių vakaruose turi galimybę gauti didesnes pajamas. Savo ruožtu, ES senbuvės iš to taip pat laimi. Kliūčių darbo mobilumui sumažinimas suteikia galimybę ES senosioms valstybėms narėms padidinti jų pačių augimo potencialą, nes tai sukelia greitesnį jų darbo jėgų augimą, turint omenyje gyventojų senėjimą ir natūralaus gyventojų augimo mažėjimą. Vis dažniau teigiama, kad migracija galėtų padėti sustabdyti gyventojų ir darbo jėgos mažėjimą ES 15 valstybėse. Dėl mažo gimstamumo ir visuomenės senėjimo, bendras gyventojų skaičius ES 15 valstybių narių manoma sumažės iki 340 mln. 2050 metais, t.y. sumažėjimas bus apie 40 mln.<sup>153</sup>

Darbuotojai iš užsienio gali užpildyti laisvas darbo vietas visoje Europoje. Nors ir nedarbo lygis ES tebėra aukštas, kai kuriuose sektoriuose vis dar trūksta darbuotojų.<sup>154</sup> Ekonominis laisvumas, dvilypės darbo rinkos ir žemi ES vidaus mobilumo lygiai sukelia nekvalifikuotos migracijos poreikį.<sup>155</sup> Švietimo ir Įdarbinimo skyriaus Jungtinėje Karalystėje duomenimis, esant migracijos apribojimui, 2-3% rytų Europos gyventojų migruos į Vakarų Europą, o laisvos migracijos atveju – net beveik 11%, kas iš viso sudaro apie 11 milijonų iš visų naujų valstybių narių.<sup>156</sup>

Kita vertus, ES darbo rinkų atvėrimas naujosioms valstybėms narėms gali turėti ir nemažai neigiamų padarinių. Didelis užsienio darbuotojų srautas gali sukelti grėsmę vietiniams darbuotojams. Kaip atsakas, dauguma ES senbuvėių nustatė ribojančias priemones, tokias kaip prieinamumą socialinėms pašalpoms, tam, kad apribotų migraciją.<sup>157</sup> Iš 15 ES senbuvėių tik Airija, Jungtinė karalystė ir Švedija atvėrė savo darbo rinkas naujoms ES valstybėms. Visos kitos šalys įvedė pereinamuosius laikotarpius kurie truks iki 2006 m. ar net 2011 m..<sup>158</sup> Vokietija ir Austrija nustatė maksimalų – septynerių metų pereinamąjį laikotarpį. Tokiu būdu tikimasi, kad šie apribojimai sumažins migracijos srautą iš rytų į vakarus. Tačiau tokie darbo mobilumo apribojimai tik rodo faktą, kad priimančios šalys sumažėjusio gyventojų skaičiaus augimo metu praleido progą gauti naudos iš padidėjusios darbo jėgos, užpildyti darbo, reikalaujančio žemos kvalifikacijos, vietas ir padidinti darbo rinkos mobilumą. Laisvo mobilumo įvedimas būtų galėjęs padidinti potencialų

---

<sup>153</sup> Europe: A new immigration area? //

<http://www.prb.org/Template.cfm?Section=/ContentManagement/Content/ContentDisplay.cfm&ContentID=5897>; prisijungimo laikas: 2005-10-20.

<sup>154</sup> EU enlargement: opportunities grasped by the east, missed by the west // JPMorgan Chase Bank. – New York: 2004 // [http://www.securitization.net/pdf/JPMorgan/global\\_issues\\_27Apr04.pdf](http://www.securitization.net/pdf/JPMorgan/global_issues_27Apr04.pdf); prisijungimo laikas: 2005-06-29. P.11.

<sup>155</sup> A.Geddes. Immigration and European welfare states // <http://www.shef.ac.uk/escus/geddes.pdf>; prisijungimo laikas: 2005-07-28. P.12.

<sup>156</sup> H.W.Sinn. EU Enlargement and the Future of the Welfare State // CESifo Working Paper Series. – Munich: 2000 // [http://www.cesifo.de/pls/guestci/download/CESifo%20Working%20Papers%202000/CESifo%20Working%20Papers%20June%202000/cesifo\\_wp307.pdf](http://www.cesifo.de/pls/guestci/download/CESifo%20Working%20Papers%202000/CESifo%20Working%20Papers%20June%202000/cesifo_wp307.pdf); prisijungimo laikas: 2005-07-18. P.5.

<sup>157</sup> EU enlargement: opportunities grasped by the east, missed by the west // JPMorgan Chase Bank. – New York: 2004 // [http://www.securitization.net/pdf/JPMorgan/global\\_issues\\_27Apr04.pdf](http://www.securitization.net/pdf/JPMorgan/global_issues_27Apr04.pdf); prisijungimo laikas: 2005-06-29. P.11.

<sup>158</sup> Old EU's closed immigration // <http://www.eubusiness.com/Employment/immigration.2005-10-28>; prisijungimo laikas: 2005-11-08.

augimą regione, ypač Vokietijoje ir Austrijoje.<sup>159</sup> Patrick Weil'as, Prancūzijos Tyrimų Tarybos Direktorius, teigia, kad jau dabar reikia panaikinti bet kokius apribojimus iš naujų ES narių valstybių piliečiams su aukštuoju išsilavinimu.<sup>160</sup> Laisvos migracijos uždraudimas reiškia nepasinaudojimą gerovės nauda, kurią atneštų tokia migracija. Pavyzdžiui, „jeigu lenkų darbuotojas yra paskatintas mesti darbą Lenkijoje dėl darbo Vokietijoje, Lenkijos BVP kris, bet Vokietijos – pakils. Jeigu Vokietijos BVP padidėjimas viršys Lenkijos BVP sumažėjimą, tai bendras Europos BVP padidės, ir, jeigu BVP padidėjimas bus didesnis negu lenkų darbuotojo migracijos kaina, gerovės nauda pakils.“<sup>161</sup> Kai apribojimai šiose šalyse baigsis, situacija labai priklausys nuo to, kaip greitai naujosios valstybės narės ekonomiškai pasivys senąsias. Savo ruožtu, sparčios konvergencijos atveju nebeliks paskatų migruoti į vakarus.<sup>162</sup>

Kadangi vis dar išlieka ekonominio išsivystymo bei pajamų galimybių skirtumai tarp naujų ES narių ir senųjų, tai ir verčia migruoti iš naujai įstojusią valstybių į Vakarų Europą.<sup>163</sup> Mažai tikėtina, kad greitai situacija pasikeis, todėl migracija vyks ir ji turės didelės įtakos vakarų Europos socialinės gerovės sistemoms, nes migracija dažniausiai vyksta dėl ekonominių paskatų. Kad žmonės paliktą gimtąją šalį būtini dideli pajamų skirtumai, o, nusprendus tai padaryti, šalies pasirinkimą įtakos net ir maži skirtumai pragyvenimo standartuose. Tokiu būdu, tarp vakarų Europos šalių galima tikėtis beveik tobulo diferencijuoto mobilumo, o jo poveikis dabartinėms socialinėms sistemoms bus didžiulis. Šioje situacijoje socialinės gerovės valstybės pašalpos taps didele problema, kadangi jos patrauks migrantus, kurie yra grynai viešųjų resursų gavėjai. Vakarų Europos šalys turės atidžiai peržiūrėti savo socialines pašalpas, kad neiššauktų nereikalingos migracijos. Kadangi skurdo „pabėgėlių“ pasirinkimas, į kurią šalį vykti, priklausys nuo to, kokių socialinių pašalpų toje šalyje galima tikėtis, tai vakarų šalyse vyks efektyviausių atgrasymo priemonių varžybos, kuriose kiekviena šalis stengsis atrodyti mažiau patraukli negu jos kaimynės. Tačiau, vykstant varžyboms dėl mažiausių galimų socialinių standartų, Europos socialinė gerovės valstybė bus išstatyta į stiprių erozinių jėgų pavojų, kuris kels grėsmę pačiai gerovės valstybės esmei.<sup>164</sup>

---

<sup>159</sup> EU enlargement: opportunities grasped by the east, missed by the west // JPMorgan Chase Bank. – New York: 2004 // [http://www.securitization.net/pdf/JPMorgan/global\\_issues\\_27Apr04.pdf](http://www.securitization.net/pdf/JPMorgan/global_issues_27Apr04.pdf); prisijungimo laikas: 2005-06-29. P.14.

<sup>160</sup> Old EU's closed immigration // <http://www.eubusiness.com/Employment/immigration.2005-10-28>; prisijungimo laikas: 2005-11-08.

<sup>161</sup> H.W.Sinn. EU Enlargement and the Future of the Welfare State // CESifo Working Paper Series. – Munich: 2000 // [http://www.cesifo.de/pls/guestci/download/CESifo%20Working%20Papers%202000/CESifo%20Working%20Papers%20June%202000/cesifo\\_wp307.pdf](http://www.cesifo.de/pls/guestci/download/CESifo%20Working%20Papers%202000/CESifo%20Working%20Papers%20June%202000/cesifo_wp307.pdf); prisijungimo laikas: 2005-07-18. P.10.

<sup>162</sup> EU enlargement: opportunities grasped by the east, missed by the west // JPMorgan Chase Bank. – New York: 2004 // [http://www.securitization.net/pdf/JPMorgan/global\\_issues\\_27Apr04.pdf](http://www.securitization.net/pdf/JPMorgan/global_issues_27Apr04.pdf); prisijungimo laikas: 2005-06-29. P.14.

<sup>163</sup> Restrictions in EU immigration policies against the new EU member states // <http://www.europeananalysis.org.uk/articles/0411-kengerlinksyarticle.pdf>; prisijungimo laikas: 2005-10-28.

<sup>164</sup> H.W.Sinn. EU Enlargement and the Future of the Welfare State // CESifo Working Paper Series. – Munich: 2000 // [http://www.cesifo.de/pls/guestci/download/CESifo%20Working%20Papers%202000/CESifo%20Working%20Papers%20June%202000/cesifo\\_wp307.pdf](http://www.cesifo.de/pls/guestci/download/CESifo%20Working%20Papers%202000/CESifo%20Working%20Papers%20June%202000/cesifo_wp307.pdf); prisijungimo laikas: 2005-07-18. P.6.

Migrantus traukia ne vien socialinės pašalpos. Migraciją sąlygoja nemažai kitų priežasčių. 2000 m. duomenimis, valandiniai darbo užmokesčiai stojančiose šalyse sudarė mažiau negu 20% ES vidurkio. Grynasis uždarbis (t.y. bruto pajamos, neįskaitant socialinės apsaugos indėlių ir mokesčių) prieinamas tik gamybos sektoriaus lygmenyje. 2002 m. duomenimis, grynasis uždarbis stojančiose šalyse sudarė tarp pusės ir trečdaliao Vokietijoje ar Jungtinėje Karalystėje esančio grynojo uždarbio. Uždarbio skirtumai paslaugų sektoriuje dar didesni. Kitas dalykas – minimalaus atlyginimo skirtingumas (taip pat - bruto). 2003 m. sausio mėn. minimalus mėnesinis atlyginimas (nominaliniu požiūriu) Vengrijoje buvo 212€, Ispanijoje – 526€, o Prancūzijoje – 1 154€. Minimalūs atlyginimai stojančiose šalyse siekė tik 30-40% atlyginimų Jungtinėje Karalystėje ir Prancūzijoje. Pavyzdžiui, minimalus atlyginimas Lenkijoje siekė 36% Jungtinės Karalystės ir 31% Prancūzijos atlyginimų. Kitas dalykas, verčiantis žmones migruoti į vakarus, – nedarbas. 2003 m. nedarbo lygis stojančiose šalyse siekė 15,1%, o ES valstybėse narėse – tik 8,1%. Visi paminėti faktoriai, o taip pat ir santykinai geresnės švietimo ir sveikatos priežiūros sistemos bei didesnės socialinės pašalpos daugelyje Vakarų Europos šalių padaro jas labai patrauklias migrantams iš Rytų Europos šalių.<sup>165</sup>

Vienas iš būdų užkirsti kelią perdėtam migracijos paskatinimui galėtų būti socialinių sistemų harmonizavimas (suderinimas). Dirbtinų paskatų migracijai į vakarus nebūtų, jeigu visur vyrautų tie patys socialiniai standartai. Suderinimas rytų šalių lygmenyje, t.y. nuo vienos dešimtosios iki vienos penktosios dabartinio vakarų lygio dalies, būtų lygiavertis valstybei, reikalaujančiai revoliucijos vakarų Europoje, o suderinimo vakarų lygmenyje negalėtų finansuoti nei rytai, nei vakarai. Remiantis Vokietijos susivienijimo patirtimi, tokia našta siektų 5-7% vakarų Europos BVP, kam vakaruose niekas nepritartų. Lieka tik dvi alternatyvos. Viena iš jų – atrinkti imigrantus pagal jų pajamas, turtą ar sugebėjimų lygį tam, kad nebūtų leista įvažiuoti gryniems viešųjų išteklių gavėjams. Nors ir kai kurios imigracijos šalys palaiko šį požiūrį, tai netinka Europos Sąjungai, kurioje galioja nediskriminavimo principas. Be to, vyriausybės biurokratai galbūt atrinktų netinkamus žmones ir neištrauktų mažai uždirbančiųjų. Kita alternatyva yra ES plačiai taikomas namų šalies principas. Vietoj apsigyvenimo laisvės ribojimo, pasiklovimo biurokratų sprendimais ar socialinių standartų harmonizavimo, ribojamas prieinamumas vakarų socialinių sistemų pašalpoms. Tokiu būdu, arba socialinių pašalpų reikalavimas nukreipiamas į namų šalį, arba pašalpos gyvenamoje šalyje išmokamos tik tokia suma, kokia jos būtų mokamos namų šalyje. Negali būti paneigta, kad migrantai turi naudoti dėl daugelio perpasskirstymo elementų valstybės biudžete.<sup>166</sup>

<sup>165</sup> EU enlargement: opportunities grasped by the east, missed by the west // JPMorgan Chase Bank. – New York: 2004 // [http://www.securitization.net/pdf/JPMorgan/global\\_issues\\_27Apr04.pdf](http://www.securitization.net/pdf/JPMorgan/global_issues_27Apr04.pdf); prisijungimo laikas: 2005-06-29. P.12-13.

<sup>166</sup> H.W.Sinn. EU Enlargement and the Future of the Welfare State // CESifo Working Paper Series. – Munich: 2000 // [http://www.cesifo.de/pls/guestci/download/CESifo%20Working%20Papers%202000/CESifo%20Working%20Papers%20June%202000/cesifo\\_wp307.pdf](http://www.cesifo.de/pls/guestci/download/CESifo%20Working%20Papers%202000/CESifo%20Working%20Papers%20June%202000/cesifo_wp307.pdf); prisijungimo laikas: 2005-07-18. P.11.

Tačiau, kaip parodė Britanijos, Švedijos ir Airijos pavyzdys, baimė dėl socialinių migrantų antplūdžio, darbo vietų atėmimo iš vietinių gyventojų, buvo nepagrįstos. Metai praėję po darbo rinkų atvėrimo naujai įstojusioms valstybėms iš Vidurio ir Rytų Europos, migracijos srautai buvo suvaldomi ir abipusiškai naudingi. Švedijoje, darbuotojai, atvykę iš ES 8 valstybių padidino darbingų gyventojų skaičių 0.07% skaičiuojant laikotarpyje nuo gegužės iki gruodžio 2004 m. Italijoje nustatyta kvota 79000 naujai įstojusių valstybių piliečiams 2005-iems metams nebuvo pasiekta: Italija pritraukė tik 48000 imigrantų.<sup>167</sup> Kaip teigia Jungtinės karalystės Lenkijoje atstovas Christopher Thompson'as: „Jie atvyksta ir pasirodo aukštą kvalifikaciją bei didžiulę motyvaciją turintys darbuotojai. Didžioji Britanija yra patenkinta savo pastarųjų 16 mėnesių pažanga. Esame įsitikinę, kad ateityje ši partnerystė ir toliau bus abipusiškai naudinga.“<sup>168</sup> Tačiau nepaisant didžiulio antplūdžio, Didžioji Britanija vis dar skundžiasi, kad statybų ir medicinos priežiūrų srityse vis dar trūksta 600 tūkst. Darbuotojų. Klestinti Airijos ekonomika nekantriai laukia imigrantų, nors jų nuo 2004 m. gegužės atvyko daugiau nei 128 tūkst. Didžiojoje Britanijoje imigrantai šaliai uždirbo maždaug 885 mln. JAV dolerių. Tik 5% atvykusių kartu su savimi atsivežė išlaikomų asmenų. Imigracija iš Rytų šalių Didžiojoje Britanijoje padidino gretas manančių, kad norėdama atsigauti ES ir toliau turi eiti integracijos keliu.<sup>169</sup>

Remiantis Europos Sąjungos Komisijos ataskaita „ES socialinės politikos modernizavimas ir pagerinimas“ (1997), socialinės apsaugos sistema turi prisitaikyti prie naujų migrantų antplūdžio į ES.<sup>170</sup>

Kiekvienas ES pilietis turi turėti laisvę siekti užsiėmimo, darbo, įsikūrimo teisę ir teikti paslaugas bet kurioje Valstybėje Nareje. Normaliomis sąlygomis, ši teisė negali būti sunaikinta sukuriant antrarūšių piliečius ES, nes tokiu atveju bus rimtai pažeisti fundamentiniai ES principai.<sup>171</sup>

---

<sup>167</sup> Old EU's closed immigration // <http://www.eubusiness.com/Employment/immigration.2005-10-28>; prisijungimo laikas: 2005-11-08.

<sup>168</sup> Nuomonės. Britų nuomone, vyksta didžioji Europos migracija // <http://iz.euro.lt/index.php?1759288140>; prisijungimo laikas: 2005-11-08.

<sup>169</sup>Ten pat.

<sup>170</sup> M.de Leon. The future of social protection. Towards an integration of gender as a fundamental dimension of variation in welfare state reform. The case of Spain // <http://www.lse.ac.uk/collections/EPIC/documents/ICLeon.pdf>; Prisijungimo laikas: 2005-08-18. P.1-2.

<sup>171</sup> Restrictions in EU immigration policies against the new EU member states // <http://www.europeananalysis.org.uk/articles/0411-kengerlinksyarticle.pdf>; prisijungimo laikas: 2005-10-28.

## 4.LIETUVOS GEROVĖS VALSTYBĖS MODELIO BEIEŠKANT

### 4.1.Lietuvos padėtis ES gerovės valstybių kontekste

2002 gruodžio 13-oji tapo viena iš svarbiausių datų Europos Sąjungos istorijoje. Tai buvo data, kai ES užbaigė derybas su daugeliu kandidatų iš Vidurio ir Rytų Europos ( išskyrus Bulgariją ir Rumuniją ) bei Kipru ir Malta. Kopenhagos Viršūnių susitikimas 2002 gruodį nubrėžė vieno iš svarbiausių Europos integracijos procesų pabaigą, kuriuo galutinai buvo užbaigtas Europos padalinimas Šaltojo karo metu.<sup>172</sup> Po šios istorinės plėtros ES tęsiasi nuo Airijos vakaruose iki Lietuvos rytuose, nuo Suomijos šiaurėje iki Maltos pietuose. Jos teritorija padidėjo 19%, o gyventojų skaičius pasiekė 455 milijono. Ši ES plėtra simbolizuoja svarbiausią siekį sulyginant Europą, kuri pusei amžiaus buvo padalinta jėga.<sup>173</sup>

Vienu iš šių kandidatų, sėkmingai pabaigusių derybas dėl stojimo į ES, buvo ir Lietuva. 2004 gegužės 1-ąją Lietuva, kaip ir kitos devynios kandidatės tapo pilnateisiais ES nariais. Nors Lietuva ir tapo visateise ES nare, ji nėra pasiekusi visiškos integracijos visose srityse: vis dar lieka keletas pereinamųjų laikotarpių. Tapusi ES nare, Lietuva automatiškai netapo nei euro zonos, nei Šengeno erdvės nare.<sup>174</sup> Įstojimas į ES Lietuvai nereiškia pastangų ir reformų pabaigą.<sup>175</sup> Kad būtų lengviau įsivaizduoti laukiamą darbą, kaip pavyzdį galima paminėti ekonominius skirtumus ir paminėti, kad, vadovaujantis perkamosios galios standartais, vienam gyventojui tenkanti BVP dalis Lietuvoje tesiekia 42% ES – 25 lygio (2003 ).<sup>176</sup> Taigi Lietuva labai atsilieka nuo ES šalių pagal ekonomikos išsivystymo lygį ir realiai įveikti šį atsilikimą galima ne greičiau kaip per 30 metų.<sup>177</sup>

Atkūrus nepriklausomybę Lietuva susidūrė su daugybe problemų įvairiose gyvenimo srityse. Amžių sandūroje stabilizavosi ekonominė padėtis ir paspartėjo ekonominio augimo tempai. Tačiau to poveikį pajautė tik labai nedaug gyventojų.<sup>178</sup> Vos paskelbus nepriklausomybę buvo imta įgyvendinti plačias liberalizavimo ir privatizavimo programas. Pradiniu laikotarpiu ūkio perorientavimas sukėlė vieną didžiausių gamybos nuosmukių Vidurio ir Rytų Europoje, kartu

---

<sup>172</sup> R. Vilpišauskas. The final stage of the EU-accession game: The Baltic states – the likely victims of their own success?/ A draft paper for the EUSA conference// <http://www.uaces.org/D410302Abstracts.htm#Vilpišauskas> ; prisijungimo laikas 2005-06-11.

<sup>173</sup> R. Vilpišauskas. The dilemmas of transatlantic relations after EU enlargement and the implications for Lithuania // <http://www.lfpr.lt/03/9.doc> ; prisijungimo laikas: 2005-06-30.

<sup>174</sup> ES ir Lietuvos santykiai // [http://www.eudel.lt/lt/es\\_ir\\_lietuva/index.htm](http://www.eudel.lt/lt/es_ir_lietuva/index.htm) ; prisijungimo laikas: 2005-05-24.

<sup>175</sup> ES plėtra: istorinė galimybė // [http://www.eudel.lt/lt/es\\_pasaulyje/pletra.htm](http://www.eudel.lt/lt/es_pasaulyje/pletra.htm) ; prisijungimo laikas: 2005-05-24.

<sup>176</sup> Ten pat.

<sup>177</sup> Lietuvos Respublikos Seimo 2002-11-12 nutarimas Nr. IX – 1187 „Dėl valstybės ilgalaikės raidos strategijos“ // <http://www3.lrs.lt/cgi-bin/preps2?Condition1=193888&Condition2=> ; prisijungimo laikas: 2005-05-24.

<sup>178</sup> A.Guogis. Apie kai kurias socialinės nelygybės formavimosi sąlygas Baltijos šalyse // <http://images.katalogas.lt/maleidykla/fil42/F-17.pdf> ;prisijungimo laikas: 2005-07-09. P.17.

smarkiai padidėjo infliacija. Tik įvedus nacionalinę valiutą ir įdiegus Valiutų valdybos modelį ekonomika 1995 m. atsigavo ir pradėjo kilti.<sup>179</sup> Ekonomikos vystymasis buvo pristabdytas Rusijos krizės 1999 m., bet sekančiais metais ekonominis Lietuvos augimas buvo spartus ir 2001 ir 2002 m siekė beveik 7% BVP<sup>180</sup>, o 2003 net 9%, tačiau, lyginant BVP vienam gyventojui, Lietuva vis dar stipriai atsilieka nuo ES – 25 vidurkio (45.9%).<sup>181</sup>

Būdingas Lietuvos kaitos bruožas – atsiradęs socioekonominis ir sociopolitinis reiškiny – skurdas.<sup>182</sup> Lietuva pasižymi didele pajamų nelygybe ir mažomis išlaidomis socialinei apsaugai.<sup>183</sup> Galinga privatizacija suveikė kaip turto perskirstymo mechanizmas ir viena iš visuomenės turčinės diferenciacijos, net poliarizacijos, priežasčių, paskatinusių neišvengiamą skurdo masės didėjimą. Šiose turto dalybose daugiausia pralaimėjo pensininkai, darbininkai, kultūros, švietimo, žemės ūkio darbuotojai etc., (t.y. didžioji šalies gyventojų dalis) – kuriems privatizacija galėjo tapti svarbiu individualios socialinės padėties sustiprinimo ir stabilizavimo momentu.<sup>184</sup> Realiai nekontroliuojama privatizacijos eiga lėmė ne stabilios Lietuvos visuomenės socialinės struktūros, kuriai būdingas stiprus ir finansiškai pajėgus savininkų socialinis sluoksnis – vidurinioji klasė – formavimąsi, bet socialinę poliarizaciją – vis didėjančią kritinę potencialiai konfliktinių socialinių grupių masę ir besiformuojančią „dviejų nacijų“ valstybę, kurioje laikomasi skirtingų politinio ir kultūrinio (vertybinio) elgesio normų.<sup>185</sup> Per pastaruosius penkerius metus ( 2003 m. duomenimis ) gyventojų pajamų diferenciacija didėjo. Beveik 70% gyventojų mano, kad esama pajamų nelygybė Lietuvoje turėtų būti gerokai mažesnė.<sup>186</sup> Apie 16% Lietuvos gyventojų amžių sandūroje gyveno žemiau skurdo ribos.<sup>187</sup> Socialinė poliarizacija ir iškreiptos socialinės struktūros formavimasis yra ne vienintelis ekonomikos liberalizavimo padarinys. Nuosavybės formų pliuralizmas Lietuvos ūkyje suformavo bimodalinį darbo užmokesčio pasiskirstymą (bimodalinis darbo užmokesčio pasiskirstymas reiškia, kad egzistuoja dvi darbo užmokesčio viršūnės – privataus ir valstybinio sektoriaus, esminis šių viršūnių skirtumas yra tas, kad privačiame sektoriuje darbo užmokestis nebūtinai būna

<sup>179</sup> Lietuvos ekonominės politikos prioritetų bendrasis vertinimas // <http://www3.lrs.lt/owa-bin/owarepl/inter/owa/U0015215.doc> ; prisijungimo laikas: 2005-07-03. P.7.

<sup>180</sup> European Committee of Social Rights. Conclusions 2004 (Lihuania) // [http://www.coe.int/T/E/Human\\_Rights/Esc/3\\_Reporting\\_procedure/2\\_Recent\\_Conclusions/1\\_By\\_State](http://www.coe.int/T/E/Human_Rights/Esc/3_Reporting_procedure/2_Recent_Conclusions/1_By_State) ; prisijungimo laikas 2005-06-28. P.5.

<sup>181</sup> Report on social inclusion 2005. An analysis of the National Action Plans on Social Inclusion (2004-2006) submitted by the 10 new Member States // [http://europa.eu.int/comm/employment\\_social/publications/2005/ke6505359\\_en.pdf](http://europa.eu.int/comm/employment_social/publications/2005/ke6505359_en.pdf) ; prisijungimo laikas: 2005-06-28. P.140.

<sup>182</sup> S.Mačiulskytė . Skurdo veiksnys Lietuvos politikoje // <http://www.leidykla.vu.lt/inetleid/politol/29/straipsniai/str2.pdf> ; prisijungimo laikas: 2004-12-01. P.1.

<sup>183</sup> R.Lazutka. Gyventojų pajamų nelygybė // <http://images.katalogas.lt/maleidykla/fil32/F-22.pdf> ; prisijungimo laikas 2005-07-09. P.27.

<sup>184</sup> S.Mačiulskytė . Skurdo veiksnys Lietuvos politikoje // <http://www.leidykla.vu.lt/inetleid/politol/29/straipsniai/str2.pdf> ; prisijungimo laikas: 2004-12-01. P.14.

<sup>185</sup> Ten pat. P.14.

<sup>186</sup> R.Lazutka. Gyventojų pajamų nelygybė // <http://images.katalogas.lt/maleidykla/fil32/F-22.pdf> ; prisijungimo laikas 2005-07-09. P.23.

<sup>187</sup> A.Guogis. Apie kai kurias socialinės nelygybės formavimosi sąlygas Baltijos šalyse // <http://images.katalogas.lt/maleidykla/fil42/F-17.pdf> ;prisijungimo laikas: 2005-07-09. P.19.



proporcingas išsilavinimui ir kvalifikacijai, o valstybinis sektorius paprastai pasižymi aukštais išsilavinimo ir kvalifikaciniais reikalavimais, ir neretai šie reikalavimai yra atvirkščiai proporcingi darbo užmokesčiui).<sup>188</sup> Darbas įgijo naujų bruožų – atsirado pirmos ir antros rūšies darbas, diferencijuotas anaipol ne pagal išsilavinimo ir kvalifikacijos kriterijus. Tai susiję su 10 – 15 ir daugiau kartų besiskiriančiu darbo užmokesčio lygiu.<sup>189</sup> Vis daugiau įvairių socialinių visuomenės grupių tampa iš dalies ar visiškai socialiai atskirtos. Socialinė atskirtis sąlygoje sumažėjusias galimybes dalyvauti visuomenės socialiniame, ekonominiame ir kultūriniame gyvenime. Dažniausia socialinės atskirties priežastis – skurdas.<sup>190</sup> Žemas socialinės apsaugos lygis buvo vienas svarbiausių veiksnių formuojantis socialinei atskirčiai ir socialinei nelygybei.<sup>191</sup>

Ieškodami darbo ir didesnio atlyginimo kasmet iš Lietuvos emigruoja apytikriai 10-20 tūkst. žmonių. Iki Lietuvai įstojant į ES didžioji tokių asmenų dalis vyko nelegaliai, todėl nebuvo socialiai apdrausti. Šiuo metu asmenys legalizuojasi ir tampa visaverčiais darbo rinkos dalyviais.<sup>192</sup> 48% Lietuvos piliečių, kurie emigravo iš Lietuvos ieškodami geresnio darbo perspektyvos, išvyko į Jungtinę Karalystę, 33% į Airiją ir tik 6% pasirinko Švediją.<sup>193</sup>

Vienu iš veiksnių, turėjusių mažinti šią socialinę poliarizaciją turėjo tapti valstybės socialinė politika. Socialinės apsaugos ir darbo ministrė Vilija Blinkevičiūtė pažymėjo, kad „socialinė apsauga turi būti ypatingai jautri problemoms tų žmonių, kurie jau baigė savo darbingą amžių arba dėl nuo jų nepriklausančių priežasčių nepajėgia būti pakankamai ekonomiškai aktyvūs. Socialinio solidarumo sistema šiems žmonėms privalo užtikrinti žmogaus orumo nežeminantį pajamų lygį, bet kartu ir nepažeisti interesų tų, kurie uždirba šias pajamas ir teisėtai nori naudotis savo pastangų rezultatais.“<sup>194</sup> Tačiau Lietuvos, kaip ir kitų Rytų Europos šalių, socialinės politikos modelį būtų galima apibūdinti taip: „dažniausiai atskirų nuo valstybės biudžeto privalomųjų socialinio draudimo fondų, veikiančių surenkamų įmokų ir iškart išmokamų išmokų būdu, funkcionavimas, mažiausios išmokos, dažnai nepatenkinančios net minimalių egzistencinių poreikių (Lietuvoje vidutinė senatvės pensija tesiekia tik apie 129 eurus per mėnesį (2005 07 m. duomenimis)), neteikiama parama

---

<sup>188</sup> S.Mačiulskytė . Skurdo veiksnys Lietuvos politikoje //

<http://www.leidykla.vu.lt/inetleid/politol/29/straipsniai/str2.pdf> ; prisijungimo laikas: 2004-12-01. P.14.

<sup>189</sup> Ten pat. P.14.

<sup>190</sup> R.Brazienė, J.Gušeinskienė. Socialinės atskirties modeliai Lietuvoje //

[http://images.katalogas.lt/maleidykla/fil44/Fil050\\_056.pdf](http://images.katalogas.lt/maleidykla/fil44/Fil050_056.pdf) ; prisijungimo laikas 2005-07-09. P.1.

<sup>191</sup> A.Guogis. Apie kai kurias socialinės nelygybės formavimosi sąlygas Baltijos šalyse //

<http://images.katalogas.lt/maleidykla/fil42/F-17.pdf> ; prisijungimo laikas: 2005-07-09. P.17.

<sup>192</sup> Lietuvos Respublikos 2004 – 2006 Metų Nacionalinis Kovos Su Skurdu Ir Socialine Atskirtimi Veiksmų Planas // [http://europa.eu.int/comm/employment\\_social/social\\_inclusion/docs/nap\\_incl\\_2004\\_lt.pdf](http://europa.eu.int/comm/employment_social/social_inclusion/docs/nap_incl_2004_lt.pdf) ; prisijungimo laikas: 2005-07-20. P.7.

<sup>193</sup> J.Traser. Who's afraid of EU enlargement? Report on the free movement of workers in EU-25 //

[http://www.ecas.org/file\\_uploads/810.pdf](http://www.ecas.org/file_uploads/810.pdf); prisijungimo laikas: 2005-10-21. P.23.

<sup>194</sup> Socialinės Apsaugos Ir Darbo Ministerijos 2005 – 2007 Metų Sutrumpintas Strateginis Veiklos Planas //

[http://www.lrv.lt/13\\_vyr\\_dok/min-planai/2005\\_strat\\_plan\\_ministerijos/SADM-2005-planas.pdf](http://www.lrv.lt/13_vyr_dok/min-planai/2005_strat_plan_ministerijos/SADM-2005-planas.pdf) ; prisijungimo laikas: 2005-07-20. P.2.

„neužsitarnavusiems vargšams“, didinama privati ir bažnytinė labdara, lėtai stiprėja nevyriausybinių organizacijų ir hierarchiškai veikia korporatyvinės gerovės institucijos.<sup>195</sup>

Vienas iš Lietuvos stojimo į ES tikslų ir buvo ekonominis. Kaip pažymėjo Lietuvos Respublikos Prezidentas Valdas Adamkus savo 2000 m. metiniame pranešime, kad „Europos Sąjunga – ne mažiau svarbus mūsų pažangos ir ateities gerovės garantas. Žinoma, šiandien galime mėginti dešimtmečių atotrūkį nuo Vakarų gyvenimo laimėjimų įveikti patys, be kitų paramos. Tik neužmirškime, kad Vakarų pasaulis nestovi vietoje. Dažnu atveju jis atsinaujina daug sparčiau už mus. Todėl vienintelis realus būdas Lietuvai išvengti provincijos atsilikimo – įlipti į greitąjį Europos traukinį, tapti visateise šio traukinio keleive.“<sup>196</sup>

Siekiant sumažinti Lietuvos atsilikimą nuo ES šalių, 2002 m. buvo parengta Lietuvos ilgalaikės raidos strategija, kurioje buvo nurodyta, kad Lietuvos siekis yra „Europos Sąjungos socialinis ekonominis modelis – gerovės valstybė, kurioje žemas nedarbo lygis, didelė darbo kaina, stiprios socialinės garantijos, minimalus skurstančių šeimų skaičius ir aukštas socialinės sanglaudos lygis.“<sup>197</sup> Taip pat buvo nurodyta, kad „valstybės ilgalaikės raidos strategijos pagrindinis tikslas – sukurti aplinką plėtoti šalies materialinei ir dvasinei gerovei, kurią apibendrintai nusako žinių visuomenė, saugi visuomenė ir konkurencinga ekonomika.“<sup>198</sup> Tai leistų sudaryti sąlygas plėtoti žmogaus pasirinkimo galimybes visais jo gyvenimo aspektais – ekonominiu, socialiniu, kultūriniu ir politiniu; investuojant į švietimą, lavinimą ir sveikatos apsaugą užtikrinti žmogaus galių stiprinimą (žmogaus kapitalą). Tai turi aprėpti visus šalies gyventojus, sudaryti sąlygas naudoti savo galias ekonominei ir kūrybinei veiklai, politikai, visuomeniniam gyvenimui bei poilsiui.<sup>199</sup>

Dar prieš Lietuvai integruojantis į Europos Sąjungą buvo pradėta kova su skurdu.<sup>200</sup> Socialinės Apsaugos ir Darbo Ministerija parengė skurdo mažinimo strategijos 2002 – 2004 metais programą, kuri buvo patvirtinta LR Vyriausybės 2002 m. lapkričio mėn. Skurdo mažinimo programoje nurodyti pagrindiniai tikslai: gerinti skurstančiųjų būklę, prioritetą teikti aktyvioms skurdą mažinančioms priemonėms. Kartu su aktyviomis vykdyti ir pasyvias skurdo įveikimo priemones, didinti piniginę paramą gyventojams, esantiems už skurdo ribos, suvienyti valstybės ir savivaldybių institucijų, taip pat nevyriausybinių organizacijų, piliečių bendras pastangas ir veiklą

---

<sup>195</sup> A.Guogis. Dėl Lietuvos socialinės politikos modelio // <http://www.leidykla.vu.lt/inetleid/politol/28/s3.html> ; prisijungimo laikas: 2004-12-01. P.6.

<sup>196</sup> Lietuvos Respublikos Prezidento metinis pranešimas (2000) // <http://www.adamkus.lt/pmp2000.phtml> ; prisijungimo laikas 2005-05-15.

<sup>197</sup> Lietuvos Respublikos Seimo 2002-11-12 nutarimas Nr. IX – 1187 „Dėl valstybės ilgalaikės raidos strategijos“ // <http://www3.lrs.lt/cgi-bin/preps2?Condition1=193888&Condition2=> ; prisijungimo laikas: 2005-05-24.

<sup>198</sup> Ten pat.

<sup>199</sup> Ten pat.

<sup>200</sup> Lietuvos Respublikos 2004-2006 Metų Nacionalinis Kovos Su Skurdu Ir Socialine Atskirtimi Veiksmų Planas // <http://www.socmin.lt/index.php?1416617189> ; prisijungimo laikas 2005-03-21. P. 2.

mažinant skurdo plitimą.<sup>201</sup> Į Bendrijos skurdo ir socialinės atskirties mažinimo procesą Lietuva įsijungė dar 2002 metais pasirašiusi su Europos Komisija Susitarimo memorandumą. Buvo parengtas Bendrasis aprėptiems memorandumas. Memorandumas nusakė pagrindinius kovos su skurdu ir socialine atskirtimi iššūkius ir supažindino su pagrindinėmis šios politikos priemonėmis. Lietuva šiuo dokumentu įsipareigojo pradėti perkelti Europos Sąjungos bendruosius kovos su skurdu ir socialine atskirtimi tikslus į šalies politiką ir apibrėžė pagrindines politikos sritis, kurios ateityje turėtų būti stebimos ir peržiūrimos. Pažanga, įgyvendinant šią politiką, bus įvertinta bendrame socialinės aprėptiems Europos sąjungos procese, kurio tikslas – turėti svarbią įtaką siekiant iki 2010 m. panaikinti skurdą Europoje.<sup>202</sup>

Pasirašiusi Bendrąjį aprėptiems memorandumą Lietuva įsipareigojo kurti Nacionalinį kovos su skurdu ir socialine atskirtimi veiksmų planą. Šiame Nacionaliniame veiksmų plane Lietuva įvardina savo įsipareigojimus imtis visapusiškų įvairias sritis (užimtumą, švietimą, sveikatos apsaugą, socialinę apsaugą ir kt.) apimančių veiksmų silpniausių gyventojų grupių padėčiai pagerinti, jų galimybėms padidinti bei jų skurdui ir socialinei atskirčiai sumažinti. Įvertindama esamą padėtį bei savo galimybes, visiškai išgyvendinti šias problemas greitu laiku Lietuva nesitiki.<sup>203</sup>

## 4.2. Lietuvos socialinės politikos modelis

Atkūrus nepriklausomybę Lietuvos Respublikos socialinė politika buvo vykdoma dviem pagrindinėmis kryptimis: socialinės apsaugos ir darbo politikos formavimas ir įgyvendinimas.<sup>204</sup> Socialinės apsaugos sistema susidėjo iš dviejų dalių: 1) socialinio draudimo ir 2) socialinės paramos. Socialinis draudimas – socialinės apsaugos sistemos dalis, finansuojama specialiomis įmokomis ir mokanti su tomis įmokomis susietas išmokas; socialinė parama – socialinės apsaugos dalis, kuri teikė šalies gyventojams piniginę ir nepiniginę paramą, įskaitant socialines paslaugas.<sup>205</sup>

Valstybinio socialinio draudimo sistemos pagrindai buvo padėti 1991 m. ir iki 2002 m. rėmėsi 1994-1995 m. pensijų reformos principais. Socialinį draudimą Lietuvoje administruoja Valstybinis socialinio draudimo fondas – SODRA. Labai svarbus socialinės apsaugos srities įvykis buvo 1999 m. priimtas Pensijų fondo įstatymas. Šis įstatymas įteisino privačių pensijų fondų steigimo ir veiklos

<sup>201</sup> Lietuvos Respublikos Socialinės Apsaugos ir Darbo Ministerijos metinė ataskaita “Apie Lietuvos Respublikos Skurdo Mažinimo Strategijos Įgyvendinimo 2002-2004 Metais Programos Įgyvendinimą 2004 metais // <http://www.socmin.lt/index.php?1416617189> ; prisijungimo laikas 2005-03-21. P.3.

<sup>202</sup> Lietuvos Respublikos 2004-2006 Metų Nacionalinis Kovos Su Skurdu Ir Socialine Atskirtimi Veiksmų Planas // <http://www.socmin.lt/index.php?1416617189> ; prisijungimo laikas 2005-03-21. P. 2.

<sup>203</sup> Ten pat. P. 2.

<sup>204</sup> A.Guogis. Dėl Lietuvos socialinės politikos modelio // <http://www.leidykla.vu.lt/inetleid/politol/28/s3.html> ; prisijungimo laikas: 2004-12-01. P.6.

<sup>205</sup> Ten pat. P.7.

galimybę, sudarė prielaidas atsakomybę už pensinį draudimą prisiimti ir valstybiniam, ir privačiam sektoriui.<sup>206</sup> Įgyvendinant šį įstatymą, nuo 2004 m. sausio 1 d. Lietuvoje prasidėjo privalomosios valstybinio socialinio draudimo įmokos dalies kaupimas privačiuose kaupiamuosiuose pensijų fonduose. Prasidėjus pensijų sistemos reformai, norą dalyvauti naujojoje kaupiamąjoje pensijų sistemoje pareiškė 442 tūkst. asmenų, arba apie 37,4 procento privalomuoju socialiniu draudimu apdraustų šalies darbuotojų. Per pensijų kaupimo sutarčių pasirašymo antrąjį etapą, vykusį 2004 metais, buvo pasirašyta dar 114.9 tūkst. Sutarčių. Taigi 2005 metais pensijų kaupime jau dalyvavo apie 47 procentus privalomuoju socialiniu draudimu apdraustų šalies darbuotojų.<sup>207</sup>

Labai aktyvi, teikiant globos paslaugas seniems žmonėms, buvo Lietuvos katalikų bažnyčia. Nevyriausybinių organizacijų (NVO) vaidmenį ypač sustiprino 2002 m. priimtas įstatymas dėl 2% pajamų mokesčio pervedimo galimybės iš vyriausybės sąrašo patvirtintai NVO.<sup>208</sup>

Svarbiausią Lietuvos socialinės apsaugos dalį apima valstybinio socialinio draudimo ir socialinės paramos sistemos. Tačiau Lietuvos socialinės apsaugos išlaidų dalis 1997 m. sudarė tik 10.9% BVP. Su išlaidomis sveikatos apsaugai Lietuvos socialinės srities dalis 1997 m. siekė tik apie 16% BVP.<sup>209</sup> Daugelyje Vakarų šalių šie rodikliai buvo du tris kartus didesni.

Po 1990-1991 m. naujoji Lietuvos socialinės apsaugos sistema buvo projektuojama remiantis bismarkinių išmokų, susijusių su darbo rinka, principu. Socialinio draudimo fondo, atskirto nuo valstybės biudžeto, įsteigimas patvirtina tą faktą, kad socialinė apsauga Lietuvoje remiasi darbo rinka. Tai tipiškas korporatyvinio modelio bruožas.<sup>210</sup> Lietuvoje korporatyvinis modelis buvo pasirinktas ne norint pakartoti bismarkinį principą ar dėl darbo rinkos partnerių įtakos, o veikiau siekiant padidinti stimulus dalyvauti darbo rinkoje. Iš dalies tai nulėmė ir pastangos atsisakyti lygiavos, kuri vyravo sovietinės santvarkos metais, ir pereiti prie rinkos bei nuopelnais grįstos (merit-based) socialinės apsaugos sistemos. Tačiau „lietuviškasis“ korporatyvinis modelis nemažai skyrėsi nuo tipiško bismarkinio korporatyvinio Vokietijos, Belgijos ar Liuksemburgo modelio. Tą skirtumą sudarė klientelizmas ir papildomos valstybinės pensijos, o tai būdinga Rytų bei Pietų Europos ir Lotynų Amerikos šalių modeliams. Šiose šalyse socialinė diferenciacija yra viena didžiausių pasaulyje ir skurdo galima rasti labai daug.<sup>211</sup>

---

<sup>206</sup> A.Guogis. Dėl Lietuvos socialinės politikos modelio // <http://www.leidykla.vu.lt/inetleid/politol/28/s3.html> ; prisijungimo laikas: 2004-12-01. P.7.

<sup>207</sup> Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2005-03-30 nutarimas Nr.337 “Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 metų veiklos ataskaitos pateikimo Lietuvos Respublikos Seimui” // [http://www.lrv.lt/13\\_vyr\\_dok/n0337.pdf](http://www.lrv.lt/13_vyr_dok/n0337.pdf) ; prisijungimo laikas 2005-07-15. P.10.

<sup>208</sup> A.Guogis. Dėl Lietuvos socialinės politikos modelio // <http://www.leidykla.vu.lt/inetleid/politol/28/s3.html> ; prisijungimo laikas: 2004-12-01. P.8.

<sup>209</sup> R.Lazutka. Socialinė apsauga // Žmogaus socialinė raida. Vilnius: Homo liber, 2001. P.141.

<sup>210</sup> D.Bernotas, A.Guogis, D.Ūselis. Lietuvos politinių partijų samprata apie socialinę apsaugą. Vilnius: Eugrimas, 2000. P.136.

<sup>211</sup> A.Guogis. Dėl Lietuvos socialinės politikos modelio // <http://www.leidykla.vu.lt/inetleid/politol/28/s3.html> ; prisijungimo laikas: 2004-12-01. P.10.

Lietuvoje parengtuose šalies ir ūkio raidos analitiniuose strateginiuose dokumentuose ignoruojama gyventojų pajamų nelygybės problema. Lyginant su daugeliu išsivysčiusių kraštų, Lietuva skiriasi didele gyventojų pajamų nelygybe ir per pastaruosius penkerius metus gyventojų pajamų diferenciacija ir toliau didėjo.<sup>212</sup>

Nors Lietuvoje per 15 nepriklausomybės metų skandinaviško kapitalo įtaka, ypač bankų, prekybos ir ryšių sektoriuose padidėjo, tačiau universalios skandinaviško modelio socialinės politikos sekėjų tarp Lietuvos politikų ir socialinio administravimo atstovų beveik neatsirado. Lietuvos socialinio administravimo atstovai „idėjiškai ir praktiškai migravo“ tik tarp bismarkinio korporatyvinio ir liberalaus marginalinio modelio – iš esmės tarp valstybinio socialinio draudimo sistemos (su kai kuriomis socialinės paramos dalimis ir papildomomis valstybinėmis pensijomis) bei privataus socialinio draudimo. Sprendžiant universalių išmokų problemą į priekį praktiškai nebuvo pasistūmėta.<sup>213</sup>

Žymaus danų mokslininko G. Esping-Anderseno atrastas socialinės apsaugos dekomodifikacijos lygis galėtų tapti atspirties tašku vertinant socialinės srities reformų kryptį ir pažangą Lietuvoje, nes socialinei apsaugai, „užsiimančiai“ vadinamaisiais „kančios žmonėmis“, veiklos kelrodžiu ir žmogiškumo kriterijumi reikėtų laikyti socialinės apsaugos „išprekinimo“ lygį, vadinamąją dekomodifikaciją, t.y. socialinės apsaugos nepriklausymą nuo rinkos jėgų siautulio.<sup>214</sup> Pagal dekomodifikacijos lygį Lietuva atitiko liberalių Šiaurės ir Pietų Amerikos šalių, taip pat socialine apsauga nepasižyminčių Okeanijos valstybių rodiklius. Nors Lietuvoje socialinės apsaugos pagrindą 1990-2002 m. sudarė bismarkinio tipo socialinis draudimas – SODRA, menkas išmokų lygis socialinės paramos srityje ir protekcionistinis papildomų specialiųjų išmokų pobūdis leidžia teigti, kad Lietuvoje buvo sukurta romaniškojo, klientelistinio tipo socialinė apsauga, kurioje nėra vietos universalaus tipo pensijoms ir kitoms išmokoms, t.y. nesukurta pirmosios pakopos pensijų sistema, kai teisę į pensijas turi visi, net nedalyvavę darbo rinkoje, šalies piliečiai. Korporatyvinio-romaniškojo-klientelistinio modelio samplaiką socialinės apsaugos sistemoje sudaro einamųjų mokėjimų socialinio draudimo sistema ( SODRA ) ir klientelistiniais protekcionistiniais spaudimo politikams būdais iškovotos privilegijos tam tikroms asmenų grupėms bei speciali papildoma valstybinių išmokų sistema. Tai pažeidžia socialinio teisingumo, atvirumo ir skaidrumo principus valstybėje. Lietuvos dekomodifikacijos lygis nuo 23.8 1997 m. nusmuko iki 22.2 2000 m., nors senatvės pensijų ir ligos pašalpų indeksai išaugo.<sup>215</sup> Tai pakankamai aiškiai iliustruoja faktą, kad

---

<sup>212</sup> R.Lazutka. Gyventojų pajamų nelygybė // <http://images.katalogas.lt/maleidykla/fil32/F-22.pdf> ; prisijungimo laikas 2005-07-09. P.28.

<sup>213</sup> A.Guogis. Dėl Lietuvos socialinės politikos modelio // <http://www.leidykla.vu.lt/inetleid/politol/28/s3.html> ; prisijungimo laikas: 2004-12-01. P.12.

<sup>214</sup> A.Guogis. Švedijos socialdemokratų ideologija 1932-1994 metais. Vilnius: Eugrimas, 2000. P. 80.

<sup>215</sup> A.Guogis. Dėl Lietuvos socialinės politikos modelio // <http://www.leidykla.vu.lt/inetleid/politol/28/s3.html> ; prisijungimo laikas: 2004-12-01. P.14.

Lietuvoje socialinei apsaugai skiriama nepakankamai dėmesio ir ji negali lygintis nei su kontinentinės Vakarų Europos, nei tuo labiau su Šiaurės šalių socialinės apsaugos finansavimo principais.<sup>216</sup>

Lietuvoje 1990 – 2003 m. veikė tik antrosios pakopos – bismarkinio tipo SODROS sistema, organizuojama įmokų-išmokų, atsižvelgiant į buvusį darbo stažą ir užmokestį, principu. Laisvosios rinkos institutas savo tyrime „Lietuvos socialinės politikos kokybės, struktūros ir dinamikos įvertinimas“, atliktame 1998m., teigė, kad Lietuvoje pažanga būtų tolydus perėjimas prie privataus socialinio draudimo.<sup>217</sup> Tačiau tikrai socialiai orientuotose šalyse, tokiose kaip Švedija ir Norvegija, pirmiausia, dar prieš Antrąjį pasaulinį karą, buvo sukurta pirmosios pakopos universali pensijų sistema, paskui įvesta socialinio draudimo principais besivadovaujanti pensijų sistema, o tik po to, jau amžiaus pabaigoje, buvo pereita prie papildomo privataus socialinio draudimo. Lietuvoje dar nesustiprinus ir nesustiprėjus antrosios pakopos valstybinio socialinio draudimo sistemai ir iš viso nesant sukurtos pirmosios pakopos universalių pensijų sistemos, kuri įtrauktų pakankamo darbo stažo neturinčius, t.y. labiausiai pažeidžiamus asmenis, jau buvo pereita prie „privalomų privačių“ pensijų.<sup>218</sup>

Lietuvos gerovės valstybės tipas, anot A. Guogio, yra tarpinis tarp liberalaus marginalinio tipo, kuriam priklauso anglosaksiškos šalys, ir korporatyvinio tipo, kuriam priklauso daugiausiai ne angliškai kalbančios kontinentinės Europos šalys.<sup>219</sup> Tai – viena iš priežasčių, kodėl socialinės išmokos Lietuvoje yra tokios mažos. Tačiau Lietuvos gyventojų pajamų nelygybė yra net didesnė ir už anglosaksiškojo modelio socialinės gerovės sistemų šalių pajamų nelygybę.<sup>220</sup> Reikia turėti omenyje, kad liberalios anglosaksiškos šalys, nors ir būdamos mažiau orientuotos į socialinę apsaugą negu kitos Vakarų šalys, vis dėlto pasižymi dideliu turto kiekiu bei galimybėmis daugiau užsidirbti. Šitaip nepasakysi apie Lietuvą. O Lietuvoje nėra nei tokio didelio turto, kaip pirmosios ir antrosios grupių šalyse, nei tokių socialiai orientuotų principų, kaip Šiaurės Europos valstybėse. Iš to ir seka mažos socialinės išmokos Lietuvoje arba, dar blogiau, galimybė iš viso negauti jokios išmokos ar socialinės paslaugos.<sup>221</sup>

---

<sup>216</sup> A.Guogis. Dekomodifikacijos reikšmė socialinėje apsaugoje // <http://images.katalogas.lt/maleidykla/fil24/F-40.pdf> ; prisijungimo laikas: 2005-07-09. P.43.

<sup>217</sup> Lietuvos Laisvosios rinkos institutas. Pastabos dėl Pensijų fondų įstatymo projekto // <http://www.lrinka.lt/Tyrimai/Pensijos/Pfist.phtml> ; prisijungimo laikas 2005-06-20.

<sup>218</sup> A.Guogis. Dėl Lietuvos socialinės politikos modelio // <http://www.leidykla.vu.lt/inetleid/politol/28/s3.html> ; prisijungimo laikas: 2004-12-01. P.16.

<sup>219</sup> A.Guogis. Dekomodifikacijos reikšmė socialinėje apsaugoje // <http://images.katalogas.lt/maleidykla/fil24/F-40.pdf> ; prisijungimo laikas: 2005-07-09. P.43.

<sup>220</sup> R.Lazutka. Gyventojų pajamų nelygybė // <http://images.katalogas.lt/maleidykla/fil32/F-22.pdf> ; prisijungimo laikas 2005-07-09. P.28.

<sup>221</sup> A.Guogis. Dekomodifikacijos reikšmė socialinėje apsaugoje // <http://images.katalogas.lt/maleidykla/fil24/F-40.pdf> ; prisijungimo laikas: 2005-07-09. P.43.

Lietuvoje nereikėtų pernelyg pasikliauti tik ekonominio augimo pozityvia įtaka socialinės gerovės augimui, reikėtų daugiau dėmesio skirti Vakarų šalyse paplitusioms pažiūroms į pajamų perskirstymo reikšmę, reformuojant mokesčių ir plėtojant socialinės apsaugos sistemą mažinti rinkos pasiskirstančių gyventojų pajamų diferenciaciją.<sup>222</sup>

### 4.3. Tyrimas apie gerovės valstybę

**Metodologija.** Lietuvai stojant į ES dauguma žmonių turėjo viltį, kad jų gyvenimas pagerės. Kad priklausymas išsivysčiusių valstybių klubui padės greičiau pasiekti tai, kas vakarų šalyse yra vadinama gerovės valstybe, kai žmogus gaus jo žmogiška orumą atitinkantį atlyginimą ir neberekės laimės ieškoti svetur. Tačiau statistikos departamento pateikti duomenys rodo, kad ir toliau mažėja Lietuvos gyventojų<sup>223</sup>, o viena iš mažėjimo priežasčių yra emigracija iš Lietuvos.

Šio darbo autorius pabandė išsiaiškinti įvairių gyventojų grupių nuomones apie gerovės valstybę, apie požiūrį į ES ir ko jie tikisi iš Lietuvos narystės ES.

Autorius apklausė tris grupes žmonių, kurie skiriasi savo socialine, ekonomine padėtimi, gyvenamąja vieta ir net pilietybe. Buvo apklausta po 50 žmonių iš kiekvienos grupės.

Žmogaus vertybių ir nuostatų sistema formuojasi žmogaus sociologizacijos procese. Žinomi du socializacijos procesą lemiantys principai. Pirmumo principas: tai, kas išmokstama pirma, išsilaiko ilgiausiai. Struktūravimo principas: tai, kas išmokstama pirma, struktūruoja tolimesnį mokymąsi.<sup>224</sup> Vienas iš tokių svarbiausių socializacijos veiksnių, formuojantis vertybių ir nuostatų sistemą, yra mokykla. Mokytojas atlieka labai svarbų vaidmenį formuodamas mokinių pasaulėžiūrą, vertybių sistemą. Vertybės, kurios susiformavo mokykloje, išlieka labai ilgai, o gal net visą gyvenimą. Mokykloje ne tik formuojasi mokinių vertybių skalė, bet tai ką išmoko, sužinojo mokykloje jie parneša ir namo, savo tėvams. Nors suaugusių žmonių vertybių ir nuostatų sistema jau yra susiformavusi, bet vaikų iš mokyklos parneštos žinios, nuostatos taip pat veikia ir suaugusius. Taigi, mokytojas, turėdamas galimybę kontaktuoti su šimtais mokinių, savo pasaulėžiūrą, vertybių sistemą perduoda savo mokiniams.

Kadangi autoriaus darbas yra susijęs su švietimo sistema, tai viena apklaustųjų grupė ir buvo pasirinkta mokytojai, kaip vieni iš svarbiausių socializacijos procesą lemiančių veiksnių. Buvo pasirinkta 2 mokyklos iš 7 esamų mieste.

---

<sup>222</sup> R.Lazutka. Gyventojų pajamų nelygybė // <http://images.katalogas.lt/maleidykla/fil32/F-22.pdf>; prisijungimo laikas 2005-07-09. P.28.

<sup>223</sup> Lietuvoje žmonių kiekvieni metai – vis mažiau // Lietuvos rytas, 2005-10-31. Nr.253.

<sup>224</sup> V.Gaidys. Visuomenės nuomonės tyrimai: teorija ir praktika. – Vilnius: Žara, 1999. P.22.

Kita apklaustųjų grupė buvo Lietuvos piliečiai ilgesniam ar trumpesniam laikui, o gal net ir visam laikui, išvykę gyventi ir dirbti į Airiją. Apklausiant respondentus buvo panaudotas „Sniego gniūžtės principas“.

Ir trečioji apklaustųjų grupė buvo Airijos piliečiai, t.y. Millstreet mieste gyvenantys žmonės.

**Atsakymų analizė.** Pirmajai grupei respondentų buvo užduota dešimt klausimų apie Lietuvos ir jų ekonominę padėtį, ko jie tikisi iš Europos Sąjungos bei euro. Į ketvirtą, septintą ir devintą klausimus buvo galima pasirinkti kelis atsakymus. Airijos piliečiams buvo užduoti šeši klausimai.

Į klausimą, kas Jūsų nuomone yra gerovės valstybė, didžioji dalis respondentų atsakė labai panašiai, tai valstybė, kurioje gyventi gera visiems žmonėms, kur valdžia rūpinasi savo piliečiais. Labai panašiai apie gerovės valstybę atsakė ir Airijos piliečiai. Tai rodo, kad, nepriklausomai nuo valstybės, nuo ekonominio išsivystymo lygio žmonių supratimas apie gerovės valstybę yra panašus.

Tačiau į klausimus ar Lietuvą priskirtumėte prie gerovės valstybių ir ar Jus tenkina vyriausybės veiksmai siekiant gerinti žmonių gerbūvį absoliuti dauguma respondentų (90%) ir (92%) atsakė, kad Lietuvos dar nepriskiria prie gerovės valstybių ir yra nepatenkinti vyriausybės veiksmais gerinant žmonių gyvenimą. Tuo tarpu į analogiškus klausimus Airijos piliečiai atsakė žymiai pozityviau. 62% airių nurodė, kad jie savo šalį priskiria prie gerovės valstybių. Bet tik 50% nurodė, kad juos tenkina vyriausybės veiksmai siekiant gerinti žmonių gerbūvį. Tačiau tai nepalyginamai didesnis procentas nei Lietuvoje, kur vyriausybės veiksmais yra patenkinti vos 8% apklaustųjų ir tik 10% Lietuvą priskiria prie gerovės valstybių.

Į klausimą, kokiems vyriausybės žingsniams teiktumėte prioritetą, siekiant įgyvendinti gerovės valstybės idėją respondentai dažniausiai pasirinkdavo mokesčių mažinimą (39 respondentai) ir sveikatos apsaugos sistemos gerinimą (29 respondentai). Tik 8 respondentai pasirinko socialinių išmokų didinimą. To priežastis, matyt, yra ta, kad žmonėms socialinės išmokos asocijuojasi su pačias mažiausias pajamas gaunančių žmonių parėmimu. Airijos piliečiai į analogiškus klausimus atsakė labai panašiai: 38 respondentai pasirinko mokesčių mažinimą, o 30 respondentų nurodė sveikatos sistemos gerinimą, o socialines išmokas nurodė tik 9 respondentai. Tai rodo, kad daugelyje valstybių žmonės siekia, kad būtų sumažinti mokesčiai ir nori geresnės sveikatos apsaugos sistemos.

Į klausimą ar Jūsų gyvenimo sąlygos pasikeitė per pastaruosius metus, 66% Marijampolės apklaustų mokytojų nurodė, kad nepasikeitė, 18% nurodė, kad pablogėjo, 16% - pagerėjo. Tuo tarpu 62% Airijos piliečių nurodė, kad jų gyvenimo sąlygos nepasikeitė, 38% respondentų nurodė, kad pagerėjo ir nei vienas nenurodė, kad pablogėjo, tuo tarpu, tarp Marijampolės mokytojų, tokių buvo kas penktas apklaustasis.



Siekiant išsiaiškinti respondentų nuomonę apie tai, kas geriau užtikrintų gerovės valstybės idėjos įgyvendinimą, vyriausybė ar laisva rinka, nuomonės tarp Marijampolės apklaustų mokytojų pasiskirstė po lygiai: 50% prioritetą teikia vyriausybės veiksams ir tiek pat laisvai rinkai. Toks rezultatas gali būti įtakotas žmonių nusivylimu vyriausybės veiksmais, kuri, kol kas, daugiau žodžiais bei įvairiais skaičiais bei procentais kalba apie ekonomikos kilimą, BVP augimą, bet dauguma žmonių to augimo realiai nejaučia. Airiai pirmenybę teikia vyriausybei – 82% respondentų nurodė, kad jie labiau pasitiki vyriausybės veiksmais nei laisvąją rinką.

Respondentų nuomonė apie emigracijos įtaką Lietuvos ekonomikai yra neigiama. Tik 7 apklaustieji viename iš savo atsakymų nurodė, kad lietuvių emigracija daro teigiamą įtaką ekonomikai, nes taip savaime išsprendžia nedarbo problema ir darbdaviai dėl darbininkų stygiaus bus priversti kelti atlyginimus. Tačiau likusieji savo pasirinkime į emigraciją žiūri neigiamai, nes dėl emigracijos valstybė netenka intelektualinio potencialo, darbingiausių bei jaunų žmonių. Emigracijos padarinius Lietuva jau pajuto. Kai kurios pramonės šakos bei aptarnavimo sferos pradėjo jausti darbo jėgos trūkumus ir dėl to pagal investicijų lygį Lietuva yra paskutinėje vietoje iš naujai priimtų į ES valstybių.

Nežiūrint neigiamos nuomonės dėl lietuvių emigracijos į kitas ES šalis, požiūris į Lietuvos narystę ES yra teigiamas. Net 82% respondentų mano, kad Lietuvos narystė ES prisidės prie gerovės valstybės idėjos kūrimo Lietuvoje. 14% Marijampolės apklaustų mokytojų nemano, kad narystė ES gali pasitarnauti gerovės valstybės kūrimui Lietuvoje.

Į klausimą, kaip ES gali padėti realizuoti gerovės valstybės idėją, dažniausiai respondentai nurodydavo, kad vien Lietuvos buvimas vienoje organizacijoje su labiau išsivysčiusiomis valstybėmis, privers Lietuvos vyriausybę labiau pasitemti. Šis variantas buvo nurodytas 22 kartus. 15 ir 14 kartų buvo paminėta, kad kontroliuodama Lietuvos pareigūnų veiksmus bei teikdama paramą iš struktūrinių fondų ES gali prisidėti prie gerovės valstybės realizacijos Lietuvoje.

Nors daugelis apklaustųjų pritarė narystei ES (82%), bet dauguma neigiamai žiūri į euro įvedimą. Tokių buvo net 70%. Pagrindinė neigiamo požiūrio priežastis, baimė dėl galimų kainų augimo. 16% respondentų į euro įvedimą žiūri teigiamai ir mano, kad bendra valiuta didins konkurenciją ir tai prisidės prie kainų sumažėjimo. 14% nurodė, kad euro įvedimas vers verslininkus didinti atlyginimus.

Kita apklaustųjų grupė buvo lietuviai išvykę dirbti ir gyventi į Airiją. Jiems buvo užduota 5 klausimai. Į antrą klausimą respondentai galėjo pasirinkti po kelis atsakymus.

Į klausimą, kodėl išvyko iš Lietuvos ketvirtadalis atsakė, kad dėl nedarbo (24%), o 62% respondentų nurodė, kaip pagrindinę priežastį, tai noras daugiau užsidirbti. Tačiau keletas

respondentų kaip pagrindinę priežastį nurodė norą save išbandyti (8%), o 6% mano, kad jų tikslas yra pakeliauti, pamatyti pasaulio.

Išvykusieji mano, kad norint sustabdyti emigraciją reikia didinti atlyginimus Lietuvoje. Šį variantą pasirinko net 49 apklaustujų. Taip pat 19 respondentų nurodė, kad būtina kurti naujas darbo vietas. Tuo tarpu, kad reikia didinti socialines išmokas, vienu iš atsakymų pasirinko tik 7 respondentai.

Į klausimą dėl gyvenimo sąlygų, tai net 98% respondentų teigė, kad jų gyvenimas Airijoje pagerėjo ir tik vienas respondentas nurodė, kad gyvenimo sąlygos nepasikeitė (2%).

Į klausimą ar ruošiasi sugrįžti į Lietuvą, daugiau kaip pusė apklaustujų atsakė neigiamai (52%), 46% nurodė, kad ateityje planuoja sugrįžti į Lietuvą. Vienas respondentas dar nebuvo apsisprendęs 2%.

Į klausimą, kodėl nesiruošia grįžti į Lietuvą, dažniausiai respondentai nurodydavo, kad nusivylė Lietuvos vyriausybės požiūriu į eilinį žmogų (38.4%), 27% nurodė, kad Airijoje galima daugiau užsidirbti, o 15% mano, kad Lietuvoje nėra perspektyvos.

Apklaustos metu gauti rezultatai parodė, kad Marijampolės mokytojai yra nusivylę vyriausybės veiksmais kuriant gerovės valstybę ir kol kas nemato teigiamų poslinkių šioje srityje. Vyriausybė daugiau žodžiais, o ne realiais darbais demonstruoja savo pastangas įgyvendinant gerovės valstybės idėją Lietuvoje. Taip pat absoliuti dauguma respondentų nurodė, kad bijo euro įvedimo dėl galimo kainų išaugimo. Marijampolės mokytojų neigiamas požiūris į eurą sutampa su visos Lietuvos gyventojų požiūriu. Pagal visuomenės nuomonės ir rinkos tyrimų bendrovės RAIT atliktus tyrimus ( rugsėjo 16-24 d.) prieš planus pakeisti nacionalinę valiutą litą bendra ES valiuta pasisakė 38,1% šalies gyventojų arba 11,5% punkto daugiau nei balandžio mėnesį.<sup>225</sup>

Tuo tarpu nuomonė apie socialines išmokas tarp Marijampolės mokytojų ir lietuvių, išvykusių į Airiją sutapo. Marijampolės mokytojai šį variantą nurodė 8 kartus, o Airijos lietuviai 7 kartus.

Tuo tarpu dauguma Airijos piliečių yra patenkinti savo gyvenimu ir savo šalį jau priskiria prie gerovės valstybių.

Bet nežiūrint skirtingų Lietuvos ir Airijos piliečių požiūrių į savo valstybių gerovę, abiejų šalių gyventojai nurodė labai panašias problemas į kurias vyriausybės turėtų atkreipti pirmiausia dėmesį ir ką, apklaustujų nuomone, reikėtų keisti pirmiausia.

---

<sup>225</sup> Lietuva Europos Sąjungoje //

<http://www.euro.lt/showitems.php?TopMenuID=1&MenuItemID=180&ItemID=4377&LangID=1>; prisijungimo laikas: 2005-10-29

Apibendrinant lietuvių emigrantų apklausos Airijoje rezultatus galima daryti išvadą, kad pagrindinė priežastis, paskatinusi išvykti iš Lietuvos, yra nedarbas bei nesiskaitymas su žmogumi Lietuvoje bei noras daugiau užsidirbti.

Šis tyrimas nepretenduoja į reprezentacinį. Jis daugiau aprašomojo pobūdžio, pateikiantis pagrindines tendencijas.

## IŠVADOS

1. Gerovės valstybės sąvoka yra įvairiai apibrėžiama. Dažniausiai yra išskiriami trys gerovės valstybės režimai: tai liberalusis, konservatyvusis ir socialdemokratinis. Kiekvienas iš šių režimų skirtingomis priemonėmis siekia kurti gerovės valstybę. Su gerovės valstybe yra susijusi dekomodifikacijos sąvoka, kai visa visuomenė prisiima atsakomybę už kiekvieną visuomenės narį, ir nebūtinai tik jo ekonominės nesėkmės atveju. Tačiau, nors gerovės valstybė ir gali garantuoti paslaugų ir pajamų apsaugą, bet ji visada buvo ir yra socialinės stratifikacijos sistema.

2. Europos Bendrija buvo įkurta dėl politinių ir ekonominių, o ne dėl socialinių priežasčių. ES nėra valstybė, turinti perskirstomąją socialinę politiką, valstybės narės išlaikė savo įtaką socialinės politikos srityje. Kaip Bendrosios rinkos rezultatas, labiausiai išplėtos ES socialinės kompetencijos yra susijusios su laisvu darbuotojų judėjimu. Socialinės teisės, kurias įgyvendina Bendrija, visiems veikėjams sukuria galimybes plėtoti jų pačių nuosavas strategijas. Todėl ES socialinė politika yra ne tik socialinis reguliavimas, bet ir politikos priemonių adaptavimo ir interpretavimo procesas, kurį atlieka įvairūs nacionaliniai ir instituciniai veikėjai.

3. ES plėtra į rytus buvo ketinama padidinti Europos klestėjimą. Tačiau ekonominiu požiūriu naujosios valstybės narės, palyginus su ES senbuvėmis, yra santykinai mažos ir skurdžios. Svarbiausias makroekonominis įvykis, susijęs su ES plėtra į rytus, yra laisvo judėjimo teisės suteikimas darbuotojams iš naujų valstybių narių. ES darbo rinkų atvėrimas naujosioms valstybėms narėms gali turėti ir nemažai neigiamų padarinių, todėl dauguma ES senbuvėlių nustatė įvairias ribojančias priemones, tam, kad apsaugoti nuo ekonominių migrantų.

4. Eurointegraciniai procesai Lietuvoje buvo ir yra suprantami tik kaip ekonominiai ir kultūriniai, jokių būdu – ne socialiniai. Lietuvos atveju Europos Sąjunga atrodė kaip „ekonominės dešinės“ projektas, skatinantis rinkų liberalizaciją ir Lietuvos išitraukimą į europinę rinką. Tačiau Lietuvoje, kaip ir kitose Baltijos valstybėse, nėra akcentuojami aukšti Vakarų Europos socialinių standartų reikalavimai.

5. Apklausos rezultatai parodė, kad Marijampolės mokytojai neigiamai vertina vyriausybės veiksmus kuriant gerovės valstybę, taip pat nepritaria nacionalinės valiutos pakeitimu į bendrą ES valiutą, bijodami galimų kainų išaugimo. Neigiamą požiūrį išreiškė ir emigravę iš Lietuvos asmenys, kurių didesnė dalis (iš apklaustųjų) negalvoja apie grįžimą į Lietuvą.

## REKOMENDACIJOS

1. Pasiremti ES valstybių patirtimi, teikiama parama kuriant gerovės valstybės modelį Lietuvoje.
2. Mažinti skurdą, socialinę atskirtį Lietuvoje pasiremiant Europos Sąjungos pagalba bei patirtimi.
3. Mažinti ekonominių migrantų iš Lietuvos skaičių, siekti, kad išvykusieji sugrįžtų vėl į Lietuvą.
4. Gerinti socialinę Lietuvos padėtį didinant įvairias išmokas ne tik labiausiai skurstantiems gyventojams, bet ir gaunantiems didesnes pajamas.

## PABAIGA

Gerovės valstybė yra palyginti jaunas reiškinys, atsiradęs tik XX a. Po antrojo pasaulinio karo susidomėjimas gerovės valstybe ypač išaugo. Bet mokslininkai įvairiai apibrėžia gerovės valstybės sąvoką.

Darbo eigoje autorius stengėsi išspręsti darbo pradžioje iškeltus uždavinius. Bet, dėl gerovės valstybės sąvokos platumo ir darbo apimties, nepavyko išsamiai atskleisti visų su gerovės valstybe susijusių aspektų, taip pat darbo apimtis sutrukdė išsamiai apibūdinti gerovės valstybės idėjos realizaciją Europos Sąjungoje. Be to, naujai įstojusios į ES valstybės iš Vidurio ir Rytų Europos, tame tarpe ir Lietuva, dar tik ieško savo gerovės valstybės modelio.

Tema apie gerovės valstybę yra labai plati, įdomi, o kartu ir labai svarbi. Juk kokį gerovės valstybės modelį pasirinks valstybė nuo to nemaža dalimi priklausys ir daugelio tos valstybės žmonių gyvenimas. Tai, ypač aktualu, ir Lietuvai. Nes Lietuvos pragyvenimo lygis dar labai stipriai atsilieka nuo ES šalių vidurkio. Todėl šią temą ateityje tikslinga plėtoti, ypač naujai į ES įstojusiose valstybėse, kuriose supratimas apie gerovės valstybę ilgą laiką buvo iškreiptas.

Šio darbo rezultatai galėtų būti panaudoti supažindinant plačiąją visuomenę apie gerovės valstybės idėją Vakaruose, bei šios idėjos realizaciją ES.

## SANTRAUKA

Šis darbas yra apie gerovės valstybę bei šios idėjos realizaciją ES. Europos Sąjungos plėtra į Vidurio ir Rytų Europą įtakoja ir gerovės valstybę ES. Tačiau ES parama naujai įstojusioms valstybėms padės joms greičiau pasiekti ES šalių pragyvenimo vidurkį ir prisidės prie bendros ES šalių gerovės.

Darbo pradžioje apibūdinama gerovės valstybės sąvoka, bei pateikiama įvairūs gerovės valstybių modeliai. Po to aptariama gerovės valstybės idėjos realizacija pačioje ES. Tada analizuojama ES plėtros į Vidurio ir Rytų Europą įtaka gerovės valstybei, bei nagrinėjama Lietuvos pastangos ieškant savo kelio link gerovės valstybės.

Pabaigoje apibūdinami gyventojų apklausos, apie jų požiūrį į gerovės valstybę bei ES reikšmę prisidedant prie gerovės valstybės kūrimo, rezultatai.

Išvadose teigiama, kad gerovės valstybės idėjos realizacija ES valstybėse priklauso nuo pasirinkto gerovės valstybės modelio. Kadangi ES nėra valstybė, tai ES valstybės narės išlaikė savo įtaką socialinės politikos srityje. Labiausiai išplėstos ES socialinės kompetencijos yra susijusios su laisvu darbuotojų judėjimu. Po ES plėtros į Vidurio ir Rytų Europą, senosios ES narės, bijodamos masiško gyventojų antplūdžio iš skurdesnių narių, nustatė įvairias ribojančias priemones naujai įstojusių šalių piliečiams.

Lietuvos vyriausybė narystę ES pirmiausia siejo su įsitraukimu į ES rinką, tačiau nebuvo akcentuojami aukšti Vakarų Europos socialinių standartų reikalavimai. Tai atsispindėjo ir gyventojų apklausos rezultatuose.

Darbe vartojami reikšminiai terminai:

Gerovės valstybė – tai valstybė, kuri prisiima atsakomybę užtikrinti svarbiausias geroves savo piliečiams.

Dekomodifikacija – sąvoka nurodanti laipsnį, kuriuo gerovės valstybė sumažina žmonių priklausomybę nuo rinkos ir suteikia jiems teisę rinktis būti už darbo rinkos ir turėti galimybę pragyventi.

Stratifikacija – visuomenės susiskaidymą į socialinius sluoksnius pagal išsilavinimą, profesiją, darbo užmokestį ir pan. ( vad. stratus ).

# THE CHALLENGES OF THE EU ENLARGEMENT TO THE WELFARE STATE SUMMARY

This thesis deals with the welfare state and the realization of this idea in the EU. The EU enlargement to the Central and Eastern Europe has impact on the concept of welfare state. However, the EU support for the new member states will help them to achieve the average of the EU countries living standards in a shorter time and it will contribute to the general welfare of the EU countries.

The paper begins with the notion of the welfare state and different models of welfare states are provided. Afterwards, the realization of the idea of the welfare state in the EU is discussed. Then the influence of the EU enlargement to the Central and Eastern Europe on the situation of the welfare state is analysed, moreover the attempts of Lithuania, to look for its own way towards the welfare state, are discussed too.

At the end, the results of the poll residents', about their views to the welfare state and the EU importance, when contributing to the establishment of the welfare state, are described.

In conclusion, it is asserted that the realization of the idea of the welfare state in the EU states depends on the model of the welfare state that was chosen. The EU member states have sustained their influence in the sphere of social politics. The EU social competences that were expanded most of all are connected with the free movement of labour. After the EU enlargement to the Central and Eastern Europe the old EU member states set different restrictions on the citizens of the new member states, as they were afraid of the mass flow of the citizens from poorer member states.

The Lithuanian government linked the EU membership with the involvement in the EU market, however, the social standards of Western Europe were not stressed. This also reflected in the results of the poll.

The following terms are used in the paper:

The welfare state is the state that takes the responsibility to ensure the main welfares for its citizens.

Decommodification is the notion that shows the degree to which the welfare state reduces the people's dependence on the market and gives them the right to choose staying beyond the labour market and having a possibility to make a living.

Stratification is the division of the society into the social strata according to their education, profession, wages, etc. ( the so-called „stratus“ ).



## LITERATŪRA

- 1 Europos Bendrijos Steigimo Sutartis // <http://www.3.lrs.lt/c-bin/eu/preps2?Condition1=9224&Condition2=>; prisijungimo laikas: 2005-06-19.
2. European Committee of Social Rights. Conclusions 2004 (Lihuania) // [http://www.coe.int/T/E/Human\\_Rights/Esc/3\\_Reporting\\_procedure/2\\_Recent\\_Conclusions/1\\_By\\_S\\_tate](http://www.coe.int/T/E/Human_Rights/Esc/3_Reporting_procedure/2_Recent_Conclusions/1_By_S_tate) ; prisijungimo laikas 2005-06-28.
3. Lietuvos ekonominės politikos prioritetų bendrasis vertinimas // <http://www3.lrs.lt/owa-bin/owarepl/inter/owa/U0015215.doc> ; prisijungimo laikas: 2005-07-03.
4. Lietuvos Respublikos 2004 – 2006 Metų Nacionalinis Kovos Su Skurdu Ir Socialine Atskirtimi Veiksmų Planas // [http://europa.eu.int/comm/employment\\_social/social\\_inclusion/docs/nap\\_incl\\_2004\\_lt.pdf](http://europa.eu.int/comm/employment_social/social_inclusion/docs/nap_incl_2004_lt.pdf) ; prisijungimo laikas: 2005-07-20.
5. Lietuvos Respublikos Seimo 2002-11-12 nutarimas Nr. IX – 1187 „Dėl valstybės ilgalaikės raidos strategijos“ // <http://www3.lrs.lt/cgi-bin/preps2?Condition1=193888&Condition2=> ; prisijungimo laikas: 2005-05-24.
6. Lietuvos Respublikos Prezidento metinis pranešimas (2000) // <http://www.adamkus.lt/pmp2000.phtml> ; prisijungimo laikas 2005-05-15.
7. Lietuvos Respublikos Socialinės Apsaugos ir Darbo Ministerijos metinė ataskaita “Apie Lietuvos Respublikos Skurdo Mažinimo Strategijos Įgyvendinimo 2002-2004 Metais Programos Įgyvendinimą 2004 metais // <http://www.socmin.lt/index.php?1416617189> ; prisijungimo laikas 2005-03-21.
8. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2005-03-30 nutarimas Nr.337 “Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 metų veiklos ataskaitos pateikimo Lietuvos Respublikos Seimui” // [http://www.lrv.lt/13\\_vyr\\_dok/n0337.pdf](http://www.lrv.lt/13_vyr_dok/n0337.pdf) ; prisijungimo laikas 2005-07-15.
9. Lisabonos strategija: daugiau ir geresnių darbų konkurencingesnėje Europoje // <http://www.elections2004.eu.int/highlights/lt/1001.html>; prisijungimo laikas: 2005-09-17.
10. Report on social inclusion 2005. An analysis of the National Action Plans on Social Inclusion (2004-2006) submitted by the 10 new Member States // [http://europa.eu.int/comm/employment\\_social/publications/2005/ke6505359\\_en.pdf](http://europa.eu.int/comm/employment_social/publications/2005/ke6505359_en.pdf) ; prisijungimo laikas: 2005-06-28.
11. Socialinės Apsaugos Ir Darbo Ministerijos 2005 – 2007 Metų Sutrumpintas Strateginis Veiklos Planas // [http://www.lrv.lt/13\\_vyr\\_dok/min-planai/2005\\_strat\\_plan\\_ministerijos/SADM-2005-planas.pdf](http://www.lrv.lt/13_vyr_dok/min-planai/2005_strat_plan_ministerijos/SADM-2005-planas.pdf) ; prisijungimo laikas: 2005-07-20.

12. Atkinson A.B. EUROMOD and the development of EU social policy // <http://www.diw.de/deutsch/produkte/publikationen/diskussionspapiere/docs/papers/dp467.pdf>; prisijungimo laikas: 2005-10-06.
13. Bernotas D., Guogis A. Socialinės politikos modeliai: dekomodifikacijos ir savarankiškai dirbančiųjų problemos. – Vilnius: LTU Leidybos centras, 2003.
14. Bernotas D., Guogis A., Ūselis D. Lietuvos politinių partijų samprata apie socialinę apsaugą. Vilnius: Eugrimas, 2000.
15. Bonoli G. Too wide and too narrow at the same time: the „welfare state“ as a dependent variable in policy analysis // [http://www.dass.stir.ac.uk/sections/ccrsw/documents/G.Bonoli\\_000.pdf](http://www.dass.stir.ac.uk/sections/ccrsw/documents/G.Bonoli_000.pdf); prisijungimo laikas: 2005-06-29.
16. Bonoli G., George V., Taylor-Gooby P. European welfare futures. Towards a theory of retrenchment. – Cambridge: Polity Press, 2000.
17. Brazienė R., Gušeinskienė J. Socialinės atskirties modeliai Lietuvoje // [http://images.katalogas.lt/maleidykla/fil44/Fil050\\_056.pdf](http://images.katalogas.lt/maleidykla/fil44/Fil050_056.pdf) ; prisijungimo laikas 2005-07-09.
18. Brücker H., McCormick B. Managing migration in the EU welfare state // [http://www.frd.org/images/customer/copy\\_0\\_presentationen\\_23jun01.pdf](http://www.frd.org/images/customer/copy_0_presentationen_23jun01.pdf); prisijungimo laikas: 2005-07-28.
19. Citizenship and welfare state reform in Europe. / edited by Bussemaker // A.K. Kolb. European social rights towards national welfare states. Additional, substitute, illusory?.- London and New York: Routledge, 1999.
20. Clasen J., van Oorschot W. Changing principles in European social security // <http://www.dass.stir.ac.uk/staft/documents/EJocSec2002.pdf>; prisijungimo laikas: 2005-07-28.
21. Comparing Social Stratification Schemes: CAMSIS, CSP-CH, Goldthorpe, ISCO-88, Treiman, and Wright // [http://www.sidos.ch/publications/e\\_mb\\_dj\\_comparing.pdf](http://www.sidos.ch/publications/e_mb_dj_comparing.pdf) ; prisijungimo laikas: 2005-05-10.
22. Critical overview // [http://en.wikipedia.org/wiki/Social\\_stratification](http://en.wikipedia.org/wiki/Social_stratification) ; prisijungimo laikas: 2005-07-25.
23. Ekonomika // Lietuvos rytas, 2005-07-28. Nr.173.
24. . ES ir Lietuvos santykiai // [http://www.eudel.lt/lt/es\\_ir\\_lietuva/index.htm](http://www.eudel.lt/lt/es_ir_lietuva/index.htm) ; prisijungimo laikas: 2005-05-24.
25. ES plėtra: istorinė galimybė // [http://www.eudel.lt/lt/es\\_pasaulyje/pletra.htm](http://www.eudel.lt/lt/es_pasaulyje/pletra.htm) ; prisijungimo laikas: 2005-05-24.
26. Esping-Andersen G. The three worlds of welfare capitalism. – Great Britain: Polity Press, 1990.

27. EU enlargement: opportunities grasped by the east, missed by the west // JPMorgan Chase Bank. – New York: 2004 // [http://www.securitization.net/pdf/JPMorgan/global\\_issues\\_27Apr04.pdf](http://www.securitization.net/pdf/JPMorgan/global_issues_27Apr04.pdf); prisijungimo laikas: 2005-06-29.
28. Europe: A new immigration area? // <http://www.prb.org/Template.cfm?Section=/ContentManagement/Content/ContentDisplay.cfm&ContentID=5897>; prisijungimo laikas: 2005-10-20.
29. European employment and social policy: a policy for people. // [http://europa.eu.int/comm/publications/booklets/move/24/txt\\_en.pdf](http://europa.eu.int/comm/publications/booklets/move/24/txt_en.pdf); prisijungimo laikas: 2005-10-06.
30. European Social Security and Global Politics. / edited by D.Pieters // J.Clasen and W. Van Oorschot. Classic Principles and Designs in European Social Security. – The Hague – London – New York: Kluwer Law International, 2003.
31. Europos istorija.- Vilnius: Alma litera, 2001.
32. Franco D., Pench L.R. Reconciling the welfare state with sound public finances and high employment // [http://europa.eu.int/comm/cdp/working-paper/welfare\\_state.pdf](http://europa.eu.int/comm/cdp/working-paper/welfare_state.pdf); prisijungimo laikas: 2005-07-28.
33. From the Conservative Welfare State to “Something Uncertain Else”: German Pension Politics in Comparative Perspective (first draft) // <http://www.sace.org/conf2001/papers/lamping-rueb.pdf> ; prisijungimo laikas: 2005-07-22.
34. Gaidys V. Visuomenės nuomonės tyrimai: teorija ir praktika. – Vilnius: Žara, 1999.
35. Geddes A.. Immigration and European welfare states // <http://www.shef.ac.uk/escus/geddes.pdf>; prisijungimo laikas: 2005-07-28.
36. Georgi V. Struggle about the Future Welfare State // <http://www.issa.int/pdf/helsinki2000/topic1/2georgi.pdf#search=struggle%20about%20the%20future%20Welfare%20State%20Something> ; prisijungimo laikas: 2005-06-29.
37. Green-Pedersen C. The Dependent Variable Problem within the Study of Welfare State Retrenchment: Defining the problem and looking for solutions // <http://www.socsci.auc.dk/ccws/Workingpapers/2002-26-TheDependentVariableProblem-cgp.PDF>; prisijungimo laikas: 2005-07-16.
38. Guogis A. Apie kai kurias socialinės nelygybės formavimosi sąlygas Baltijos šalyse // <http://images.katalogas.lt/maleidykla/fil42/F-17.pdf> ; prisijungimo laikas: 2005-07-09.
39. Guogis A. Dekomodifikacijos reikšmė socialinėje apsaugoje // <http://images.katalogas.lt/maleidykla/fil24/F-40.pdf> ; prisijungimo laikas: 2005-07-09.
40. Guogis A. Socialinės politikos modeliai. – Vilnius: Eugrimas, 2000.

42. Guogis A. Švedijos socialdemokratų ideologija 1932-1994 metais. Vilnius: Eugrimas, 2000.
43. Gursky D.B. Social stratification // [http://inequality.cornell.edu/publications/working\\_papers/Grusky2.pdf](http://inequality.cornell.edu/publications/working_papers/Grusky2.pdf); prisijungimo laikas: 2005-09-18.
44. Hampden-Thomson G. Social Policy, Family Structure and Children's Educational Achievement: A Comparative Study. A Thesis in educational theory and policy // [http://etda.libraries.psu.edu/theses/approved/WorldWideFiles/ETD-609/Dissertation\\_revised-july22.pdf](http://etda.libraries.psu.edu/theses/approved/WorldWideFiles/ETD-609/Dissertation_revised-july22.pdf); prisijungimo laikas: 2005-07-25.
45. Hecce J.A., Sosvilla-Rivero S., de Lucio J.J. Growth and the Welfare State in the EU // <ftp://printed.fedea.es/pub/Papers/1998/DT98-12.pdf>; prisijungimo laikas: 2005-06-29.
46. Integracijos žinios. Turkija jau valosi kojas į kilimėlį prie ES durų. 2005-11-04. Nr.4. // <http://iz.euro.lt/index.php?1677055792>; prisijungimo laikas 2004-11-04.
47. Jürgens O. Social security and social justice // [http://epunet.essex.ac.uk/papers/Juergens\\_pap.pdf](http://epunet.essex.ac.uk/papers/Juergens_pap.pdf); prisijungimo laikas: 2005-08-03.
48. Kraus M. Social Security Strategies and Redistributive Effects in European Social Transfer Systems // <ftp://ftp.zew.de/pub/zew-docs/dp/dp0040.pdf>; prisijungimo laikas: 2005-07-28.
49. Lazutka R. Gyventojų pajamų nelygė // <http://images.katalogas.lt/maleidykla/fil32/F-22.pdf>; prisijungimo laikas 2005-07-09.
50. Lazutka R. Socialinė apsauga // Žmogaus socialinė raida. Vilnius: Homo liber, 2001.
51. de Leon M. The future of social protection. Towards an integration of gender as a fundamental dimension of variation in welfare state reform. The case of Spain // <http://www.lse.ac.uk/collections/EPIC/documents/ICLeon.pdf>; Prisijungimo laikas: 2005-08-18.
52. Lietuva Europos Sąjungoje // <http://www.euro.lt/showitems.php?TopMenuID=1&MenuItemID=180&ItemID=4377&LangID=1>; prisijungimo laikas: 2005-10-29.
53. Lietuvoje žmonių kiekvieni metai – vis mažiau // Lietuvos rytas, 2005-10-31. Nr.253.
54. Lietuvos Laisvosios rinkos institutas. Pastabos dėl Pensijų fondų įstatymo projekto // <http://www.lrinka.lt/Tyrimai/Pensijos/Pfist.phtml>; prisijungimo laikas 2005-06-20.
55. Lomax K., Gran B. Two worlds of retirement income. A comparative analysis of retirement outcomes using the Luxembourg income study // <http://www.lisproject.org/publications/liswps/353.pdf>; prisijungimo laikas: 2005-09-14.
- 56 Mačiulskytė S. Skurdo veiksnys Lietuvos politikoje // <http://www.leidykla.vu.lt/inetleid/politol/29/straipsniai/str2.pdf>; prisijungimo laikas: 2004-12-01.
57. Maslauskaitė A. Lytis, globa ir kultūriniai gerovės kapitalizmo barjerai Lietuvoje // <http://www.gap.lt/lgk>; prisijungimo laikas 2005-08-23.

58. Mosher J.S., Trubek D.M. Alternative approaches to governance in the EU: EU social policy and the European employment strategy // <http://www.wisc.edu/wage/about/dtrubek/dtpubs/dt-abtapproaches.pdf>; prisijungimo laikas: 2005-07-28.
59. Nuomonės. Britų nuomone, vyksta didžioji Europos migracija // <http://iz.euro.lt/index.php?1759288140>; prisijungimo laikas: 2005-11-08.
60. Old EU's closed immigration // <http://www.eubusiness.com/Employment/immigration.2005-10-28>; prisijungimo laikas: 2005-11-08.
61. Pagrindinės Europos integracijos datos // [http://europa.eu.int/abc/12lessons/key\\_dates\\_lt.htm](http://europa.eu.int/abc/12lessons/key_dates_lt.htm); prisijungimo laikas 2005-11-04.
62. Report on Wilton Park Conference 789. The enlarged European Union one year on: political, constitutional and economic challenges // <http://www.wiltonpark.org.uk/documents/conferences/WP789/pdfs/WP789.pdf>; prisijungimo laikas: 2005-08-20.
63. Restrictions in EU immigration policies against the new EU member states // <http://www.europeananalysis.org.uk/articles/0411-kengerlinksyarticle.pdf>; prisijungimo laikas: 2005-10-28.
64. Schmidt V.A. Social Europe: identity, citizenship, and the welfare state // <http://www.bu.edu/ir/courses/500/Schmidt%20IR%20551.pdf>; prisijungimo laikas: 2005-08-26.
65. Sinn H.W. EU Enlargement and the Future of the Welfare State // CESifo Working Paper Series. – Munich: 2000 // [http://www.cesifo.de/pls/guestci/download/CESifo%20Working%20Papers%202000/CESifo%20Working%20Papers%20June%202000/cesifo\\_wp307.pdf](http://www.cesifo.de/pls/guestci/download/CESifo%20Working%20Papers%202000/CESifo%20Working%20Papers%20June%202000/cesifo_wp307.pdf); prisijungimo laikas: 2005-07-18.
66. Social Policy. Welfare // <http://www.2rgu.ac.uk/publicpolicy/introduction/equalities.htm>; prisijungimo laikas: 2005-06-25.
67. Social stratification // [http://en.wikipedia.org/wiki/Social\\_stratification](http://en.wikipedia.org/wiki/Social_stratification) ; prisijungimo laikas: 2005-07-25.
68. Stratification in a dual economy // <http://ssr.1.uchicago.edu/PRELIMS/strat.html>; prisijungimo laikas: 2005-07-28.
69. Tarptautinių žodžių žodynas. – Vilnius: Vyriausioji Enciklopedijų redakcija, 1985.
70. The welfare state. International aspects of social policy. The social policy of the European Union // <http://www.2rgu.ac.uk/publicpolicy/introduction/equalities.htm>; prisijungimo laikas: 2005-06-25.
71. Traser J. Who's afraid of EU enlargement? Report on the free movement of workers in EU-25 // [http://www.ecas.org/file\\_uploads/810.pdf](http://www.ecas.org/file_uploads/810.pdf); prisijungimo laikas: 2005-10-21.

72. Trichet J.C. The European economy – current situation, prospects, challengers // <http://www.bis.org/review/2050602d.pdf>; prisijungimo laikas: 2005-07-28.
72. Van Voorbis R.A. Different types of welfare states? A methodological deconstruction of comparative research // [http://findarticles.com/p/articles/mi\\_m0CYZ/is\\_4\\_29/ai\\_95445127/print](http://findarticles.com/p/articles/mi_m0CYZ/is_4_29/ai_95445127/print); prisijungimo laikas: 2005-09-14.
73. Veidenfeldas V., Veselsas V. Europa nuo A iki Z. Europos integracijos vadovas. – Vilnius: Gironda, 1999.
74. Welfare State in Transition. National Adaptation in Global Economies/ edited by G. Esping-Andersen // G. Esping-Andersen. Welfare States without Work: the Impasse of Labour Shedding and Familialism in Continental European Social Policy. – London: SAGE Publications, 2001.
75. Vilpišauskas R. The dilemmas of transatlantic relations after EU enlargement and the implications for Lithuania // <http://www.lfpr.lt/03/9.doc> ; prisijungimo laikas: 2005-06-30.
76. Vilpišauskas R. The final stage of the EU-accession game: The Baltic states – the likely victims of their own success?/ A draft paper for the EUSA conference// <http://www.uaces.org/D410302Abstracts.htm#Vilpišauskas> ; prisijungimo laikas 2005-06-11.

# 1 PRIEDAS

Klasikiniai principai ir planai Europos socialiniame saugume<sup>226</sup>

1 Lentelė: Idealus tipišką atitikimą tarp socialinės apsaugos principų ir instrumentų

Bendrieji (per)skirstymo teisingumo principai	Poreikis	Teisingumas/ bešališkumas	Lygybė
Socialinių teisių tipai	Pagrįsti skurdu	Pagrįsti atitikimu	Pagrįsti pilietybe
Alternatyvūs terminai socialinės politikos principams	Atranka	Indėlinis Ekvivalentiškumas Draudimo principas	Universalizmas Besąlygiškumas
Socialinės apsaugos tradicija	Socialinė pagalba	Socialinis draudimas	Kategorinės pašalpos Universalios pašalpos
Gerovės režimas	Liberalusis	Konservatyvusis	Socialdemokratinis
Ideali tipiška charakteristika	Finansuojama iš mokesčių; Valstybės atsakomybė; Tikslas – sumažinti skurdą (minimali pajamų garantija); Priemonių testas.	Finansuojama iš indėlių; Socialinių partnerių įtraukimas; Beveridžo tipo pašalpos arba su uždarbiu susijusios pašalpos - Bismarkinio tipo; Tikslas – išlaikyti pajamas; Rizikos ir indėlio testas.	Finansuojama iš mokesčių; Valstybės atsakomybė; Pašalpos, artimos Beveridžo tipui; Tikslas – gerovė (pajamų garantija ir išlaikymas ); Rizikos ir pilietybės testas.

<sup>226</sup> European Social Security and Global Politics. / edited by D.Pieters // J.Clasen and W. Van Oorschot. Classic Principles and Designs in European Social Security. – The Hague – London – New York: Kluwer Law International, 2003. P.231.

## 2 PRIEDAS

2 Lentelė: Naujoji ES 25 lyginant su ES 15

Šaltinis: Eurostat, pagal 2002 m. duomenis

	ES 25	ES 15	Čekija	Estija	Latvija	Lietuva	Vengrija	Lenkija	Slovėnija	Slovakija
Gyventojų skaičius 2004 sausį milijonais	454.9	380.8	10.2	1.3	2.3	3.4	10.1	38.2	2.0	5.4
Gyvenimo trukmė										
Vyrai	74.8	75.8	72.1	65.3	64.8	66.3	68.3	70.4	72.7	69.9
Moterys	81.3	81.9	78.7	77.1	76.0	77.5	76.6	78.3	80.5	77.8
Vaikų sk. šeimose										
BVP eurai	9613	9169	78	7	9	15	69	202	23	26
BVP dalis 1 gyv. ES15 = 100	91	100	62	40	35	39	53	41	69	47
Valandinis darbo užmokestis eurai	19.09	22.21	3.90	3.03	2.42	2.71	3.83	4.48	8.98	3.06
Darbo produktyvumas 1 dirbančiajam eurai	51.9	57.6	16.9	12.0	12.0	10.7	17.0	16.9	25.4	13.3
Savaitinės darbo valandos	39.2	38.7	42.4	40.8	43.6	39.4	41.2	42.7	41.3	42.1
Išlaidos mokslui nuo BVP	4.93	4.94	4.28	6.83	6.39	6.03	5.15	5.42	-	4.03
Automobilių skaičius	46	49	34	30	25	33	24	27	44	24
Interneto vartotojų sk.	33	36	26	33	13	14	16	23	38	16



### 3 PRIEDAS

3 Lentelė. Marijampolės mokytojų apklausos rezultatai\*

Klausimai	Atsakymų rezultatai				
	A	B	C	D	E
1. Kas, Jūsų nuomone, yra gerovės valstybė ( klausimas atviras ).					
2. Ar Jus tenkina vyriausybės veiksmai, siekiant gerinti žmonių gerbūvį ?	4 (8%)	46 (92%)			
3. Ar savo šalį Jūs priskirtumėte prie gerovės valstybių?	5 (10%)	45 (90%)			
4. Kokiams vyriausybės žingsniams Jūs teiktumėte prioritetą, siekiant gerovės valstybės įgyvendinimo?	15	39	10	29	8
5. Ar Jūsų gyvenimo sąlygos per paskutinius metus pasikeitė?	9 (18%)	33 (66%)	8 (16%)		
6. Kas, Jūsų nuomone, geriau užtikrintų gerovės valstybės įgyvendinimą?	25 (50%)	25 (50%)			
7. Ar Lietuvos gyventojų emigracija įtakoja gerovės valstybės kūrimą?	19	35	28	4	3
8. Ar Lietuvos narystė ES prisidės prie gerovės valstybės idėjos įgyvendinimo?	41 (82%)	7 (14%)	2 (4%)		
9. Jeigu atsakėte teigiamai, tai kaip ES gali padėti realizuoti gerovės valstybės idėją Lietuvoje?	11	14	15	11	22
10. Ar euro įvedimas teigiamai, ar neigiamai paveiks žmonių gyvenimą?	8 (16%)	7 (14%)	35 (70%)		

\*Pirmas skaičius rodo, kiek respondentų pasirinko šį variantą. Antras skaičius rodo procentinę išraišką nuo visų apklaustųjų.

## 4 PRIEDAS

4 Lentelė. Lietuvių, išvykusių į Airiją, apklausos rezultatai.\*

Klausimai	Atsakymų rezultatai				
	A	B	C	D	E
1. Kokios priežastys nulėmė Jūsų apsisprendimą palikti Lietuvą ir atvykti į Airiją?	12 (24%)	31 (62%)	4 (8%)	3 (6%)	
2. Ką Lietuvos vyriausybė turėtų daryti, kad mažiau žmonių išvyktų iš Lietuvos?	19	49	7	3	
3. Ar pasikeitė Jūsų gyvenimo sąlygos Airijoje lyginant su Lietuva?	49 (98%)	1 (2%)			
4. Ar ketinate sugrįžti į Lietuvą?	23 (46%)	26 (52%)	1 (2%)		
5. Jeigu ne, tai kodėl?	7 (27%)	3 (11.5%)	2 (7.7%)	4 (15.4%)	10 (38.4%)

\*Pirmas skaičius rodo, kiek respondentų pasirinko šį variantą. Antras skaičius rodo procentinę išraišką nuo visų apklaustųjų.

## 5 PRIEDAS

5 Lentelė. Airijos piliečių nuomonė apie gerovės valstybę.\*

Klausimai	Atsakymų rezultatai				
	A	B	C	D	E
1. In your opinion, what is a welfare state? The question is open					
2. Are you satisfied with the actions of the government, when trying to improve the welfare of people?	25 (50%)	25 (50%)			
3. Do you think Ireland is a welfare state?	31 (62%)	19 (38%)			
4. What do you think the government should do first in order to implement the welfare state?	14	38	9	30	9
5. Have your living conditions changed since last year?	0	31 (62%)	19 (38%)		
6. In your opinion, what would ensure the implementation of the welfare state better?	9 (18%)	41 (82%)			

\*Pirmas skaičius rodo, kiek respondentų pasirinko šį variantą. Antras skaičius rodo procentinę išraišką nuo visų apklaustųjų.

## 6 PRIEDAS

### Klausimynas

#### I. Klausimai Marijampolės mokytojams

1. Kas, Jūsų nuomone, yra gerovės valstybė?

Atviras klausimas

2. Ar Jus tenkina vyriausybės veiksmai, siekiant gerinti žmonių gerbūvį?

A taip

B ne

3. Ar savo šalį Jūs priskirtumėte prie gerovės valstybių?

A taip

B ne

4. Kokiems vyriausybės veiksams Jūs teiktumėte prioritetą, siekiant gerovės valstybės įgyvendinimo?

A pensijų didinimui

B mokesčių mažinimui

C progresyviųjų mokesčių įvedimui

D sveikatos apsaugos sistemos gerinimui

E socialinių išmokų gerinimui.

5. Ar Jūsų gyvenimo sąlygos per pastaruosius metus pasikeitė?

A pablogėjo

B nepasikeitė

C pagerėjo

6. Kas, Jūsų nuomone, geriau užtikrintų gerovės valstybės įgyvendinimą?

A laisva rinka

B vyriausybė

7. Ar Lietuvos gyventojų emigracija įtakoja gerovės valstybės kūrimą?

A veikia neigiamai, nes darbingiausi žmonės išvyksta iš Lietuvos

B veikia neigiamai, nes valstybė netenka intelektualinio potencialo bei lėšų, kurias buvo investavusi į šių žmonių išsilavinimą

C veikia neigiamai, nes išvyksta jauni, darbingiausi žmonės ir Lietuvos visuomenė sensta

D veikia teigiamai, nes taip sprendžiama nedarbo problema

E veikia teigiamai, nes darbdaviai likusiems yra priversti didinti atlyginimus.

8. Ar Lietuvos narystė ES prisidės prie gerovės valstybės idėjos įgyvendinimo?

A taip B ne

9. Jeigu atsakėte teigiamai, tai kaip ES gali padėti realizuoti gerovės valstybės idėją Lietuvoje?

A teikdama finansinę paramą

B teikdama paramą iš ES struktūrinių fondų

C kontroliuodama Lietuvos pareigūnų veiksmus

D atverdama savo darbo rinkas, taip išspręš nedarbo problemą Lietuvoje

E Lietuvos buvimas vienoje organizacijoje su labiau išsivysčiusiomis valstybėmis, privers vyriausybę labiau pasitemti.

10. Ar euro įvedimas teigiamai, ar neigiamai paveiks žmonių gyvenimą?

A teigiamai, nes bendra valiuta didins konkurenciją, o tai sumažins kainas

B teigiamai, nes vers verslininkus didinti atlyginimus, kad jie labai nesiskirtų nuo Vakarų šalių

C neigiamai, nes išaugs kainos.

## II. Klausimai lietuviams išvykusiems į užsienį

1. Kokios priežastys nulėmė Jūsų apsisprendimą palikti Lietuvą ir atvykti į Airiją?

A nedarbas Lietuvoje

B noras daugiau užsidirbti

C noras save išbandyti

D noras pakeliauti ir pamatyti pasaulį.

2. Ką Lietuvos vyriausybė turėtų daryti, kad mažiau žmonių išvyktų iš Lietuvos?

A skatinti naujų darbo vietų kūrimą

B didinti atlyginimus

C didinti socialines išmokas

D labiau rūpintis socialiai pažeidžiamais asmenimis.

3. Ar pasikeitė Jūsų gyvenimo sąlygos Airijoje lyginant su Lietuva?

A pagerėjo

B nepasikeitė

C pablogėjo

4. Ar ketinate sugrįžti į Lietuvą?

A taip

B ne

5. Jeigu ne, tai kodėl?

A Airijoje galima daugiau uždirbti ir geresnės gyvenimo sąlygos

B Airijoje valstybė labiau rūpinasi žmogumi

C didesnės socialinės išmokos

D Lietuvoje nebematau perspektyvos

E nusivyliau Lietuvos vyriausybės požiūriu į eilinį žmogų.

### III. Klausimai Airijos piliečiams

1. In your opinion, what is a welfare state?

Answer in your own words

2. Are you satisfied with the actions of the government, when trying to improve the welfare of people?

A yes

B no

3. Do you think Ireland is a welfare state??

A yes

B no

4. What do you think the government should do first in order to implement the welfare state?

A increase old –age pensions

B reduce taxes

C introduce progressive taxes

D improve health security system

E increase social payments

5. Have your living conditions changed since last year?

A they have become worse

B they have not changed

C they have become better

6. In your opinion, what would ensure the implementation of the welfare state better?

A free market

B the government

